

บทที่ 3

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง และปัญหา ความขัดแย้งในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน

เนื้อหาบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ซึ่งประกอบด้วย สาเหตุ ปัจจัย เงื่อนไขของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยดังกล่าว ตลอดจนการศึกษาถึงกลไก วิธีการ และการบริหารจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่าน ส่วนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้แยกออกเป็นประเด็นต่างๆ ที่สำคัญประกอบด้วย ดังนี้

3.1 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง

3.1.1 นิยามของความขัดแย้ง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2538 : 131) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” หมายถึง ไม่ลงรอยกัน นอกจากนั้นได้อธิบายคำว่า “ขัด” หมายถึง ไม่ทำตาม ผ่าฝืน ขึ้นไว้ ส่วนความหมายของ คำว่า “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือไม่ลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้ สรุปได้ว่าความขัดแย้ง นั้นประกอบด้วยอาการทั้งขัดและแย้ง นั่นคือแต่ละฝ่ายนอกจากจะไม่ทำตามแล้ว ยังสร้างแรงกดดันต่อต้านเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอีกด้วย

Websters Dictionary ได้อธิบายความหมายของคำว่า “ความขัดแย้ง” (Conflict) ไว้ว่า มาจากภาษาละตินคือ Confligere ซึ่งแปลว่า การต่อสู้ (fight) การทำสงคราม (warfare) ความไม่ลงรอยต่อกันหรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatible) ตรงกันข้าม (Opposition) ความแตกต่างระหว่างกลุ่มหรือเผ่าพันธุ์ สัมพันธภาพที่แตกต่างกันนี้ทำให้เป็นชนวนแห่งการต่อสู้แข่งขันระหว่างกัน จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งคือการไม่เข้าใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากความแตกต่างในเรื่องความคิด การกระทำ การตัดสินใจ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่มหรือบุคคล (สิทธิพงศ์ สิทธิขจร, ม.ป.ป. : ระบบออนไลน์)

Saifuddin Husain Shahin (1993 : 41-42) ได้ให้คำนิยามของความขัดแย้งไว้โดยเน้นที่ความแตกต่างระหว่างตัวบุคคลว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การที่บุคคลสองฝ่ายมีข้อมูล ค่านิยม ความเชื่อ ความคิดเห็น และความรู้สึกแตกต่างกัน

Taha Jabir al-waniy (1991 : 152) ได้ให้คำนิยามว่า ความคิดเห็นของแต่ละคนอาจจะมาจากความพึงพอใจของปัจเจกบุคคลซึ่งอาจจะไม่สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้อื่น ความ

คิดเห็นที่สนับสนุนสิ่งที่มีความเห็นแตกแยกย่อมมาจากความพึงพอใจของแต่ละคน และมันจะได้รับแรงสนับสนุนจากผู้ที่ถูกความชั่วร้ายครอบงำ สาเหตุที่มาจากภายในที่ทำให้ผู้คนเกิดความขัดแย้งก็คือ อารมณ์ความต้องการแห่งตน

Salih Ibn Abdullah Hamid (1991 : 7) ได้ให้คำนิยามว่า ความขัดแย้ง หมายถึง ปรากฏการณ์ที่ทำให้บุคคลต่างอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถตัดสินใจหรือตกลงหาข้อยุติให้เป็นที่พอใจได้ทั้งสองฝ่าย หากปล่อยปละละเลยไม่หาทางทำความเข้าใจอาจก่อให้เกิดความแตกแยก เกิดการอิจฉาริษยา ซึ่งมีผลกระทบไปถึงความเสื่อมโทรมของหน่วยงาน

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2540 : 11) ได้กล่าวว่า ความขัดแย้ง เป็นพฤติกรรมที่ไม่ลงรอยกัน หรือพฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่มีความสนใจแตกต่างกัน พฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ ในที่นี้หมายถึงการกระทำของฝ่ายหนึ่งที่ตั้งใจไปยัง สกัดกัน หรือสร้างความคับข้องใจให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง

วันชัย วัฒนศัพท์ (2545 : 2) ได้ให้ความหมายของความขัดแย้งไว้ว่า ความขัดแย้ง เป็นการต่อสู้กัน หรือการแข่งขันระหว่างความคิด ความสนใจ หรือผลประโยชน์ มุมมองหรือรสนิยม ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร ฯลฯ ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นในตัวใครคนใดคนหนึ่งหรือขัดแย้งกับคนอื่น หรือระหว่างคนใดคนหนึ่งกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือหลายๆ กลุ่ม

พรนพ พุกกะพันธ์ (2542 : 129) ได้กล่าวว่า ความขัดแย้ง คือการดิ้นรนต่อสู้เพื่อความต้องการ ความปรารถนา ความคิด ความสนใจของบุคคลที่ไปด้วยกันไม่ได้หรือที่เป็นตรงกันข้าม ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคลต้องเผชิญกับเป้าหมายที่ไม่สามารถทำให้ทุกฝ่ายพอใจ

Reven H. Bertram and Rubin Z. Jeffrey (1976 : 433) ได้ให้คำนิยาม ความขัดแย้ง หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายหรือวิธีการหรือทั้งสองอย่าง โดยเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในทางลบ หรืออาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้ง หมายถึง การที่แต่ละฝ่ายไปด้วยกันไม่ได้ในเรื่องที่เกี่ยวกับความต้องการ ซึ่งอาจจะเป็นความต้องการจริงๆ หรือศักยภาพที่จะเกิดความต้องการก็ตาม

Neuman W.P. Roy and Bruehl E. Margaret (1982 : 3) ได้ให้คำนิยาม ความขัดแย้ง หมายถึง เป็นสภาพที่เกิดขึ้นเมื่อมีบุคคลสองฝ่ายหรือมากกว่าซึ่งต้องทำงานพึ่งพาอาศัยกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน มีความเห็นที่ไปด้วยกันไม่ได้ หรือไม่สอดคล้องกัน

3.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

แมกซ์ เวเบอร์ ได้กล่าวว่า ความขัดแย้งเกิดจากการกระทำของบุคคลที่ต้องการที่จะดำเนินงานให้บรรลุความปรารถนาของตนเกิดปะทะกับการต่อต้านของอีกฝ่ายหนึ่งหรืออีกหลายๆ กลุ่ม ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรหรือมีรางวัลอย่างจำกัด ซึ่งการที่คนหนึ่งได้รับทำให้

อีกคนหนึ่งไม่ได้รับ การที่คนหนึ่งสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของตนเองในสภาพที่มีทรัพยากรอย่างจำกัด ทำให้ผู้นั้นมีอำนาจมากขึ้น ในขณะที่ซิมเมล (อ้างในเสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2540 หน้า 30-32) ชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในกลุ่ม เพราะสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายนั้น ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่าเข้าข้างฝ่ายอื่น ความรู้สึกอาจเป็นความมั่งร้าย โกรธ เกลียด หรืออิจฉา ซึ่งโดยมากเกิดขึ้นเพราะพฤติกรรม หรือคุณลักษณะทางสังคมของแต่ละฝ่ายมีความสำคัญเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ไม่มีองค์ใด หรือบุคคลใดจะหนีพ้นจากความขัดแย้งไปได้ ความขัดแย้งมักจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

หลุยส์ โคเซอร์ (อ้างใน พระเกียรติศักดิ์ ม่วงมิตร, 2554 : 7-9) ได้เสนอแนวทฤษฎีนำมาเสริมกับแนวทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่ โดยเชื่อมความขัดแย้งเข้ากับการทำงานประสานกันของส่วนต่างๆ ในสังคม งานเขียนที่สำคัญของเขา คือ The Function of Social Conflict โดยเน้นประเด็นใหญ่ 2 ประเด็น คือ

1. ความสลับซับซ้อนของความขัดแย้ง โคเซอร์ เห็นว่า ความขัดแย้งมิได้เกิดขึ้นเพียงระหว่างชั้นและกลุ่มผลประโยชน์เท่านั้น แต่ความขัดแย้งนั้นเกิดทั่วไปในความสัมพันธ์ทางสังคมที่สานกันโยงใยเป็นตาข่าย ความขัดแย้งจึงเป็นเสมือนใยแมงมุม เพราะฉะนั้นในความสัมพันธ์บางด้านอาจจะขัดกัน แต่บางด้านอาจจะมารวมมือกัน หรือในคู่สัมพันธ์หนึ่งก็ทั้งเข้ากันได้ในระดับหนึ่ง แต่ระนาบอื่นขัดแย้งกัน แต่บางด้านอาจจะร่วมมือกัน หรือในคู่สัมพันธ์หนึ่งก็ทั้งเข้ากันได้ในระดับหนึ่ง แต่ระนาบอื่นขัดแย้งกัน ความสัมพันธ์ในสังคมนั้นตัดสลับกันไปมาซึ่งประกอบไปด้วยทั้งด้านขัดแย้งและประสานกัน อันเป็นการผูกเชื่อมสังคมเข้าไว้ด้วยกัน และในขณะเดียวกันก็มีการต่อสู้ แย่งชิงและการเผชิญหน้า

2. ผลของความขัดแย้ง โคเซอร์ มีความเห็นว่า ความขัดแย้งนั้นก่อผลไปสู่ความเปลี่ยนแปลง บางกรณีก็เป็นการกระตุ้นให้เกิดสิ่งใหม่ๆ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความขัดแย้งจะส่งผลทั้งในทางลบและในทางบวก แต่ทฤษฎีนี้พยายามเน้นถึงผลประการหลัง คือ การวิเคราะห์ถึงบทบาทของความขัดแย้งในการรักษา ส่งเสริม การยึดเหนี่ยวกันของส่วนต่างๆ ในสังคม เพราะฉะนั้นโดยนัยแล้วทฤษฎีนี้ถือแนวทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์สังคม โดยเพิ่มแนวคิดความขัดแย้ง เสริมเข้าไปในการอธิบายถึงความสมดุลในสังคม ความขัดแย้งจึงไม่จำเป็นต้องขัดขวางหรือทำลายความสมดุล ตรงกันข้ามความขัดแย้งนั้นสามารถช่วยเสริมความสมดุลได้

หลุยส์ โคเซอร์ ได้แสดงถึงเนื้อหาทฤษฎีโดยแบ่งความขัดแย้งเป็น 2 ชนิด คือ

1. ความขัดแย้งภายนอก เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม กล่าวคือภายในกลุ่มไม่มีความขัดแย้ง แต่กลุ่มหนึ่งมีความขัดแย้งกับอีกกลุ่มหนึ่ง หรือกลุ่มอื่นๆ ความขัดแย้งภายนอกเป็นการทำให้สมาชิกภายในกลุ่มรู้สึกรวมตัวกันมากขึ้น มีความสำนึกถึงความเป็นพรรคพวกเดียวกัน แต่ละ

ส่วนรู้สึกว่าเป็นตัวเองคือส่วนหนึ่งของกลุ่ม ความขัดแย้งกับภายนอกจึงมีหน้าที่ละบทบาทในการสร้างความรวมตัวกันได้ จึงเกิดความเป็นปึกแผ่นของหน่วย กลุ่ม องค์กร

2. ความขัดแย้งภายใน เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม ความขัดแย้งภายในมิใช่จะทำให้เกิดผลตรงกันข้าม คือ ความเสื่อมสลายของกลุ่มเสมอไป การวิเคราะห์ของทฤษฎีสายนี้เน้นถึงด้านที่ความขัดแย้งภายในก็สามารถเสริมการดำรงอยู่ ความเหนียวแน่นและความมั่นคงของกลุ่มได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มระดับเล็กที่โยกโยกกันแน่นแฟ้น นอกจากนั้นความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นภายในกลุ่มยังเป็นเสมือนการระบายสิ่งที่กดอัดอยู่หรือตามสำนวนที่ว่า เป็นล้นเปิดให้ไอน้ำพุ่งออกเพื่อป้องกันไม่ให้หม้อน้ำระเบิด เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในกลุ่มก็เท่ากับทำให้ความสมดุลที่เป็นอยู่เสียไป เมื่อความขัดแย้งได้ได้ถูกขับออกจาก “หม้อน้ำ” แล้วก็เกิดความสมดุลใหม่ขึ้น “ล้นทางออกของไอน้ำ” นี่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับกลุ่มและระบบทั้งหลาย เพราะฉะนั้นความขัดแย้งภายในจึงมีบทบาทหน้าที่ในเชิงบวกเป็นการสร้างความกลมเกลียวขึ้นใหม่ ซึ่งเท่ากับส่งผลโดยนัยให้ปรับเปลี่ยนกระตุ้นให้มีชีวิตชีวาขึ้นและถ้าไม่มีล้นนี้ ความขัดแย้งที่สั่งสมเก็บอยู่ประทุออกมาในรูปของความรุนแรงได้

ทฤษฎีความขัดแย้ง

ดาร์วินท์ รัตนพวงศ์ (2553 : 12-15) ได้กล่าวถึงทฤษฎีความขัดแย้งว่า คาร์ล มากซ์ (Karl Marx) เชื่อว่าความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นของคู่กันเขาใช้การวิเคราะห์ความขัดแย้งเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สังคม คาร์ล มากซ์ ยืนยันว่าความขัดแย้งเป็นกฎพื้นฐานของชีวิต การวิเคราะห์สังคมของคาร์ล มากซ์ อยู่บนพื้นฐานของการศึกษา ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ คาร์ล มากซ์ เชื่อในการใช้ความขัดแย้งเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาสังคม คาร์ล มากซ์ เชื่อว่าจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งมาจากการที่คนมาอยู่ร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันจะมีความคิดเห็นต่างกัน มีวิธีการคิดที่ไม่เหมือนกัน จึงทำให้คนเกิดความขัดแย้งและทะเลาะกันขึ้นได้ จากปัญหาทางเศรษฐกิจ ถ้าเศรษฐกิจดีคนก็มีความขัดแย้งกันน้อย ถ้าเศรษฐกิจไม่ดีคนก็มีความขัดแย้งกันมาก ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเกิดขึ้นเพราะแต่ละกลุ่มมีความสนใจทางเศรษฐกิจที่ตรงข้ามกัน ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากและจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง โดยที่กลุ่มหนึ่งก็พยายามสนองประโยชน์ของตนซึ่งอีกกลุ่มหนึ่งจะเสียประโยชน์ ทำนองเดียวกันสมาชิกของกลุ่มก็พยายามแสวงหาประโยชน์ของตนเองซึ่งทำให้เกิดการขัดแย้งภายในกลุ่มและขัดแย้งกับกลุ่มอื่นที่มีความสนใจหรือมีประโยชน์ขัดกัน คาร์ล มากซ์ ถือว่าความขัดแย้งเป็นสภาพการณ์ปกติของสังคม เป็นแกนกลางของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ออกจุดเน้นในแนวคิดของคาร์ล มากซ์ อยู่ที่เศรษฐกิจ การต่อสู้ของชนชั้น ธรรมชาติของการแข่งขัน และการแสวงหาผลประโยชน์ จุดยืนทางการเมืองของคาร์ล มากซ์ คือการปฏิวัติ

ทฤษฎีความขัดแย้งของ คาร์ล มากซ์ นอกจากจะอธิบายว่าสังคมเป็นอย่างไรแล้ว ยังเสนอแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสังคมอีกด้วย ไม่เพียงแต่คาร์ล มากซ์ จะสร้างทฤษฎีความขัดแย้งขึ้นมา ยังสร้างทฤษฎีที่นำไปสู่ความขัดแย้งอีกด้วย (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2533 : 29)

ในขณะเดียวกันแมกซ์ เวเบอร์ ยอมรับว่าความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างบุคคล พบได้ทุกหนทุกแห่งในสังคม ความขัดแย้งเกิดจากการกระทำของบุคคลที่ต้องการที่จะดำเนินการให้บรรลุความปรารถนาของตนเกิดปะทะกับการต่อต้านของอีกฝ่ายหนึ่งหรือหลาย ๆ กลุ่ม ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรหรือรางวัลอย่างจำกัด การที่คนหนึ่งได้รับทำให้อีกคนหนึ่งได้รับ การที่คนหนึ่งสามารถบรรลุความปรารถนาของตนเองในสภาพที่มีทรัพยากรอย่างจำกัด ทำให้ผู้นั้นมีอำนาจมากขึ้น ความขัดแย้งทั้งหลายไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การต่อสู้กัน แมกซ์ เวเบอร์ถือว่าการแข่งขัน (Competition) เป็นรูปแบบหนึ่งของความขัดแย้ง ในการแข่งขันนั้นจะมีกฎหรือกติกาที่ทุกฝ่ายยอมรับ การชนะคือการได้รางวัลหรือประโยชน์ ไม่ใช่การทำลายล้างคู่ต่อสู้ความขัดแย้ง ถ้าหากเกิดขึ้นในระยะเวลายาวนานจะทำให้เกิดการแบ่งอำนาจของบุคคลในสังคม (อรุณ รักธรรม, 2537 : 22-29)

นอกจากนี้ เกอร์ค ซิมเมล (Simmel) เชื่อว่า ความขัดแย้งเป็นปฏิสัมพันธ์รูปแบบหนึ่ง (Sociation) ที่เกิดขึ้นในกลุ่มเพราะสมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ผลงานของซิมเมลเกี่ยวกับความขัดแย้งปรากฏในหนังสือของเขาชื่อ Soziologie ซิมเมล เชื่อว่า ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายแสดงให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย ความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีความรู้สึกเข้าข้างตนเองมากกว่าเข้าข้างฝ่ายอื่น ความรู้สึกอาจเป็นความมั่งร้าย โกรธ เกลียด หรือ อิจฉา ซึ่งโดยมากเกิดขึ้นเพราะพฤติกรรมหรือคุณลักษณะทางสังคมของแต่ละฝ่ายมีความสำคัญเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ไม่มีองค์การใดหรือบุคคลใดจะหนีพ้นจากความขัดแย้งไปได้ ความขัดแย้งมักจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวคิดที่สำคัญบางประการของซิมเมลเกี่ยวกับความขัดแย้งคือ

1. ความขัดแย้งทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวในกลุ่ม ความขัดแย้งกับกลุ่มภายนอกจะทำให้เกิดการรวมตัวกันภายในกลุ่ม ความขัดแย้งกับกลุ่มภายนอกจะบังคับให้กลุ่มมีการประสานงานที่ดีและมีผู้นำเกิดขึ้น นอกจากนั้นยังช่วยให้กลุ่มสร้างขอบเขตของกลุ่มขึ้นมา ซึ่งจะทำให้ทราบว่าใครเป็นสมาชิกของกลุ่มเราหรือใครเป็นพวกเราบ้าง ความขัดแย้งช่วยลดความเบี่ยงเบนหรือความบาดหมางภายในกลุ่มเพื่อที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการต่อกรหรือจัดการกับฝ่ายตรงข้ามความขัดแย้งช่วยจัดระบบและประสานทรัพยากรต่างๆ ทางสังคมใหม่และช่วยสร้างหรือพัฒนาความสัมพันธ์ชนิดใหม่กับฝ่ายตรงข้าม

2. ความกลมเกลียวภายในกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้ง ความกลมเกลียวทำให้เกิดความขัดแย้งเช่นเดียวกับผลที่เกิดจากความขัดแย้ง หากทั้งสองฝ่ายที่มีความกลมเกลียวกันมาก เช่น คู่สมรส หุ่นส่วน มักจะมีประสบการณ์เกี่ยวกับความขัดแย้ง ความจริงนั้นความขัดแย้งเป็น

สิ่งที่เกิดเรื่อร้างในความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดใดๆ เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีอิทธิพลต่อกันในชีวิตถ้าหากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ใกล้ชิดกับเรา พฤติกรรมของเขามีผลเพียงเล็กน้อยต่อเรา ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันจะทำให้เราเกิดอารมณ์รุนแรงและตอบโต้กลับไป ความรักของสองคนเบ่งบานเพราะมีความรู้สึกผูกพันต่อกันในทางตรงกันข้ามความเกลียดชังอย่างแสนสาหัสก็เกิดจากความเลิกรากันหรือรักกันอีกไม่ได้ บุคคลที่หนีออกมาจากกลุ่มด้วยเหตุผลอะไรก็ตาม มักจะเป็นคนที่เคยมีความสัมพันธ์อย่างดียิ่งในกลุ่มเดิมบุคคลที่ความคับข้องใจมากที่สุดในกลุ่ม คือบุคคลที่เคยมีแรงจูงใจอย่างมากที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่ม

3. ความกลมเกลียวระหว่างกลุ่มเป็นสาเหตุทำให้เกิดการขัดแย้ง ความกลมเกลียวระหว่างกลุ่ม ก็เป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งเช่นเดียวกันกับความกลมเกลียวภายในกลุ่ม กลุ่มสองกลุ่ม มีความกลมเกลียวกันอย่างดีโดยมีความผูกพันกันแบบใดแบบหนึ่ง เช่น มีความสนใจร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน ใช้ภาษาพูดเดียวกัน อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน มาจากท้องถิ่นเดียวกัน หรือมีความคล้ายกันทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ หรือแนวคิดทางการเมือง อาจเกิดความขัดแย้งที่รุนแรงได้ (สุเทพ สุนทรเกสซ์, 2540 : 36-38)

ส่วนมอสคา (Mosca) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความขัดแย้ง ในหนังสือของเขาชื่อ The Ruling Class โดยเชื่อว่าความขัดแย้งในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม เป็นของปกติที่เกิดโดยธรรมชาติและไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ในการดำรงชีวิตในสังคม แม้ว่าจะสามารถขจัดความขัดแย้งลงได้บ้าง แต่มอสคา ก็เห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่ต้องทำเช่นนั้น เพราะความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ในการสร้างความก้าวหน้าความเป็นระเบียบของสังคมและเสรีภาพทางการเมือง จึงเห็นได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งของมอสคา แตกต่างไปจากความคิดเห็นของคาร์ล มากซ์ โดยที่มอสคา มีทัศนะว่าการดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่อาจจะพบในสังคมต่างๆ ซึ่งเป็นการดิ้นรนเพื่อการยังชีพในเบื้องต้น แต่เมื่อการดิ้นรนในระดับนั้นบรรลุผลแล้วคนก็จะหันไปสู่ความขัดแย้ง เพื่อที่จะเด่นกว่าคนอื่นมากกว่าเพื่อการมีชีวิตอยู่ดังนั้นมนุษย์จึงดิ้นรนเพื่ออำนาจ บุคคลทั้งหลายจึงแสวงหาทางที่จะเป็นสมาชิกหรือเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นปกครอง เพราะชนชั้นปกครองเป็นผู้มีอำนาจ เป็นผู้ตัดสินใจและควบคุมโชคชะตาของสังคม มอสคา ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของคาร์ล มากซ์ ที่ว่า เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดสาเหตุแห่งความขัดแย้งแต่เพียงอย่างเดียว มอสคา เชื่อว่าความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดในคน คือความขัดแย้งเกี่ยวกับอำนาจ ความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม ก็เพื่อต้องการเป็นสมาชิกของชนชั้นปกครอง ซึ่งชนชั้นปกครองก็คือกลุ่มของคนที่มีอำนาจ (ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2546 : 241-246)

โคเซอร์ (Coser) เป็นผู้ขยายแนวคิดของซิมเมลให้กว้างขวางออกไป โดยได้เขียนเป็นหนังสือชื่อ The Functions of Social Conflict โดยโคเซอร์ พยายามชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ความขัดแย้งอาจนำไปสู่ความกลมเกลียวหรือความ

แตกแยก ความขัดแย้งอาจนำไปสู่ความกลมเกลียวและบูรณาการในหลายๆ ทาง โดยได้กำหนดเป็น ประพจน์ทั้งหมด 16 ประพจน์ ซึ่งทำให้การพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง ก้าวหน้าทางวิชาการ มากยิ่งขึ้น (สมยศ นาวิการ, 2540 : 772-804)

แคพลอร์ (Caplow) เป็นอีกหนึ่งที่พยายามขยายแนวคิดของซิมเมลให้กว้างออกไป อีก แคพลอร์ เชื่อว่า ความขัดแย้งเป็นกระบวนการเบื้องต้นทางสังคมและไม่มีวิธีการใดที่จะเห็นได้ ง่ายๆ ในการยกเอาความขัดแย้งทุกอย่างออกไปจากองค์การ ในกระบวนการความขัดแย้งนั้นแคพลอร์ เชื่อว่า มีความเป็นไปได้สูงที่ฝ่ายอ่อนแอกว่าจะรวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับฝ่ายที่เข้มแข็งกว่า แคพลอร์ได้ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการรวมตัวกันของไตรภาคี ในบางกรณีของการรวมตัวกันของไตรภาคี ถ้าสอง ฝ่ายที่ไม่เท่ากันรวมตัวกันเพื่อเอาชนะฝ่ายที่สาม เป็นที่คาดหวังว่ารางวัลที่จะได้จากการรวมตัวกันควร จะเป็นสัดส่วนกับทรัพยากรที่ลงทุนไป ถ้าหากฝ่ายหนึ่งลงทุนมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ก็จะไม่ความ คาดหวังว่าเขาควรจะได้รับส่วนแบ่งของชัยชนะมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ตามทฤษฎีนั้นต่างฝ่ายต่างก็มี ส่วนร่วมกันเพื่อที่จะได้ชัยชนะ ดังนั้นจึงรู้สึกว่าได้ลงทุนเท่าๆ กัน (นรินทร์ แจ่มจำรัส, 2549 : 184-202)

จากที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดอาจสรุปได้ว่า ความขัดแย้งเกิดจากเมื่อคนมาอยู่ ร่วมกัน ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันจะมีความคิดเห็นต่างกัน มีวิธีการคิดที่ไม่เหมือนกัน จึงทำให้คนเกิด ความขัดแย้งและทะเลาะกันขึ้นได้ ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่ม เกิดจากความ ขัดแย้งทางเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ การแบ่งปันและแย่งชิงทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ความไม่เท่า เทียมกันในสังคม จนนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของคน ไม่มีองค์การใดหรือบุคคลใดจะหนีพ้นความขัดแย้งได้

3.1.3 สาเหตุของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งเกิดมาจากสาเหตุหลายประการ อาจเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่าง รุนแรงหรือเกิดขึ้นเพียงเล็กน้อย อาจจะเป็นความขัดแย้งในเชิงลบหรือส่งผลในเชิงบวก ไม่ว่าลักษณะ ของความขัดแย้งเป็นเช่นไร จะต้องยอมรับว่ามันดำรงอยู่จริง และผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องค้นหาปฐมบท หรือสาเหตุของความขัดแย้งเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการหาทางเยียวยา ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงที่จะ ประสบความสำเร็จมากกว่าการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยไม่เข้าใจต้นตอของปัญหามาก่อน หลังจากได้ศึกษาถึงสาเหตุของความขัดแย้งจากบรรดานักวิชาการประมวลได้ดังต่อไปนี้

Muhammad said Thanthawiy (1997 : 8-11) ได้กล่าวว่า มีหลายปัจจัยที่เป็น สาเหตุของความขัดแย้งในรายบุคคล โดยมีปัจจัยสำคัญดังนี้

1. ความแตกต่างต่อหน้าที่ความรับผิดชอบในเรื่องศาสนา หรือกิจการในโลกนี้ อัลลอฮ์ ﷻ ได้บอกกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ให้ประชาชาติของท่านตระหนักถึงเรื่องการยึดมั่น

ศรัทธาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะมนุษย์ทั้งหมดล้วนเป็นประชาชาติเดียวกัน แต่อัลลอฮ์ ﷻ จะไม่กระทำเช่นนั้น พระองค์ได้เปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ดีกับสิ่งชั่วร้าย ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿...وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ﴾

(الأنعام : 35)

ความว่า “แน่นอนพระองค์ก็ทรงรวบรวมพวกเขาให้อยู่บนคำแนะนำแล้ว ดังนั้นเจ้าจงอย่าเป็นผู้หนึ่งจากบรรดาของผู้หลงผิดมลาย”
(อัล-อันอาม : ส่วนหนึ่งของโองการที่ 35)

จากโองการอัลกุรอานดังกล่าว ได้บอกถึงลักษณะของความขัดแย้งอันที่จะนำไปสู่ความจริงและความยุติธรรม เพื่อที่จะทำให้เกิดความตึงเครียดระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง

2. ความไม่ชัดเจน ความแตกต่าง และความคิดเห็นที่ต่างกันเกี่ยวกับเรื่องหนึ่งเรื่องใด และจากเรื่องนั้นจะเป็นเหตุนำไปสู่การพิพาทโต้แย้ง

3. การยึดถือปฏิบัติจากผู้อื่นโดยไม่มีหลักฐานที่ถูกต้องชัดเจน อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสถึงกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวว่า

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ

ءِ آبَاءَنَا أَوْ لَوْ كُنَّا آبَاءَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾

(البقرة : 170)

ความว่า “และเมื่อได้ถูกกล่าวแก่พวกเขาว่าจงปฏิบัติตามสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ทรงประทานลงมาเถิด พวกเขาก็กล่าวว่ามิได้ เราจะปฏิบัติตามสิ่งที่เราได้พบบรรดาบรรพบุรุษของเราเคยปฏิบัติมาเท่านั้น และแม้ได้ปรากฏว่าบรรพบุรุษของพวกเขาไม่เข้าใจสิ่งใด และทั้งที่ไม่ได้รับแนวทางอันถูกต้องก็ตาม กระนั้นหรือ”

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 170)

4. การยึดติดกับทัศนคติความคิดเห็นของคนใดคนหนึ่ง ความอิจฉาริษยาที่มีต่อคนอื่นในสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ประทานให้เขา และเพื่อให้ได้รับผลประโยชน์ส่วนตัวตามที่เขามีความปรารถนา

Aqy Ibn Muhammad al-Muqtariy (1993 : 18-21) ได้กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งซึ่งเกิดมาจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ มีการหลงลืมทางด้านวิชาความรู้ มีหลักฐานที่ชัดเจนแต่ไม่

ได้มาใช้ มีหลักฐานที่ชัดเจนแต่เอามาใช้เฉพาะที่ต้องการ ยึดถือปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้วไม่ยอมเปลี่ยนแปลง หรือการไม่ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

Taha Jabir al-Waniy (1995 : 105-114) มีปัจจัยหลายประการที่เป็นปฐมบทของการมีทัศนคติความเห็นที่ขัดแย้งกันของบรรดานักวิชาการอิสลาม ปัจจัยสำคัญมีดังนี้

1. การตีความทางด้านภาษา ซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างชัดเจนว่า ภาษาอาหรับมีรากฐานทางภาษาที่สามารถตีความออกไปได้อย่างกว้างขวาง

2. การตีความเกี่ยวกับรายงานของหลักฐาน นักวิชาการบางท่านอาจจะรับรู้หลักฐานหนึ่ง ในขณะที่บางท่านไม่ได้รับรู้หลักฐานนั้น หรือบางท่านอาจจะเห็นว่าหลักฐานนี้อยู่ในสถานะที่รับได้ ในขณะที่อีกท่านเห็นว่ารับไม่ได้ กรณีอย่างนี้เป็นต้น

3. การใช้หลักเกณฑ์ทางด้านนิติศาสตร์อิสลามที่แตกต่างกัน มีนักวิชาการบางท่านอาจจะมองว่าสามารถใช้หลักเกณฑ์ที่ว่าด้วยผลประโยชน์ที่พึงจะปฏิบัติ (อัล-มะศอลิห อัล-มุรสะละฮ) ในขณะที่บางท่านเห็นว่าจะใช้หลักเกณฑ์นี้ไม่ได้ เช่นเดียวกับหลักเกณฑ์หรือกฎอื่นๆ เช่น การพิจารณาถึงสิ่งที่ดีงาม (อัล-อิสติหซาน) การใช้ทัศนคติความเห็นของเศาะหาบะฮ์ หรือการถือปฏิบัติที่เป็นธรรมเนียมประเพณี (อัล-อูรฟ) เป็นต้น

ด้วยเหตุดังกล่าวพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ย้ำเตือนให้ระวังในเรื่องของความขัดแย้ง และปัจจัยที่นำไปสู่การแตกแยก อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ

﴿وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

(آل عمران : 105)

ความว่า “และพวกเจ้าจงอย่าเป็นเช่นบรรดาผู้ที่แตกแยกกัน และขัดแย้งกัน หลังจากที่ได้รับหลักฐานอันชัดแจ้งได้มายังพวกเขาแล้ว และชนเหล่านี้แหละสำหรับพวกเขาคือการลงโทษอันใหญ่หลวง”

(อาล อิมรอน : 105)

นิวแมน และบรูเยร์ (Pneuman และ Bruehl : 1982 อ้างในเสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2534 : 45-48) ได้กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. จากองค์ประกอบด้านบุคคลได้แก่ ความแตกต่างในเรื่องของภูมิหลัง เช่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ค่านิยม หรือความเชื่อ การศึกษา ประสบการณ์ ความแตกต่างของแบบฉบับของแต่ละบุคคล เช่น การมีภาวะผู้นำ แบบฉบับทางอารมณ์ หรือทางการเจรจา เป็นต้น ความ

แตกต่างของการรับรู้ คือ การรับรู้ที่บิดเบือน และการรับรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล สุดท้ายคือ ความแตกต่างในความรู้สึกของบุคคลที่แสดงออก

2. ประเด็นปัญหาของการปฏิสัมพันธ์ ได้แก่ ปัญหาของการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นปัญหาทั้งผู้ส่งข่าวสาร สื่อในการใช้สื่อสาร และผู้รับข่าวสาร

3. ประเด็นปัญหาจากสภาพขององค์กร ได้แก่ การมีทรัพยากรจำกัด ความคลุมเครือขององค์กร เช่น ความคลุมเครือในโครงสร้าง ความคลุมเครือในบทบาท จากกฎเกณฑ์ที่เข้มงวด จากกระบวนการแข่งขัน และการมีข้อยกเว้นของบุคคลบางคนในองค์กร

ส่วนวันชัย วัฒนศัพท์ และคณะผู้แปล (2545 : 7-20) ได้แบ่งสาเหตุของความขัดแย้งออกเป็น 5 ปัจจัย ด้วยกัน

1. ปัญหาความสัมพันธ์ หมายถึง สิ่งที่เราเห็นหรือเข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ในสภาพของความขัดแย้งนั้นอาจจะทำให้ลักษณะของกลุ่มเปลี่ยนไป จากสาเหตุของประวัติของสัมพันธภาพ อารมณ์ที่รุนแรง การรับรู้ที่ผิดพลาดและลักษณะตายตัว การสื่อสารที่ไม่ดีหรือการสื่อสารที่บกพร่อง พฤติกรรมที่ไม่สร้างสรรค์ซ้ำแล้วซ้ำอีกทำให้เกิดปัญหาในความสัมพันธ์จนนำไปสู่ความขัดแย้ง

2. ค่านิยมที่ต่างกัน เป็นระบบของความเชื่อที่นำไปสู่การตัดสินใจว่าจะอะไรดี หรือเลว อะไรถูกหรือผิด ซึ่งความแตกต่างในค่านิยมไม่จำเป็นที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งเสมอไป

3. ปัญหาด้านข้อมูล ความขัดแย้งอาจเกิดขึ้นเมื่อมีข้อมูลมากหรือน้อยเกินไปเกี่ยวกับเรื่องที่เราจะต้องตัดสินใจ มีการแปลผลของข้อมูลผิดพลาดและข้อสรุปที่ไม่ถูกต้อง มีความเห็นที่ต่างกันไปในข้อมูลและวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลที่แตกต่างกันนำไปสู่ความขัดแย้งได้

4. ปัญหาด้านโครงสร้าง โครงสร้างเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้แล้วปัญหาด้านโครงสร้างบางอย่างจะเกี่ยวข้องกับทรัพยากร กฎระเบียบ บทบาท ภูมิศาสตร์ ระยะเวลา กระบวนการ และระบบราชการที่ใช้อยู่ซึ่งโครงสร้างเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น

5. ความต้องการหรือผลประโยชน์ การแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์หรือความต้องการต่างๆ ที่มีอยู่ไม่จำกัดกับปริมาณของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดก็นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งได้

ในขณะเดียวกันวันชัย วัฒนศัพท์ และคณะผู้แปล (2545 : 5-6) ได้แบ่งระดับของความขัดแย้งออกได้ 3 ระดับ ประกอบด้วย

1. ความขัดแย้งแฝงเร้น (Latent Conflict) เป็นความขัดแย้งที่มีอยู่แต่ยังไม่เกิดขึ้นเต็มที่และยังไม่เป็นการแบ่งแยกอย่างชัดเจน คู่กรณีอาจจะยังไม่ได้ตระหนักว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น

2. ความขัดแย้งเริ่มปรากฏ (Emerging Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกือบจะปรากฏตัวออกมา เริ่มเห็นว่าใครเป็นคู่กรณี มีการระบุนข้อพิพาทให้รู้กัน แต่กระบวนการที่นำไปสู่ความร่วมมือแก้ปัญหาหรือการเจรจาต่อรองยังไม่เกิดขึ้น

3. ความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจน (Manifest Conflict) เป็นกรณีที่ความขัดแย้งของคู่พิพาทเกิดขึ้นและมีการโต้ตอบกันแล้วอย่างชัดเจน และอาจจะมีกระบวนการที่จะเข้าไปจัดการกับกรณีพิพาทนั้นแล้ว คู่กรณีอาจจะเข้าไปสู่กระบวนการเจรจาและหาทางออกหรืออาจถึงทางตันแล้ว (มุฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ, 2549 : 6-7)

3.1.4 ประเภทของความขัดแย้ง

นักวิชาการอิสลามได้แบ่งประเภทของความขัดแย้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่แต่ละคนจะนำไปใช้ประกอบการพิจารณาในการจัดระบบรูปแบบแห่งการนำเสนอ ผู้วิจัยเห็นว่าในแต่ละทัศนะของการนำเสนอต่างก็ให้แง่มุมของการศึกษาและเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ อย่างไรก็ตามความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะในบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ นักพฤติกรรมศาสตร์มองความขัดแย้งว่ามีลักษณะที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับการแยกประเภทของนักวิชาการแต่ละท่าน ส่วนหนึ่ง

Saifuddin Husain Shahin (1993 : 56) ได้แบ่งประเภทของความขัดแย้งออกเป็น

3 ประเภท ประกอบด้วย

1. ความขัดแย้งทางด้านความคิด ซึ่งท่านอิมามมาลิกได้กล่าวว่า “แท้จริงบรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ มีความขัดแย้งกันในสาขาต่างๆ และได้แตกออกเป็นหลายฝ่าย ซึ่งทั้งหมดนั้นล้วนต้องการให้เกิดสิ่งที่ถูกต้อง” คำกล่าวของอิมามมาลิกเป็นตัวบ่งชี้ว่าทัศนะความขัดแย้งที่เห็นต่างเพื่อให้บรรลุถึงความเป็นจริง มาตรามั่นว่าจะเกิดความขัดแย้งหรือความเห็นที่แตกต่างกันในบางเรื่อง แต่สุดท้ายแล้วเพื่อทำให้เกิดสิ่งที่ดีงาม

2. ความขัดแย้งที่จำเป็นต้องปรึกษาหารือ ภาษาอาหรับเรียกว่า (التشاور) หมายถึงการปรึกษาหารือ ความขัดแย้งในประเภทนี้จะมีคามใกล้เคียงกับประเภทแรก ปรึกษาหารือกันเพื่อหาข้อยุติในสิ่งที่ถูกต้อง

3. ความขัดแย้งที่น่าตำหนิ อันเนื่องมาจากทำให้เกิดความแตกแยก และเกิดการแบ่งแยกออกเป็นกลุ่มเป็นฝ่าย โดยไม่ยอมรับความคิดเห็นของอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งความขัดแย้งในประเภทนี้ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهِكُمْ إِذْ

كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا

حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِّنْهَا ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ ءَايَاتِهِ ۚ لَعَلَّكُمْ

تَهْتَدُونَ ﴿

(آل عمران : 103)

ความว่า “และพวกเจ้าจงยึดสายเชือกของอัลลอฮ์โดยพร้อมเพรียงกัน และจงอย่าแตกแยกกัน และจงรำลึกถึงความเมตตาของอัลลอฮ์ที่มีต่อพวกเจ้า ขณะที่พวกเจ้าเป็นศัตรูกัน แล้วพระองค์ได้ทรงทำให้สนิทสนมกันระหว่างหัวใจของพวกเจ้า แล้วพวกเจ้าก็กลายเป็นพี่น้องกันด้วยความเมตตาของพระองค์ และพวกเจ้าเคยปรากฏอยู่บนปากหลุมแห่งไฟนรก แล้วพระองค์ก็ทรงช่วยพวกเจ้าได้รอดพ้นจากปากหลุมแห่งนรกนั้น ในทำนองเดียวกันนี้ อัลลอฮ์จะทรงแจกแจงแก่พวกเจ้าซึ่งบรรดาโอองการของพระองค์เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับแนวทางอันถูกต้อง”

(อาล อิมรอม : 103)

จากโอองการอัลกุรอานแสดงให้เห็นว่าอัลลอฮ์ ﷻ ได้กำชับให้พวกเรายึดมั่นต่อศาสนาแห่งพระองค์ และอย่าเตือนไม่ให้กระทำในสิ่งที่จะนำไปสู่ความแตกแยก โดยการที่กลุ่มหนึ่งยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ส่วนกลุ่มอื่นๆ ยึดถือปฏิบัติบ้างหรือละทิ้งบ้าง ดังที่พวกชนเผ่าอาสและชนเผ่าอัล-ค็อรรอจญแห่งนครมะดีนะฮ์เคยดำเนินชีวิตตามอารมณแห่งตนมาก่อน พวกเขาได้ตั้งภาคีหุ้นส่วนต่ออัลลอฮ์ ตลอดจนมีการต่อสู้กันอย่างต่อเนื่องยาวนานประหนึ่งว่าพวกเขากำลังยืนอยู่บนปากเหวแห่งนรกซึ่งใกล้แล้วที่จะตกลงไปอยู่ในนั้น

Aqy Ibn Muhammad al-Muktariy (1993 : 8) ได้แบ่งประเภทของความขัดแย้งออกเป็น 3 ประเภท ประกอบด้วย

1. ความขัดแย้งที่มีผู้ถูกดำเนิน เช่น ความขัดแย้งระหว่างผู้ศรัทธากับผู้ปฏิเสธ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿ هَذَا خِطْمَانِ أَخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ ... ﴾

(الحج : 19)

ความว่า “ผู้ใดเถียงทั้งสองฝ่ายนี้ต่างก็ได้โต้เถียงกันเกี่ยวกับพระเจ้าของพวกเขา...”

(อัล-หัจญ : บางส่วนจากโอองการที่ 19)

สารัตถะจากโองการดังกล่าว พระองค์อัลลอฮ์ได้แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และผู้ที่ปฏิเสธต่อพระองค์ต่างก็ได้เถียงและขัดแย้งกัน ในเรื่องการนับถือศาสนาที่พวกเขาต่างก็ได้ยึดถือปฏิบัติกันอยู่

2. ความขัดแย้งที่น่าสรรเสริญยกย่อง หมายถึง ความขัดแย้งหรือความแตกต่างกับพวกที่ตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ (มุชริกีน) กับบรรดาชาวคัมภีร์ (อะฮ์ลุลกิตาบ) ในด้านความเป็นอยู่ พฤติกรรม และวันสำคัญต่างๆ ของพวกเขา ซึ่งเป็นที่ต้องห้ามไม่ให้ทำตามแบบอย่างของพวกเขา

3. ความขัดแย้งที่ถูกต้องและเป็นที่ยอนุญาต หมายถึง ความขัดแย้งกับกลุ่มที่ต้องการทำลายอิสลามด้วยกับกฎหมายต่างๆ ดังที่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวว่า

((إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ))

(رواه البخاري : 96)

ความว่า “เมื่อผู้พิพากษาได้ตัดสินโดยการวินิจฉัยปรากฏว่าถูกต้อง เขาจะได้รับภาคผลบุญสองเท่า และเมื่อผู้พิพากษาได้ตัดสินโดยการวินิจฉัยแต่ปรากฏว่าผิดพลาด เขาจะได้หนึ่งผลบุญ”

(al-Bukhari, 1991 : 96)

และในอีกสำนวนหนึ่ง Aqy Ibn Muhammad al-Muqtariy (1993 : 9-12) ยังได้แบ่งความขัดแย้งออกเป็น 3 ประเภท ซึ่งประกอบด้วย

1. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มบุคคลที่ไม่ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ

لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ﴾

(البقرة : 176)

ความว่า “ดังกล่าวนี้นี้ก็เพราะว่าอัลลอฮ์ได้ทรงประทานคัมภีร์ลงมาด้วยความสัตย์จริง และแท้จริงบรรดาผู้ที่ขัดแย้งกันในคัมภีร์นั้น ย่อมอยู่ใน การแตกแยกที่ห่างไกล”

(อัล-บะเกาะเราะฮ์ : 176)

ในอีกโองการอัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعِيًّا﴾

﴿بَيْنَهُمْ...﴾

(آل عمران : 19)

ความว่า “...และบรรดาผู้ที่ได้รับคัมภีร์มิได้ขัดแย้งกัน ยกเว้นหลังจากที่ได้มีความรู้มายังพวกเขาเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากความอิจฉาริษยาระหว่างพวกเขาตนเอง...”

(ฮาล อิมรอม : บางส่วนของโองการที่ 19)

2. ความขัดแย้งที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อย เช่น ความขัดแย้งเกี่ยวกับรูปแบบของการอะซาน การอิกอมะฮฺ การอ่านดุอาอ์ก่อนละหมาด และการตักบีรของการละหมาดให้แก่ผู้เสียชีวิต (ญะนาซะฮฺ) และในประเด็นอื่นๆ

3. ความขัดแย้งในด้านความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน เช่น ความเข้าใจที่แตกต่างกัน ดังคำดำรัสของอัลลอฮฺ ﷻ ที่ว่า

﴿وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَسَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ﴾

﴿وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا

﴿وَعِلْمًا...﴾

(الأنبياء : 78-79)

ความว่า “และจงรำลึกถึงเรื่องราวของดาวิดและสุลัยมาน เมื่อเขาทั้งสองได้ตัดสินในเรื่องไร่นา เมื่อฝูงแกะของชนเผ่าหนึ่งได้หลบเข้าไปกินพืชในเวลากลางคืน และเราเป็นพยานต่อการตัดสินของพวกเขา ดังนั้นเราได้ลงใจให้สุลัยมานเข้าใจการตัดสินนั้น และเราได้ให้ความเฉลียวฉลาดและวิชาความรู้ที่หลักแหลมในแต่ละคน...”

(อัล-อันบิยาฮ์ : 78 , และบางส่วนของโองการที่ 79)

ผลจากการศึกษาของ March and Simon (1958 : 102) พบว่าความขัดแย้งได้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. ความขัดแย้งต่อตนเอง (Individual Conflict) เป็นความขัดแย้งที่บุคคลมีต่อการกระทำของตนเอง

2. ความขัดแย้งในองค์กร (Organizational Conflict) การที่คนแต่ละคนมาอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันจะมีความคิดเห็นต่างกัน มีวิธีการคิดที่ไม่เหมือนกัน ค่านิยมอคติการรับรู้ ผลประโยชน์ เกิดจากการแบ่งทรัพยากรและงบประมาณมีจำนวนจำกัด หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงเทคนิคในการทำงาน ความแตกต่างในหน้าที่การทำงาน ล้วนเป็นสาเหตุที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งได้ทั้งสิ้น

3. ความขัดแย้งระหว่างองค์กร (Inter Organizational Conflict) เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างองค์กรกับองค์กร หรือระหว่างกลุ่มกับกลุ่ม เช่น ผลประโยชน์ขัดกัน (ดำรงวิทย์ รัตนพวงส์, 2553 : 12)

ในขณะที่สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2540 : 103-104) ได้แยกประเภทของความขัดแย้งไว้ 5 ประเภท ดังนี้

1. ความขัดแย้งจากข้อมูล เป็นผลมาจาก การขาดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับประเด็นหลักต่างๆ การที่มีข้อมูลไม่ตรงกัน มีความเข้าใจผิดของผู้ที่เกี่ยวข้องในข้อมูลเดียวกัน มีการสื่อสารเกี่ยวกับข้อมูลบกพร่อง มีความแตกต่างในวิธีการ การประเมินหรือแปลข้อมูลข่าวสารต่างๆ และมีความแตกต่างในการรับรู้ข้อมูลที่เหมือนกันของกลุ่มต่างๆ

2. ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ เป็นผลมาจาก การแย่งชิงในทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด การแข่งขันเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงาน

3. ความขัดแย้งทางด้านโครงสร้าง เป็นผลมาจาก การแย่งชิงเกี่ยวกับอำนาจ เกิดความไม่เสมอภาคหรือไม่ยุติธรรมเกี่ยวกับอำนาจ การควบคุม ความเป็นเจ้าของ หรือการกระจายทรัพยากร หรือกระบวนการในการทำงาน

4. ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ เป็นผลมาจาก การมีบุคลิกและพฤติกรรมที่เข้ากันไม่ได้ มีความคาดหวังแตกต่างกัน มีทัศนคติเกี่ยวกับความเสี่ยงของกันและกันต่างกันไป มีวิธีการในการจัดการกับปัญหาต่างกัน

5. ความขัดแย้งด้านค่านิยม เป็นผลมาจาก ความแตกต่างของโลกทัศน์ ความเชื่อ ความคาดหวัง ความแตกต่างในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นมาของบุคคลและการเลี้ยงดู (พระเกียรติศักดิ์ ม่วงมิตร, 2554 : 9)

3.1.5 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง

สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2540 : 105-106) ได้จำแนกพฤติกรรมเมื่อเกิดความขัดแย้ง ไว้ดังนี้

1. การแข่งขันเอาชนะ เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความต้องการที่จะผลักดันให้บรรลุเป้าประสงค์ของตน โดยไม่คำนึงถึงการประสานความร่วมมือกับผู้อื่น “ทางของฉัน” อาจเป็นการ

แสดงถึงคนที่มีความแข่งขันสูง ผู้ซึ่งอาจจะใช้อำนาจอะไรก็ได้ที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ ถึงแม้จะต้องทำให้ผู้อื่นสูญเสีย หรือบางครั้งคนเราอาจแข่งขันเมื่อเห็นว่าจำเป็นต้องลุกขึ้นมาสู้สำหรับหลักการหรือสิทธิ

2. การยอมรับ อาจเป็นวิธีที่เมื่อมีความใส่ใจในการประสานความร่วมมือมากและมีความสนใจผลักดันให้บรรลุในเป้าหมายประสงค์ของตนน้อย จุดมุ่งหมายอาจเป็นข้อตกลงที่เหมาะสมกับบุคคลอื่น โดยที่ตนเองเสียประโยชน์ พฤติกรรม การยอมรับเป็นการเชื่อฟังคำสั่งการยอมรับแนวความคิดหรือยอมตามความต้องการของบุคคลอื่น ลักษณะนิสัยการยอมรับนี้จะถูกมองว่าเป็นความอ่อนแอ หรือสามารถปิดปากด้วยสินบน

3. การประนีประนอม เป็นรูปแบบที่เดินสายกลางระหว่างการผลักดันให้บรรลุเป้าหมายประสงค์ของตนเองและการประสานความร่วมมือ เป็นการหาสิ่งที่เหมือนกันหรือแยกสิ่งที่เป็นไปได้ ออกไป การประนีประนอมอาจจะไม่เหมาะสมหรือใช้ไม่ได้ผล ในกรณีที่ความขัดแย้งเป็นเรื่องเกี่ยวกับโลกทัศน์ หรือค่านิยมพื้นฐาน

4. การหลีกเลี่ยงหรือถอนตัว หมายถึง การไม่ยืนยันในวัตถุประสงค์และไม่ประสานความร่วมมือ เป็นการแสดงถึงความสำคัญต่อความสัมพันธ์และการบรรลุเป้าหมายประสงค์น้อย การหลีกเลี่ยงและการยอมรับเป็นสิ่งที่ถูกมองว่า เป็นการช่วยรักษาความสัมพันธ์และเห็นว่าเป็นการช่วยรักษาทั้งของตนเองและผู้อื่น

5. การประสานความร่วมมือหรือผสมผสานในการแก้ปัญหา การที่บุคคลพยายามที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตนเอง แต่ในขณะเดียวกันก็คำนึงความต้องการของฝ่ายอื่นด้วย มีการยืนยันว่าการที่จะพยายามประสานผลประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เป็นการแก้ไขกรณีพิพาทโดยการเจรจาต่อรอง หรือการไกล่เกลี่ยบนพื้นฐานของประโยชน์

3.1.6 วิธีการจัดการความขัดแย้ง

ปัญหาความขัดแย้งนับเป็นปัญหาใหญ่สำหรับผู้คนทุกระดับที่ต้องจัดการแก้ไข ผู้ที่จะจัดการจำเป็นต้องฝึกฝนทักษะในการจัดการความขัดแย้งเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารวิธีการจัดการความขัดแย้งเพื่อให้อยู่รอดและมีประสิทธิภาพสูงสุด มีนักวิชาการได้นำเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งไว้อย่างหลากหลาย อาทิเช่น หลักการในการจัดการกับความขัดแย้งตามแนวทางอิสลาม มี 2 แหล่งสำคัญ จากคัมภีร์อัลกุรอานและจริยวัตรของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เนื่องจากอัลกุรอานเป็นคัมภีร์ที่มีบทบัญญัติเกี่ยวข้องกับหลักการศรัทธา หลักปฏิบัติ และหลักของคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตของมุสลิมที่ทุกคนยอมรับร่วมกัน ส่วนจริยวัตรของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ประกอบด้วย คำพูด การกระทำ และการยอมรับของท่าน ซึ่งเป็นสิ่งที่มาอรรถาธิบายอัลกุรอาน

เพื่อจะได้เข้าใจความหมายของอัลกุรอานได้อย่างลึกซึ้งและถึงแก่นแท้ถูกต้อง ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿...فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾

(النساء : 59)

ความว่า “...แต่ถ้าพวกเจ้าขัดแย้งกันในเรื่องใด ก็จงนำสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮ์ และเราะสูลหากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์และวันปรโลก นั้นแหละเป็นสิ่งที่ดีงามและเป็นการกลับไปที่สวยงามยิ่ง”

(อัน-นิสาอ์ : บางส่วนของโองการที่ 59)

จากโองการข้างต้นเป็นหลักฐานที่ชี้ว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในเรื่องหนึ่งเรื่องใดให้กลับไปทบทวนดูในอัลกุรอานหรือไม่ก็ดูจริยวัตรของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ว่าได้บอกไว้อย่างไร จากนั้นให้ยึดถือปฏิบัติตามที่มีปรากฏโดยปราศจากการฝ่าฝืนอันใดทั้งสิ้น เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้แต่ละฝ่ายตั้งอยู่บนความถูกต้อง และเกิดความพอใจโดยทั่วกัน และ Abdulkarim Zaidan (1996 : 123) กล่าวว่า ดังกล่าวนี้นี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนสำหรับสิ่งที่เราได้กล่าวมาข้างต้น บรรดาอิมามทั้งสี่รวมถึงท่านอื่นๆ ต่างได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่าความเห็นของพวกเขาในแต่ละคน เป็นเพียงแค่ความเห็นของสามัญชนคนหนึ่ง ถ้าหากมีความเห็นอื่นที่เพียบพร้อมด้วยหลักฐานและถูกต้องกว่าก็ให้ไปยึดตามหลักฐานนั้น อิหม่ามมาลิกได้กล่าวว่า “คำพูดของมนุษย์ทั้งหมดมีทั้งที่รับได้และปฏิเสธได้ ยกเว้นคำพูดของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เท่านั้น” และด้วยเหตุผลนี้บรรดานักวิชาการได้นำเสนอวิธีจัดการกับความขัดแย้งไว้อย่างหลากหลาย ส่วนหนึ่งได้แก่การจัดการกับความขัดแย้ง ตามที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رَاحَتُكُمْ وَاصْبِرُوا
إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

(الأنفال : 46)

ความว่า “และพวกเจ้าจงเชื่อฟังต่ออัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์ และพวกเจ้าอย่าได้ขัดแย้งกัน จะทำให้พวกเจ้าย่อท้อ และทำให้ความเข้มแข็งของพวกเจ้าสูญเสียไป และจงอดทนเถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงอยู่พร้อมกับบรรดาผู้อดทนทั้งหลาย”

(อัล-อันฟาละ : 46)

วิธีการจัดการความขัดแย้งเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด บรรดานักวิชาการได้นำเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งไว้หลายวิธี และแหล่งที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางของอิสลามมี 2 แหล่งที่สำคัญด้วยกัน แหล่งที่หนึ่ง จากคัมภีร์อัลกุรอาน และแหล่งที่สอง แบบฉบับของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เนื่องจากอัลกุรอาน เป็นคัมภีร์ที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักการศรัทธา หลักปฏิบัติ และหลักคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตมุสลิมที่ทุกคนต้องยอมรับ ส่วนแบบฉบับของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ อันหมายถึง คำพูด การกระทำ และการยอมรับที่มาจากท่าน ซึ่งเป็นสิ่งที่จะมาอธิบายอัลกุรอาน หลังจากได้ศึกษาจากคัมภีร์อัลกุรอานเราสามารถนำเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางอิสลามออกได้ 5 วิธี ประกอบด้วย การต่อสู้ การประนีประนอม การให้ความร่วมมือ การขอภัยและการให้อภัย และการนิ่งเฉย

วิธีที่หนึ่ง การต่อสู้ (القتال) หมายถึง การเอาแพ้-การเอาชนะ การทำให้ความจริงปรากฏ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾

(البقرة : 190)

ความว่า “และพวกเจ้าจงต่อสู้ในทางของอัลลอฮ์ต่อบรรดาผู้ที่ทำร้ายพวกเจ้าและจงอย่ารุกราน แท้จริงอัลลอฮ์ไม่ทรงชอบบรรดาผู้รุกราน”

(อัล-บะเกาะเราะฮะฮ์ : 190)

ดังนั้นการต่อสู้เป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้แก้ไขความขัดแย้งตามแนวทางของอิสลาม เพราะบางปัญหาไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยวิธีการอื่น อิสลามจึงได้วางกรอบของการต่อสู้ไว้ว่าคือต้องไม่ไปละเมิดอธิปไตย ไม่รุกราน ไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึก อันจะนำไปสู่ความไม่ถูกต้องและชอบธรรมเนื่องจากการต่อสู้เป็นวิธีการแก้ไขปัญหาที่เด็ดขาดและรุนแรง

วิธีที่สอง การประนีประนอม (الإصلاح) หมายถึง การเจรจา การต่อรอง การปรองดอง และการไกล่เกลี่ย อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ
إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ
نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾

(النساء : 114)

ความว่า “ไม่มีความดีอันใดในการพูดซุบซิบอันมากมายของพวกเขา
นอกจากผู้ที่ใช้ให้บริจาคทาน หรือใช้ให้ทำสิ่งที่ดีงาม หรือให้
ประนีประนอมระหว่างผู้คนเท่านั้น และผู้ใดกระทำการดังกล่าวเพื่อ
แสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์แล้ว เราจะให้แก่เขาซึ่งรางวัลอัน
ใหญ่หลวง”

(อัน-นิสาอ์ : 114)

ด้วยเหตุนี้การประนีประนอม (อัล-อิศลาหฺ) จึงเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการ
แก้ไขความขัดแย้งตามแนวทางของอิสลาม ในศาสนาอิสลามส่งเสริมอย่างมากให้ใช้วิธีการนี้เพื่อ
บริหารจัดการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง แม้ว่าในบางประเด็นที่ได้มีการตัดสินพิพากษาไปแล้วก็ตาม
เพราะทำให้คู่กรณีแต่ละฝ่ายรู้สึกผ่อนคลาย อันจะนำไปสู่ความปรองดองสมานฉันท์ และสามารถที่จะ
ร่วมปฏิบัติงานกันต่อไปได้อย่างราบรื่นภายใต้บรรยากาศที่ดี

วิธีที่สาม การให้ความร่วมมือ (التشاور) หมายถึง การระดมความคิดเห็น การผาน
ความร่วมมือร่วมใจเข้าด้วยกัน อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿...وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾

(آل عمران : 159)

ความว่า “...และจงปรึกษารับฟังกับพวกเขาในกิจการทั้งหลาย ครั้น
เมื่อเจ้าได้ตัดสินใจแล้ว ก็จงมอบหมายแด่อัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์ทรง
รักใคร่ผู้มอบหมายทั้งหลาย”

(อาล อิมรอน : บางส่วนของโองการที่ 159)

เพราะฉะนั้นการร่วมมือเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้แก้ไขความขัดแย้งตามแนวทางของหลักการศาสนา และอิสลามได้ส่งเสริมให้ใช้วิธีการนี้อย่างมากเพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหความขัดแย้ง เพราะเป็นการแสดงออกถึงความเป็นประชาธิปไตย เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้แสดงความคิดเห็น ระดมความคิดในการเสนอแนะ สำหรับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญห เพราะการมีส่วนร่วมถือเป็นหลักสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติงานร่วมกัน

วิธีที่สี่ การขอภัยและการให้อภัย (العفو) หมายถึง การยกโทษ ไม่ถือโกรธ การไม่ติดอกติดใจเมื่อตนเองเป็นฝ่ายถูก การขอภัย การยอมรับผิด และรับผิดชอบในกรณีที่ดินตนเองเป็นฝ่ายผิด ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า

﴿الَّذِينَ يُفْقُونَ فِي السَّيِّئَاتِ وَالصَّرَآءِ وَالْكَظْمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

(آل عمران : 134)

ความว่า “คือบรรดาผู้ที่บริจาคทั้งในยามสุขสบายและในยามเดือดร้อน และบรรดาผู้ข่มโทษและบรรดาผู้ให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ และอัลลอฮ์นั้นทรงรักใคร่ผู้กระทำดีทั้งหลาย”

(อาล อิมรอน : 134)

การขอภัยและการให้อภัยนับว่าเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหความขัดแย้งตามแนวทางของอิสลาม อันแสดงถึงการรู้จักแยกแยะระหว่างความผิดกับความถูกต้อง โดยผู้ที่กระทำความผิดจะต้องเป็นฝ่ายขอภัยโทษต่อผู้ที่ถูกกระทำ ส่วนผู้ที่ถูกกระทำก็จะต้องเป็นฝ่ายที่ให้อภัยและไม่เอาผิด ไม่มีการขออะไรที่น่ายกลองและน่าสรรเสริญยิ่งกว่าการขอภัยและการขอโทษ และไม่มีการให้สิ่งใดที่ยิ่งใหญ่และทรงคุณค่าทางจิตใจมากไปกว่าการให้อภัย ภายใต้ร่มเงาแห่งความเป็นพี่น้องร่วมศาสนาเดียวกัน

วิธีที่ห้า การนิ่งเฉย (السكوت) หมายถึง การไม่แสดงออกด้วยอาการอันใด ไม่ใช่แสดงถึงการหลีกเลี่ยงปัญหาแต่เป็นการแสดงให้ทุกฝ่ายรับรู้ว่ามีฝ่ายใดเป็นผู้กระทำผิด เป็นการบอกให้รู้ว่าทุกฝ่ายล้วนถูกต้อง ดังนั้นไม่ควรที่จะมาขัดแย้งหรือโต้เถียงกัน อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾

(الأعراف : 199)

ความว่า “เจ้า (มุหัมมัด) จงยึดถือไว้ซึ่งการให้อภัย และจงใช้ให้กระทำในสิ่งที่ชอบ และจงพินหลังให้แก่ผู้ใดเหล่าทั้งหลายเถิด”

(อัล-อะอรอฟ : 199)

Yusuf al-Qaradawi (2004 : 271) กล่าวว่า ในขณะที่คู่กรณีมีหน้าที่ที่จะต้องไกล่เกลี่ยข้อพิพาทบาดหมางกันฉันพี่น้อง สังคมมุสลิมเองก็มีความรับผิดชอบในเรื่องนี้ด้วยในฐานะที่สังคมมุสลิมวางพื้นฐานอยู่บนการเอาใจใส่และการร่วมมือซึ่งกันและกัน ดังนั้นสังคมมุสลิมจะยินยอมสมาชิกของตนวิวาทบาดหมางกันจนเรื่องบานปลายใหญ่โตไม่ได้ กล่าวคือ ผู้ที่มีอำนาจและความรับผิดชอบในสังคมจะต้องก้าวออกมาจัดการกับปัญหาให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลับคืนสู่สภาพปกติโดยที่ตัวเองจะต้องไม่เข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสไว้ว่า

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

(الحجرات : 10)

ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ศรัทธาเป็นพี่น้องกัน ดังนั้นพวกเจ้าจงไกล่เกลี่ยประนีประนอมกันระหว่างพี่น้องทั้งสองฝ่ายของพวกเขา และจงยำเกรงอัลลอฮฺเถิดเพื่อว่าพวกเขาจะได้รับ ความเมตตา”

(อัล-หุญรอต : 10)

การจัดการกับความขัดแย้งโดยยึดมิติ 2 มิติ กล่าวคือ มิติแห่งการยืนยันรักษาผลประโยชน์และมิติแห่งการร่วมมือกัน เคลย์ตันและคิลแมนน์ (Clayton and Kilmann, 1974 : 11-13 อ้างถึงใน นิเทศ บัวตูม, 2537 : 27-29) ได้เสนอ วิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้งหรือที่เรียกว่าวิธีการจัดการกับความขัดแย้งตามแนวคิดของโทมัส เคลย์ตัน (Thomas Clayton) โดยประเมินพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้งขึ้น ซึ่งสถานการณ์ที่บุคคลทั้งสองฝ่ายแสดงพฤติกรรมออกมา 2 มิติ คือ

- 1) มิติแห่งการยืนยันรักษาผลประโยชน์ หมายถึง มิติที่บุคคลพยายามที่จะให้เป็นไปตามความต้องการของตน
- 2) มิติแห่งการร่วมมือ หมายถึง มิติที่บุคคลพยายามที่จะให้เป็นไปตามความต้องการของคนอื่นหรือคล้อยตามผู้อื่น

Musa Ibn Yahya (2006 : 31) ได้นำเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งมี 4 วิธี ประกอบด้วย

1. การพิพาทโต้เถียงกันอย่างหนักหน่วง (الجدال)

ชัยคุลอิสลาม อิบน์ ตัยมียะฮฺ กล่าวว่า “การทะเลาะหรือการพิพาทในเรื่องที่เป็นความจริงย่อมมีการขัดแย้งเกิดขึ้นตามมา” และในบางครั้งการพิพาทโต้เถียงเป็นเรื่องที่น่าสรรเสริญ ยกย่อง พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสไว้ว่า

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجِدِلْهُمْ بِالَّتِي

هِيَ أَحْسَنُ...﴾

(النحل : 125)

ความว่า “จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของสุเจ้าโดยสุชุม และการตักเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า...”

(อัน-นะฮฺล : บางส่วนของโองการที่ 125)

สารัตถะของโองการอัลกุรอานข้างต้นได้บอกถึงการพิพาทโต้เถียงกันโดยการใช้หลักการเหตุผลและหลักฐานที่ถูกต้องชัดเจน และพิพาทกันด้วยความสุภาพอ่อนโยน เพราะฉะนั้นการพิพาทโต้เถียงไม่ใช่บทสรุปว่าเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดีเสมอไป แต่การพิพาทนั้นจำเป็นจะต้องขึ้นอยู่กับความตั้งใจของหลักการและเหตุผล

2. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประชันวิสัยทัศน์ (المناظرة)

ต้องใช้ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประชันวิสัยทัศน์ระหว่างทั้งสองฝ่ายเพื่อให้เกิดความคิดเห็นที่สอดคล้องกันและก่อให้เกิดความถูกต้องมากที่สุด

3. การโต้เถียงหรือการตั้งข้อสังเกต (المراء)

เป็นคำกล่าวให้ร้ายกับอีกกลุ่มหนึ่ง โดยพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ตรัสไว้ว่า

﴿... فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَهْرًا...﴾

(الكهف : 22)

ความว่า “เจ้าอย่าโต้เถียงกันในเรื่องของพวกเขา นอกจากการโต้เถียงที่ประจักษ์แจ้ง”

(อัล-กะฮฺฟ : บางส่วนของโองการที่ 22)

จากโครงการอัลกุรอานดังกล่าวหมายถึงพระองค์อัลลอฮ์ได้ชี้แนะท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ให้งดเว้นการโต้เถียงกัน เพราะการโต้เถียงนั้นจะไม่มีข้อสรุปที่สามารถยุติได้

4. ความปรารถนาหรือความต้องการ (الحاجة)

มุฮัมหมัดรอฟีอี มูซอ (2549 : 82) ได้กล่าวว่า “กระบวนการแก้ไขความขัดแย้งที่เรียกว่าการมุขาวะเราะฮฺ เป็นรูปแบบที่แสดงถึงกระบวนการตัดสินใจร่วมกันที่อยู่ภายใต้หลักชะรีอะฮฺ การมุขาวะเราะฮฺเป็นการปรึกษาหารือในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อหาทางออกหรือแนวทางสำหรับการดำเนินกิจการใดๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขร่วมกัน ซึ่งถือเป็นเรื่องจำเป็นที่ทางศาสนา กำหนดให้มีการปรึกษาหารือกันในการกิจการต่างๆ แต่มีข้อแม้ว่ากิจการที่ทำการปรึกษานั้นต้องอยู่ในกรอบที่ไม่ขัดกับหลักศาสนา” อย่างไรก็ตามกระบวนการมุขาวะเราะฮฺยังไม่มีมติตัดสินใจเลือกแนวทางใดแนวทางหนึ่งจนกว่าทุกคนได้โอกาสที่จะแสดงความคิดเห็น และอ้างอิงหลักฐานที่เกี่ยวข้องแล้วเท่านั้น “ระบบชุรอ” จึงเป็นรูปแบบที่แสดงถึงกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของสังคมมุสลิมที่อยู่ภายใต้หลัก “ชะรีอะฮฺ” เป็นกลไกประการสำคัญที่ป้องกันการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่ยังคงไว้ซึ่งบรรยากาศแห่งเสรีภาพทางความคิดและการกระทำ

อิสมาอะแอ บูมิง (2555 : 93-94) กล่าวว่า การจัดการความขัดแย้ง (Conflict Management) มีหลายรูปแบบดังนี้

1. การเผชิญหน้า (Confrontation) การลดลงของการสื่อสารระหว่างกลุ่มที่ขัดแย้ง อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งที่ลุกลามใหญ่โตได้ ดังนั้นการจัดการความขัดแย้งดังกล่าวสามารถกระทำได้โดยให้กลุ่มที่ขัดแย้งมาประชุมร่วมกัน และในการประชุมดังกล่าวนี้ กลุ่มจะต้องระบุปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว วิธีการนี้ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่ามีประสิทธิภาพมากเมื่อความขัดแย้งมีสาเหตุมาจากความเข้าใจผิด อย่างไรก็ตาม วิธีการดังกล่าวนี้ไม่เหมาะต่อการนำไปใช้ในการแก้ปัญหาที่มีความซับซ้อน

2. การเพิ่มทรัพยากร (Expension of Resources) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากสาเหตุ ความจำกัดของทรัพยากรอาจแก้ไขโดยการเพิ่มตามแบบแผน ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้วิธีการดังกล่าวนี้ คือว่าทรัพยากรมีอยู่จำกัดและยากที่จะเพิ่ม อย่างไรก็ตามความเป็นไปได้ของวิธีการดังกล่าวนี้ น่าจะได้รับการพิจารณา

3. การให้ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (Providing and Expert Opinion) ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มจากความเห็นต่อความจริงต่างกัน หรือเกิดจากความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งแตกต่างกัน ในหลายกรณีด้วยกัน กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งขาดข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการวินิจฉัยเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือได้ว่า ความเห็นใดเป็นความเห็นที่ถูกต้องและความเห็นใดเป็นความเห็นที่ดีที่สุด พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ว่า

﴿...قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ

وَإِن أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ﴾

(الأنعام : 148)

ความว่า “...จงกล่าวเถิด (มุหัมมัด) ว่า ที่พวกท่านนั้นมีความรู้อันใด กระนั้นหรือ ฉะนั้นพวกเจ้าจะต้องนำมันออกมาให้แก่เรา พวกท่านจะไม่ปฏิบัติตามสิ่งใดนอกจากการคาดคิดเอาเท่านั้น และพวกท่านไม่มีอื่นใด นอกจากจะกล่าวเท็จเท่านั้น”

(อัล-อันอาม : บางส่วนของโองการที่ 148)

ในขณะที่ Johnson and Johnson (อ้างถึงในเอกชัย กี่สุขพันธ์, 2538 : 167-171) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารความขัดแย้งออกเป็น 5 รูปแบบ (Five styles of managing conflicts) โดยแทนด้วยสัตว์ 5 ชนิด ดังนี้

1. Forcing แทนด้วยฉลาม (ชอบใช้กำลัง) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยเน้นใช้อำนาจตามตำแหน่ง (Authority) คำนึงเป้าหมายงาน หรือความต้องการของตนเองมากกว่า
2. Withdrawing แทนด้วยเต่า (หดหัว) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยการหลีกเลี่ยงไม่เผชิญกับคู่กรณี และจะไม่ตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาเป้าหมายของงานและความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานอยู่ในระดับต่ำ
3. Smoothing แทนด้วยหมี (ความน่ารัก) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยเน้นความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานมากกว่าเป้าหมายของงาน ไม่ว่าจะเกิดปัญหาอะไรขึ้นก็จะใช้วิธีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเหมือนครอบครัวเดียวกัน
4. Confronting แทนด้วยนกฮูก (สุขุม) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยการเผชิญกับปัญหา มีความสุขุมรอบคอบในการแก้ปัญหาถึงแม้จะเสียเวลามากกว่าวิธีอื่นๆ ก็ตาม
5. Compromising แทนด้วยสุนัขจิ้งจอก (แก้ปัญหาเฉพาะหน้า) เป็นการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยเน้นทางสายกลางคือ เป็นไปตามเป้าหมายของงานบ้างและได้ความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานบ้าง วิธีการนี้มักจะใช้กับปัญหาความขัดแย้งกรณีพิพาทด้านแรงงาน เช่น การเรียกร้องต่างๆ ของพนักงาน เป็นต้น

แผนภาพที่ 3.1 สรุปปัญหาความขัดแย้งที่เกิดกับเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน (رضي الله عنه)

ที่มา : สรุปจากแนวคิดของ Muhammad al-Ghabban (1999)

3.2 ประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่มีสายรายงานถูกต้อง

ก่อนที่จะเข้าสู่รายละเอียดของที่มาของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน (رضي الله عنه) ผู้วิจัยจะแยกประเด็นปัญหาความขัดแย้งออกเป็น 2 ส่วน สำหรับส่วนแรกประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่มีสายรายงานถูกต้อง มีดังนี้

3.2.1 กรณีไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์

3.2.2 กรณีถอยร่นจากการต่อสู้ในสมรภูมิอุหุด

3.2.3 กรณีการเข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า

3.2.4 กรณีที่ดินสงวน (อัล-หิมา)

3.2.5 กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน

3.2.6 กรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์

3.2.1 กรณีไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์

สงครามบะดร์เกิดขึ้นในปี ฮ.ศ.2 ในการออกศึกครั้งนี้ท่านเราะสูล (ﷺ) ได้กระตุ้นส่งเสริมให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ออกไปเพื่อเผชิญหน้ากับพวกกุรัยช และจะคัดเอาผู้เข้าร่วมอย่างริบเร่งเฉพาะบุคคลที่เตรียมพร้อมเท่านั้น และสาเหตุจากความรีบร้อนในครั้งนี้นี้ไม่ทันได้รอคอยการมาของ

ชาวอัล-อะวาสิย (ซึ่งเป็นสถานที่อยู่ห่างจากมัสยิดนบีไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้) (Akram al-Umariy, 1983 : 39,59) ประจวบเหมาะกับเวลาดังกล่าวท่านหญิงรูกัยยะฮ์ บุตรี ราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ กำลังป่วยหนักต้องนอนกับที่ มีความจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีคนคอยดูแลรักษาอย่างใกล้ชิด และผู้ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดก็คือสามี เพราะผู้เป็นภรรยาจะไม่มีความเป็นอิสระอย่างแท้จริงหากเป็นอื่นที่นอกเหนือจากสามี ด้วยเหตุผลดังกล่าวท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ สั่งให้อุษมาน อิบน์ อ์ฟฟาน ผู้เป็นสามีให้อยู่เฝ้าและดูแลรักษาภรรยาของเขา และเมื่อเสร็จสิ้นสงครามท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ ได้แบ่งทรัพย์สินให้แกเขาด้วย โดยที่ท่านอุษมานพูดว่า “ฉันเป็นผู้ที่ได้รับด้วยหรือท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์? ท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ตอบว่า “ใช่ ท่านจะได้รับส่วนแบ่งในครั้งนี้นี้ด้วย” (al-Bukhari, 1991 : 7/54 ; al-Tirmidhiy : 5/629)

อิบนุ สะอัด ได้กล่าวถึงสาเหตุที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อ์ฟฟาน ﷺ ไม่สามารถเข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ได้ว่า รายงานจาก अबดุลลอฮ์ อิบน์ มุกันฟ อิบน์ หาริษะ อัล-อันศอรีย กล่าวว่า “เมื่อท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ ได้ออกไปยังสมรภูมิบะดร์ โดยมอบหมายให้อุษมานอยู่กับรูกัยยะฮ์ บุตรีของท่าน ซึ่งเธอป่วยไข้และได้เสียชีวิต -ขออัลลอฮ์ทรงพอพระทัยกับเธอด้วยเทอญ- ในวันที่ซัยด อิบน์ หาริษะฮ์ เดินทางกลับมายังมะดีนะฮ์ได้แจ้งข่าวที่ว่าท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ อัลลอฮ์ได้ประทานชัยชนะในสมรภูมิบะดร์ และท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ ได้ให้ส่วนแบ่งจากทรัพย์สินจากสมรภูมิบะดร์ให้อุษมาน เหมือนกับส่วนแบ่งของผู้ที่เข้าร่วมสมรภูมิ” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/32) ด้วยเหตุผลดังกล่าวที่ปรากฏชัดข้างต้นทำให้ท่านอุษมาน อิบน์ อ์ฟฟาน ﷺ ไม่สามารถเข้าร่วมสงครามบะดร์ได้ แต่ทว่าสถานะของท่านก็เหมือนกับคนที่เข้าร่วมทำสงคราม อันเนื่องจากท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ ได้แบ่งทรัพย์สินให้แกเขา เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่าท่านอุษมานเป็นเสมือนคนหนึ่งเข้าร่วมสงครามบะดร์ในครั้งนั้นด้วย และเป็นที่รู้จักในกลุ่มของบรรดาเศาะหาบะฮ์ ไม่มีใครสักคนที่ไม่ดำเนินการไม่เข้าร่วมสงครามบะดร์ของอุษมาน อิบน์ อ์ฟฟาน ﷺ เลย และเหตุการณ์ลักษณะนี้ดำเนินมาตลอด

จนกระทั่งวงจรแห่งความวุ่นวาย (พิตนะฮ์) มาระเบิดขึ้น เริ่มจากกลุ่มบุคคลที่ต้องการแยกตัวออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน ﷺ เอาประเด็นนี้ไปเป็นเหตุผลในการสร้างความชอบธรรมเพื่อออกจากการเชื่อฟังต่อเคาะลีฟะฮ์ และได้ดำเนินในกรณีที่ท่านไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์ แต่ทว่าการกระทำอย่างนี้เป็นการกระทำของกลุ่มบุคคลผู้โง่เขลาเบาปัญญา เพราะแท้จริงผู้ที่สติปัญญาใคร่ครวญพวกเขารู้ว่าดีว่าการที่เคาะลีฟะฮ์อุษมานไม่สามารถเข้าร่วมสงครามบะดร์ในครั้งนี้ได้ เพราะเป็นคำสั่งที่มาจากท่านเราะฮ์ลุลลอฮ์ ﷺ และบรรดาอะละมาฮ์ที่อ้างถึงเรื่องดังกล่าวนี้ประกอบด้วยอัซ-ซุฮัยรีย , อุรวะฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยร , มุซา อิบน์ อุคบะฮ์ , อิบน์ อิสฮาค และคนอื่นๆ จากบรรดาผู้ที่เข้าร่วมสงครามบะดร์ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 61-62)

จากอุษมาน อิบน์ अबดุลลอฮ์ อิบน์ เมอาฮิบ กล่าวว่า มีชายคนหนึ่งเดินทางมาจากอียิปต์เพื่อทำหัจญ์เขากล่าวว่า โอ้อิบน์ อุมร์ ฉันจะถามท่านสักอย่าง จงบอกแก่ฉันถึงความสำคัญของ

บ้านหลังนี้ (บัยตุลลอฮฺ) ท่านทราบหรือไม่ว่าอุษมานไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์? อิบน์ อุมร์ ตอบว่า ทราบครับ แต่ทว่าท่านที่เขาไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์เพราะเขาต้องอยู่ดูแลภรรยาและบุตรของท่านเราะสูล ซึ่งกำลังป่วยหนัก และท่านเราะสูล ﷺ ได้กล่าวกับเขาว่า “ท่านจะได้รับภาคผลบุญและส่วนแบ่งจากทรัพย์สินคล้ายเหมือนกับผู้ที่เข้าร่วมสงคราม” (al-Bukhari, 1991 : 3698)

การที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน ﷺ ไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์ไม่ได้หมายความว่าเขาไม่ต้องการภาคผลบุญ ไม่ใช่เป็นคนขี้ลาดตาขาว และไม่ใช่เป็นคนหวาดกลัว แต่ทว่าท่านไม่ได้เข้าร่วมสงครามครั้งนี้ เป็นเพราะว่าเขาเชื่อฟังและปฏิบัติตามท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ต่างหาก เช่นเดียวกับคนโดยทั่วไปอีกกลุ่ม และสาเหตุที่เคาะลีฟะฮ์อุษมานมีจำนวนมากมายที่ไม่ได้เข้าร่วมสงครามบะดร์ ส่วนหนึ่งคือกลุ่มบุคคลที่อยู่ในเขตอัล-อะวาสิย อีกส่วนคือกลุ่มบุคคลที่ไม่สามารถเข้าร่วมในการจัดทัพในช่วงเวลาเร่งด่วน อันเนื่องมาจากความรีบเร่งของท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ และผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมในสงครามบะดร์ ในมุมมองของบรรดาเคาะลีฟะฮ์อุษมานไม่ได้ถือว่าเป็นเรื่องที่นำคำหิแต่ประการใด ดังนั้นผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมสงครามครั้งนี้สาเหตุเพราะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของท่านเราะสูล ﷺ จะดำเนินเขาได้อย่างไร? (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 63)

และการที่มีผู้ไม่สามารถเข้าร่วมทำสงครามพร้อมกับท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ อันเนื่องมาจากมีอุปสรรค ทั้งที่พวกเขามีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเข้าร่วม กรณีเช่นนี้ถือว่าไม่มีความผิดอันใดแก่บุคคลกลุ่มนั้น ในเมื่อพวกเขามีความตั้งใจจริงเพื่ออัลลอฮ์และเพื่อเราะสูลของพระองค์ ดังที่อัลลอฮ์ได้อธิบายรายละเอียดในคำดำรัสของพระองค์ว่า

﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا اتَّوَكَّلُوا لَتَحْمِلَهُمْ قُلْتُ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ﴾

(التوبة : 91-92)

ความหมาย “ไม่มีบาปอันใดแก่บรรดาผู้ที่อ่อนแอ และแก่ผู้ที่ป่วยไข้ และแก่บรรดาผู้ที่ไม่พบสิ่งที่จะบริจาค เมื่อพวกเขาได้แนะนำตักเตือนให้จงรักภักดีต่ออัลลอฮ์ และเราะสูลของพระองค์ ไม่มีทางใดที่จะกล่าวโทษแก่บรรดาผู้กระทำได้ และอัลลอฮ์นั้นคือผู้ทรงอภัยโทษ ผู้ทรงเอ็นดูเมตตา และไม่มีบาปอันใดแก่บรรดาผู้ที่เมื่อพวกเขามาหาเจ้าเพื่อให้เจ้าจัดให้พวกเขาชี้ เจ้า

ได้กล่าวว่าฉันไม่พบพาทะนะที่จะให้พวกท่านขึ้นบนมันได้ พวกเขาก็ผินหลังกลับโดยที่นัยน์ตาของพวกเขาท่วมท้นไปด้วยน้ำตา เพราะเสียใจที่พวกเขาไม่พบสิ่งที่พวกเขาจะบริจาค”

(อัต-เตาบะฮฺ : 91-92)

ดังนั้นไม่มีหนทางใดที่จะกล่าวตำหนิพวกเขาได้ หากทว่าอัลลอฮ์ได้ทรงรับรองว่าพวกเขาจะได้รับความดีงามอย่างแน่นอน ส่วนบรรดาผู้ที่ขออนุญาตต่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เพื่อที่จะไม่ออกไปร่วมสงคราม ทั้งที่พวกเขามีฐานะร่ำรวยและมีความสามารถเพียบพร้อมไม่มีอุปสรรคแต่ประการใด แต่ทว่าพวกเขาไม่อยากจะเข้าร่วมสงคราม กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวถือว่ามีความผิด ซึ่งพระองค์อัลลอฮ์จะทรงลงโทษพวกเขาโดยการประทับหัวใจของพวกเขาคือให้ตายด้าน

3.2.2 กรณีถอยร่นจากการต่อสู้ในสมรภูมิอุหุด

สงครามอุหุดเกิดขึ้นในเดือนเชาวาล ปี ฮ.ศ.3 เป็นการเผชิญหน้าระหว่างกองทัพมุสลิมกับพวกมุชริกีน ใกล้กับบริเวณภูเขาอุหุดซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของนครมะดีนะฮ์ และในช่วงแรกของสงครามกองทัพมุสลิมได้รับชัยชนะ โดยได้สังหารพวกมุชริกีนไปเป็นจำนวนหนึ่ง ดังคำดำรัสของอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ...﴾

(آل عمران : 152)

ความหมาย “และแน่นอนอัลลอฮ์ได้ทรงให้สัญญาของพระองค์สมจริงแก่พวกเจ้าแล้ว ขณะที่พวกเจ้าเข่นฆ่าพวกเขา ด้วยอนุมัติของอัลลอฮ์...”

(อาล อิมรอน : บางส่วนของโองการที่ 152)

และผลลัพธ์จากการที่ทหารมุสลิมบางส่วนฝ่าฝืนต่อคำสั่งของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้เสียฐานที่มั่น เพราะพวกเขาได้เริ่มรบกับฆ่าศึกโดยขาดการวางแผน จนกระทั่งพวกเขาไม่สามารถแยกแยะว่าใครเป็นใคร และเพื่องพล้ำในที่สุด จากนั้นทหารส่วนใหญ่ได้วิ่งหนีจากสนามรบและบางส่วนได้ถอยห่างไปอยู่ข้างๆ โดยไม่ได้ต่อสู้แต่อย่างใดจึงส่งผลให้ผู้อื่นต้องเสียชีวิต พระองค์อัลลอฮ์ทรงตรัสถึงกลุ่มบุคคลที่หนีจากสงครามในครั้งนี้และทรงอภัยโทษให้กับพวกเขา โดยที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ

بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا ۖ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ۝﴾

(آل عمران : 155)

ความหมาย “แท้จริงบรรดาผู้ที่อยู่ในกลุ่มก๊กเจ้าที่หันหลังหนีในวันที่สอง กลุ่มเผชิญหน้ากัน นั้นแท้จริงชัยฏอนต่างหากที่ทำให้พลัดไป เนื่องจากบางสิ่งทีพวกเขาได้ประกอบไว้เท่านั้น และแน่นอนอัลลอฮ์ก็ได้ทรงอภัยแก่พวกเขาแล้ว แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอภัยโทษ ผู้ทรงหนักแน่น”

(อาล อิมรอน : 155)

ในโอกาสข้างต้นเป็นการชี้แจงจากอัลลอฮ์เองว่าพระองค์ทรงอภัยโทษให้แก่บรรดาผู้ที่ถอยร่นในวันสงครามอุหุด ดังนั้นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้นที่ไม่ใช่เคาะลีฟะฮ์อูษมานก็เข้าร่วมอยู่ในการยกโทษครั้งนี้ด้วย แล้วท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมานจะไม่เข้าร่วมอยู่ในกลุ่มนั้นได้อย่างไร ทั้งที่ท่านเองก็มีความประเสริฐและสร้างคุณงามความดีไว้อย่างมากมายมหาศาล (Ibn Taimiyah อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 68)

แต่ทว่ากลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ❶ ไม่ได้สนใจใยดีต่อการให้อภัยโทษจากอัลลอฮ์แต่ประการใด ยิ่งไปกว่านั้นยังประณามและสร้างกระแสว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมานเป็นผู้ที่ถอยร่นหนีในสงครามอุหุด จากการใส่ร้ายดังกล่าวเป็นหลักฐานที่บ่งชี้อย่างชัดเจนว่าพวกเขาได้สร้างประเด็นขึ้นมา ไม่ใช่เรื่องของการวินิจฉัยปัญหาที่ผิดพลาดหรือเป็นเรื่องของความมุ่งมั่นที่หลงผิด แต่ทว่ามันเป็นประเด็นของผู้ที่หลงผิดที่มุ่งสร้างความเสื่อมเสียทำลายเกียรติยศชื่อเสียง หากว่าพวกเขามีเจตนาดีพวกเขาจะต้องไม่ตำหนิต่อท่านอูษมานในเรื่องที่อัลลอฮ์ทรงอภัยโทษให้แก่เขาแล้ว และพวกเขาจะไม่นำเรื่องของผู้นำผู้เป็นตัวแทนของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ❷ ไปประจานแพร่กระจายต่อพี่น้องมุสลิม และเช่นเดียวกันกรณีที่ท่านอูษมานผินหลังในวันสงครามอุหุด บทลงโทษไม่ถึงขั้นว่าต้องสังหารเขา แล้วอย่างไรอีกเล่าโทษต้องสังหารทั้งที่อัลลอฮ์อภัยโทษให้เขาแล้ว หรือหากว่าเขาสมควรที่จะได้รับโทษดังกล่าวท่านเราะสูลุลลอฮ์ ❸ คงไม่จะไม่ปล่อยให้เขาลอยนวล และบรรดาเศาะหาบะฮ์ทั้งหมดจะไม่ทำสัตยาบัน และจะไม่ยอมรับการขึ้นมำดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของเขาอย่างแน่นอน ด้วยเหตุนี้ไม่มีเศาะหาบะฮ์คนใดกังขาในสิ่งที่เกิดขึ้นกับเขา พวกเขาทั้งหมดเห็นพ้องกันที่จะทำสัตยาบันต่อเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ❹ หลังจากทีอัลลอฮ์ประทานโอกาสมายืนยันว่าพระองค์จะทรงอภัยโทษให้แก่อูษมานและคนอื่นที่ถอยร่นหนีในวัน

สงครามอุหุด หากทว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์มองเห็นถึงคุณประโยชน์ในหลายๆ ด้านที่เขาได้หยิบยื่นมอบให้อย่างยิ่งใหญ่ต่อรัฐอิสลาม กล่าวคือเห็นพ้องว่าเขาเหมาะสมในการขึ้นดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ แต่ทว่ากลุ่มกบฏพยายามค้นหาจุดบกพร่องเพื่อสร้างประเด็นแห่งความเกลียดชัง สร้างความวุ่นวาย (ฟิตนะฮ์) อย่างตื้อด้านและเป็นสาเหตุไปสู่การสังหารเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ในที่สุด เหตุผลส่วนหนึ่งเพราะชัยฏอนมารร้ายเข้าครอบงำจิตใจพวกเขาจนกระทั่งลืมรำลึกถึงอัลลอฮ์ เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารการงานของพวกเขา จนกระทั่งทำให้พลัดออกจากเส้นทางแห่งสัจธรรม ในสภาพที่พวกเขาเข้าใจเอาเองว่าพวกเขาเป็นผู้ได้รับทางนำ ดังที่มีเหตุการณ์มีชายคนหนึ่งจากกลุ่มที่ตนเป็นกบฏได้ถามอิบนุ อุมร์ رضي الله عنه ถึงสาเหตุการที่อุษมานถอยร่นให้สงครามอุหุด โดยที่อิบนุ อุมร์ เองก็อยู่ในเหตุการณ์ แล้วชายคนนั้นก็ยิ่งด่าทอว่าร้ายต่อท่านอุษมาน ดังนั้นอิบนุ อุมร์ رضي الله عنه พุดกับเขาว่า “มานี่ซิ ฉันจะบอกท่าน แล้วจะอธิบายในสิ่งที่ท่านถามถึงเรื่องราวของเขา การที่เขาถอยร่นในสงครามอุหุด ฉันขอยืนยันว่าอัลลอฮ์ได้ทรงอภัยโทษให้กับเขาแล้ว...ท่านจงกลับไปพร้อมกับโองการนี้เถิด ” (al-Bukhari, 1991 : 7/54 ; al-Tirmidhiy, n.d. : 5/629)

3.2.3 กรณีการเข้าร่วมสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า

การทำสัตยาบันอัล-ริฎวานเกิดขึ้นในวันจันทร์ต้นเดือนชุลกิดะฮ์ ปี ฮ.ศ.6 ที่ได้ต้นสะมุเราะฮ์ เป็นสถานที่ตั้งอยู่ใกล้กับนครมักกะฮ์มีชื่อเรียกว่าอัล-หุฎัยบียะฮ์ โดยที่เราะสูล ﷺ โดยเชิญชวนหลังจากที่ได้ส่งอุษมาน رضي الله عنه เป็นทูตไปเจรจากับชาวมักกะฮ์ และอธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาของบรรดามุสลิม เพื่อจะมาทำอุมเราะฮ์ไม่ใช่ว่ามาเพื่อการสู้รบ แต่ปรากฏว่าท่านอุษมาน رضي الله عنه เดินทางกลับมอล่าช้า และมีข่าวมาว่าบรรดามุชริกีนได้สังหารท่านอุษมานเสียแล้ว ด้วยเหตุนี้บรรดาเศาะหาบะฮ์ได้ทำสัตยาบันว่าจะสังหารพวกมุชริกีนเป็นการล้างแค้นให้แก่ท่านอุษมาน رضي الله عنه หลังจากพิจารณาข่าวลือดูแล้ว เป็นไปได้ว่าท่านอุษมานยังไม่เสียชีวิต ท่านเราะสูล ﷺ ได้เอามืออีกข้างของท่านมาทำสัตยาบันแทนให้แก่ท่านอุษมาน رضي الله عنه (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 67)

ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ได้บอกกล่าวถึงความประเสริฐของกลุ่มบุคคลที่ได้ทำสัตยาบันในครั้งนี้ในหลายโองการด้วยกัน และเช่นเดียวกันท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้พุดถึงพวกเขาไว้หลายพจนารถด้วยกัน ส่วนหนึ่งจากโองการอัลลอฮ์ตรัสว่า

﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ

مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا

(الفتح : 18)

ความหมาย “โดยแน่นอนอัลลอฮ์ทรงโปรดปรานต่อบรรดาผู้ศรัทธาขณะที่พวกเขาให้สัตยาบันแก่เจ้าใต้ต้นไม้ (ที่หุฎัยบียะฮ์) เพราะพระองค์ทรงรอบ

รู้ถึงสิ่งที่มีอยู่ในจิตใจของพวกเขา พระองค์จึงได้ทรงประทานความสงบใจ
ลงมาบนพวกเขา และได้ทรงตอบแทนให้แก่พวกเขาซึ่งชัยชนะอันใกล้นี้”

(อัล-ฟัตหฺ : 18)

และส่วนหนึ่งจากพจนานุกรมของท่านเราะสูล ﷺ ที่พูดถึงความประเสริฐของผู้เข้าร่วม
สัตยาบันที่อัล-หุดียียะฮฺว่า

((أَنْتُمْ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ))

(رواه البخاري: 7/443)

ความหมาย “พวกท่านคือผู้ที่ประเสริฐที่สุดในโลกนี้”

(al-Bukhari, 1991 : 7/443)

ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ กล่าวอีกว่า

((لَا يَدْخُلُ النَّارَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ أَحَدٌ الَّذِينَ بَايَعُوا تَحْتَهَا))

(رواه مسلم : 163)

ความหมาย “สำหรับชาวต้นไม้ม้าจะไม่ได้เข้านรก-อินชาอัลลอฮฺ-หากว่าเขา
เป็นคนหนึ่งที่ได้ทำสัตยาบันใต้ไม้นั้น”

(Muslim, 1972 : 163)

นับตั้งแต่การทำสัตยาบันต่อท่านเราะสูล ﷺ ในครั้งนั้น ผู้ที่ได้เข้าร่วมรู้สึภาคภูมิใจ
เป็นที่รู้จักกันว่าพวกเขาเป็นกลุ่มคนที่มีความประเสริฐ มีความพิเศษ และรู้ถึงสถานะตำแหน่งของพวกเขา
เขา และไม่ได้มีการตำหนิต่อที่อยู่क्रमะดินะฮฺรวมถึงมุสลิมคนอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้เข้าร่วมทำสัตยาบันใน
ครั้งนี้ แต่เมื่อเหตุการณ์การตำหนิไล่เคาะต่อเคาะลิฟะฮฺอุมมาน ﷺ ได้เริ่มปรากฏขึ้น พวกเขาเริ่มขุด
คุ้ยหาข้อบกพร่องของท่าน พวกเขาได้ใส่ความจนเป็นเหตุให้ต้องออกจากกาซาฮ์ฟะฮ์ปฏิบัติตามผู้นำ
ด้วยกับเหตุผลหลายประการ ส่วนหนึ่งเป็นการโกหกใส่เคาะลิฟะฮ์ อีกส่วนกล่าวถึงความประเสริฐของท่าน
ตามความเป็นจริง

และการที่ท่านอุมมานไม่ได้เข้าร่วมทำสัตยาบันอัล-ริฎวานนี้เป็นส่วนหลัง เพราะ
แท้จริงการที่เขาไม่ได้เข้าร่วมการทำสัตยาบันครั้งนี้เป็นหลักฐานที่ชี้ถึงสถานะของเขา ณ ท่านเราะสูล
ﷺ นั้นสูงส่ง ไม่ใช่เป็นความตกต่ำของเขาแต่ประการใด แต่ทว่าเป็นความเข้าใจที่คับแคบของกลุ่ม
ที่ตั้งตนเป็นกบฏและหัวใจของพวกเขาเต็มไปด้วยความอิจฉาริษยา จนกระทั่งมีคนหนึ่งจากกลุ่มของ
พวกเขามายังอิบนุ อุมร์ ﷺ เพื่อหาแนวร่วมว่าท่านอุมมาน อิบนุ อัฟฟาน ﷺ ได้เข้าร่วม
สัตยาบันอัล-ริฎวานหรือไม่? อิบนุ อุมร์ ﷺ ตอบว่า เขาไม่ได้เข้าร่วม แต่ก่อนที่จะขายคนนั้นจะเดิน

กลับ อิบน์ อุมร์ رضي الله عنه ได้อธิบายกับเขาว่า การที่ท่านอุษมานไม่ได้ร่วมทำสตัยบันไม่ถือว่าเป็นเรื่องน่าตำหนิอันใด เพราะสาเหตุที่ทำให้เขาไม่ได้เข้าร่วมเพราะท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ส่งเขาไปเป็นทูตเพื่อเจรจากับชาวมักกะฮ์ และเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ทำสตัยบันด้วยกับมืออีกข้างของท่านแทนอุษมาน رضي الله عنه (al-Bukhari, 1991 : 7/54 ; al-Tirmidhiy, n.d. : 5/629) ดังนั้นมือของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ย่อมประเสริฐกว่ามือของผู้ที่เข้าร่วมทำสตัยบันด้วยตัวเอง

ดังนั้นการที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ไม่ได้เข้าร่วมทำสตัยบันอัล-ริฎวานถือว่าเป็นเกียรติยศของท่านไม่ใช่เป็นสิ่งมาทำลายชื่อเสียงของท่านเลย แต่ทว่าผู้ที่หัวใจของพวกเขาค่อยได้ด้วยความอิจฉาริษยาพวกเขาได้เปลี่ยนจากเกียรติยศไปเป็นการทำลายและตำหนิว่าร้ายต่อท่านแทน เราสามารถสรุปถึงความประเสริฐในเรื่องนี้ได้ 4 ประการ

1. การที่ท่านเราะสูล ﷺ เลือกให้อุษมานไปปฏิบัติหน้าที่สำคัญนี้ เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ถึงความประเสริฐของอุษมาน رضي الله عنه
2. นับได้ว่าเขาเป็นคนหนึ่งจากบรรดาผู้ที่เข้าร่วมทำสตัยบันอัล-ริฎวาน เพราะท่านเราะสูล ﷺ ทำสตัยบันด้วยกับมืออีกข้างของท่านแทนอุษมาน رضي الله عنه
3. แท้จริงท่านอุษมาน رضي الله عنه มีความพิเศษมากกว่าผู้ที่เข้าร่วมทำสตัยบันอัล-ริฎวานคนอื่นๆ เพราะท่านเราะสูล ﷺ ได้ทำสตัยบันด้วยกับมืออีกข้างของท่านแทนอุษมาน رضي الله عنه ดังนั้นมือของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ย่อมประเสริฐกว่ามือของผู้ใดทั้งหมด
4. แท้จริงการทำสตัยบันเป็นพันธสัญญาที่ทำเพื่อตัวอุษมาน رضي الله عنه เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงสถานะของเขาได้เป็นอย่างดี ณ ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 68-69)

3.2.4 กรณีที่ดินสงวน (อัล-หิมา)

ครั้งเมื่อชาวอียิปต์ได้เดินทางมายังนครมะดีนะฮ์ ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้ต้อนรับพวกเขา แล้วพวกเขาได้กล่าวกับท่านอุษมานว่า “จงเอาอัลกุรอานมา” ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมานก็เอาอัลกุรอานมาให้ตามคำขอ พวกเขาพูดว่า “จงเปิดอัล-สาบิอะฮ์” –โดยที่พวกเขาได้เรียกชื่อสุเราะฮ์ยูนุสว่าอัล-สาบิอะฮ์- ท่านได้อ่านจนกระทั่งถึงคำดำรัสของอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَلًا قُلْ

أَلَلَّهِ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴾

(يونس : 59)

ความหมาย “จงกล่าวเถิดมุฮัมมัดว่าพวกเจ้าเห็นแล้วมิใช่หรือซึ่งเครื่องยังชีพที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประทานให้แก่พวกเจ้า แล้วพวกเจ้าก็ทำให้บางส่วนเป็นที่

ต้องห้าม (หะรอม) และบางส่วนเป็นที่อนุมัติ (หะลาล) จงกล่าวเถิดมุฮัมมัดว่า
อัลลอฮ์ทรงอนุมัติให้แก่พวกเจ้าหรือพวกเจ้าอุปโลกน์ให้แก่อัลลอฮ์กันแน่”

(ยูनुส : 59)

จากนั้นพวกเขากล่าวกับท่านอุษมานว่า “จงหยุด ท่านคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการที่ท่านไปกำหนดเขตที่ดินหวงห้าม อัลลอฮ์อนุญาตให้กับท่านหรือท่านเป็นผู้อุปโลกน์ให้แก่อัลลอฮ์?”
ท่านอุษมาน رضي الله عنه “ปล่อยไปเถิด มันถูกประทานลงมาเพราะสาเหตุเช่นนั้นเช่นนี้บ้าง ส่วนการสงวนที่ดินนั้นแท้จริงท่านอุมัร رضي الله عنه ก็เคยสงวนที่ดินเพื่อเลี้ยงอูฐจากการเก็บชะกาดมาก่อนฉัน ต่อมาเมื่อฉันได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ปริมาณอูฐเพิ่มจำนวนมากขึ้น ฉันก็เลยขยายพื้นที่ดินสงวนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงปล่อยมันไปเถิด...” (khalifah ibn Khaiyat ; al-Bazzar อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 70)

มีสายรายงานจากท่านหญิงอาอิชะ رضي الله عنها เธอได้กล่าวกับบรรดาผู้ตั้งตนเป็นกบฏต่อท่านอุษมาน رضي الله عنه ว่า “พวกท่านทั้งหลายจงสดับฟังเราจะพูดเรื่องของเขาให้ฟังในสิ่งที่พวกท่านมาหาเรา แท้จริงพวกท่านได้ตำหนิต่อท่านอุษมาน 3 ประการด้วยกัน... หนึ่งในนั้นได้แก่เรื่องที่ดินสงวน” (Ahmad, 1995 : 1/452, สายรายงานฏะอียะฟ) ด้วยเหตุนี้เป็นที่ปรากฏชัดว่ากลุ่มกบฏได้แสดงตนอย่างชัดเจนหนึ่งจากสาเหตุที่พวกเขาตีตนออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه คือเรื่องที่ดินสงวนหากว่าพวกเขาไม่รู้ชัดว่าเป็นสถานที่ตรงไหนที่ท่านอุษมาน رضي الله عنه ได้สงวนไว้ และเป็นที่ปรากฏชัดจากคำตอบโต้ของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ที่บอกว่าวัตถุประสงค์ของที่ดินสงวนเพื่อเป็นสถานที่สำหรับเลี้ยงอูฐที่ได้จากการเก็บชะกาด แล้วพวกเขาก็ไม่ได้คัดค้านแต่ประการใด

ในคำตอบของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه แก่ชาวอียิปต์เป็นการเพียงพอ ท่านอุษมานไม่ได้ทำอุตริกรรมในเรื่องการสงวนที่ดิน เพราะก่อนหน้านี้ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เคยสงวนที่ดินต่อจากนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัร رضي الله عنه ก็เคยสงวนที่ดินที่อัช-ชะร็อฟ (สถานที่ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับมักกะฮ์) และที่อัล-เราะบะซะฮ์ (สถานที่ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างมักกะฮ์กับมะดีนะฮ์) เพื่อใช้ในการเลี้ยงอูฐที่ได้จากการเก็บชะกาด (Ibn Hajar, n.d. : 5/45) จากเรื่องนี้ถือว่าเป็นหลักฐานที่ชี้ว่าการสงวนที่ดินสำหรับเคาะลีฟะฮ์แล้วเป็นที่อนุญาตมาแต่เดิม และนี่เป็นทัศนะของนักวิชาการสายอิหม่ามอัช-ชาฟิอีฮ์ ซึ่งบรรดาผู้ปกครองตามแคว้นเมืองต่างๆ ก็มีสิทธิที่จะสงวนที่ดินได้อีกเช่นกัน (Ibn Hajar, n.d. : 5/44-45) ดังนั้นการขยายที่ดินสงวนในกรณีที่มีความจำเป็นถือว่าเป็นที่อนุญาตเช่นเดียวกัน เนื่องจากอนุญาตมาแต่ดั้งเดิม การที่จำนวนอูฐที่ได้จากการจัดเก็บชะกาดได้เพิ่มขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه จำเป็นต้องเพิ่มพื้นที่ดินสงวนขึ้นอย่างแน่นอน เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ถึงความดีงามอันมากมายที่บังเกิดขึ้นในสมัยการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของท่าน ส่วนการห้ามของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เรื่องการสงวนที่ดินจากหะดีษที่ว่า

((لَا حِمَى إِلَّا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ))

(رواه البخاري: 5/44)

ความหมาย “ไม่มีการสงวนที่ดินยกเว้นเพื่ออัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์เท่านั้น”

(al-Bukhari, 1991 : 5/44)

หะดีษนี้เป็นการห้ามไม่ให้มีการสงวนที่ดินในยุคญาฮิลียะฮ์ ซึ่งหัวหน้าเผ่าจะสงวนที่ดินเอาไว้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว ไม่เกี่ยวกับประโยชน์ส่วนรวมแต่ประการใด (Ibn Hajar, n.d. : 5/44-45)

3.2.5 กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน

มีปรากฏจากสายรายงานที่ถูกต้อง (เศาะฮีหฺ) เล่าว่าบรรดากลุ่มคนที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه พวกเขาได้กล่าวตำหนิต่อการรวบรวมอัลกุรอานที่เกิดขึ้นในสมัยของท่านอุมมาน رضي الله عنه และท่านอะลี رضي الله عنه ได้กล่าวกับพวกเขาว่า “โอ้มวลมนุษยชาติพวกท่านทั้งหลายอย่าได้กินเลยต่อท่านอุมมาน อย่าพูดถึงเขาออกจากในเรื่องที่ดีงาม หรือให้พูดถึงเขาในเรื่องดีๆ ที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอาน ขอสาบานต่ออัลลอฮ์เขาไม่ได้กระทำการสิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอาน นอกจากเป็นสิ่งที่คนส่วนมากจากพวกพวกเราเป็นที่รับรู้กัน” (Ibn Abu Dawud, 1984 : 28-29) และมีปรากฏจากสายรายงานที่ถูกต้อง (เศาะฮีหฺ) เช่นเดียวกันถึงอบู มัจญลิส ซึ่งเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 106 หรือปี ฮ.ศ.109 เขากล่าวว่า “พวกเขาได้ตำหนิต่อท่านอุมมานในเรื่องการทำลายอัลกุรอาน แต่พวกเขาได้ศรัทธาในสิ่งที่อุมมานเขียนไปหาพวกเขา” (Ibn Abu Shaibah, n.d. : 15/210) นอกจากนี้ อัลฏะฮะบะรีย (al-Tabariy, 1984 : 3/87) กล่าวว่า “ส่วนหนึ่งจากสิ่งที่พวกเขาได้ตำหนิต่อท่านอุมมาน رضي الله عنه การที่เขาเผาอัลกุรอานฉบับของอิบนุ มัสอูด رضي الله عنه และฉบับของอุมัยย رضي الله عنه จากนั้นได้รวบรวมให้เป็นฉบับของซัยด อิบน์ ซาบิต رضي الله عنه และได้คืนกลับให้กับประชาชนในเวลาต่อมา”

และก่อนที่จะแจกแจงรายละเอียดถึงข้อตำหนิตัวท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ในประเด็นนี้ถือว่าเป็นสิ่งโมฆะ ผู้วิจัยอยากจะเล่าประวัติความเป็นมาของการรวบรวมคัมภีร์อัลกุรอานตั้งแต่ยุคแรกที่เกิดขึ้นในสมัยของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ จากนั้นมาในยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมัยย رضي الله عنه จนกระทั่งมาถึงการรวบรวมในยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เพื่อความกระจ่างชัดในเรื่องดังกล่าว สำหรับขั้นตอนในการรวบรวมอัลกุรอาน สามารถแยกออกเป็น 3 ยุคที่สำคัญดังต่อไปนี้

ยุคที่ 1 การรวบรวมในสมัยของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ

มีหลักฐานปรากฏชัดว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ดำริให้มีการบันทึกอัลกุรอานที่ถูกประทานลงมาให้แก่ท่าน ท่านมีบรรดาอาลักษณ์หรือเลขานุการประจำตัวเป็นผู้คอยบันทึกอัล-วะหฺยู (วิวรณ์) ส่วนหนึ่งจากบรรดาอาลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักกันในยุคสมัยของท่านเราะสูล ﷺ ซึ่งทำหน้าที่คอยบันทึกอัล-วะหฺยูเป็นการเฉพาะ ได้แก่ ซัยด อิบน์ ซาบิต رضي الله عنه โดยที่อิหม่ามอัล-บุคอรี ได้ตั้งข้อบ่งชี้ไว้ในหนังสือเศาะฮีหว่า “บทว่าด้วยความประเสริฐของอัลกุรอาน” และมีบทรองชื่อว่า “บทว่าด้วยอาลักษณ์ของท่านเราะสูล ﷺ” โดยที่ได้กล่าวสนับสนุนด้วยกับหะดีษสองบทดังนี้

ท่านอบูบักร رضي الله عنه กล่าวกับซัยด อิบน์ ซาบิต رضي الله عنه ว่า “แท้จริงเจ้าเคยเป็นผู้คอยบันทึกอัล-วะหฺยูให้แก่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ”

(al-Bukhari, 1991 : 4986)

จากอัล-บะรออ์ กล่าวว่า เมื่อโองการอัลกุรอานความว่า “จะไม่เท่าเทียมกันระหว่างบรรดาผู้ศรัทธาที่นิ่ง...” (อัล-นิสาอ์ : 95) ถูกประทานลงมา ท่านเราะสูล ﷺ กล่าวว่า “จงเรียกซัยดให้มาหาฉัน และให้นำกระดานชนวน พร้อมน้ำหมึก และแผ่นกระดุก หรือแผ่นกระดุกและน้ำหมึก”

(al-Bukhari, 1991 : 4593)

และยังมีหลักฐานปรากฏอีกเช่นกันว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เคยบันทึกอัลกุรอานที่นครมักกะฮ์ก่อนที่จะมีการอพยพมายังนครมะดีนะฮ์เช่นกัน อาลักษณ์ส่วนหนึ่งของท่านในขณะนั้นคือ अबดุลลอฮ์ อิบน์ อบี ฮัส-สรัห และเขาได้ตกลอกจากศาสนา (มูรตัด) ในเวลาต่อมาเขารับอิสลามอีกครั้งในปีพิชิตมักกะฮ์ และเป็นที่ทราบกันดีว่าบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมทั้งสี่ท่านล้วนแล้วเคยเป็นผู้บันทึกอัลกุรอาน คาดว่าพวกเขาเคยเป็นผู้บันทึกอัลกุรอานที่นครมักกะฮ์มาก่อน และหลักฐานส่วนหนึ่งที่เป็นสิ่งมายืนยันว่าอัลกุรอานเคยถูกบันทึกที่นครมักกะฮ์คือ เรื่องการเข้ารับอิสลามของอุมัร อิบน์ อัลค็อฏฏอบ رضي الله عنه ขณะที่ท่านได้เข้าไปหาท่านนางสาวพบว่าในมือของเธอมีกะดาซ (เศาะหิฟะฮ์) ซึ่งปรากฏว่ามีการบันทึกสุเราะฮ์อฮฺ (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 241) และอัลลอฮ์ทรงเป็นผู้รู้ยิ่งเกี่ยวกับการเก็บรวบรวมอัลกุรอาน ดังที่พระองค์มีดำรัสว่า

﴿رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً﴾

(البينة : 2)

ความว่า “เราะสุลคนหนึ่งซึ่งมาจากอัลลอฮ์ เพื่ออ่านมหาคัมภีร์อัน
บริสุทธิ์”

(อัล-บัยยินะฮฺ : 2)

ขณะที่ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ เสียชีวิตอัลกุรอานทั้งหมดได้ถูกบันทึกอย่างเรียบร้อย แต่ทว่ายังไม่ได้ถูกจัดเก็บรวบรวมไว้ในสถานที่เดียวกัน โดยที่บางส่วนของอัลกุรอานถูกบันทึกไว้ในใบอินทผลัม แผ่นหินชนวน และอีกบางส่วนถูกท่องจำโดยบรรดาเศาะหาบะฮ์ กล่าวคืออัลกุรอานถูกจัดเก็บรวบรวมโดยการจดบันทึกและโดยการท่องจำของตัวบุคคลไปพร้อมๆ กัน ขณะเดียวกันญิบรีลก็นำอัลกุรอานมาเสนอเพื่อเป็นการทบทวนแก่ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ปีละครั้ง และในปีที่ท่านเสียชีวิตญิบรีลนำมาเสนอถึงสองครั้งด้วยกัน (Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 241)

เป็นไปได้ว่าสาเหตุที่ท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ ไม่รวบรวมคัมภีร์อัลกุรอานไว้เป็นรูปเล่มอันเนื่องจากท่านเฝ้าติดตามโองการต่างๆ อาจจะมีการยกเลิกบางบทบัญญัติหรือยกเลิกวิธีการอ่าน และเมื่ออัลกุรอานถูกประทานลงมาย่างครบถ้วน หลังจากการเสียชีวิตของท่านเราะสุลุลลอฮ์ ﷺ อัลลอฮ์ได้ดลบันดาลให้บรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมได้ปฏิบัติในเรื่องสำคัญดังกล่าว นับได้ว่าเป็นการปกป้องรักษาคัมภีร์อันสูงส่งให้แก่บรรดาประชาชาติของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ

ยุคที่ 2 การรวบรวมอัลกุรอานในสมัยเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีซ

จากเหตุที่สงครามอัล-ยะมามะฮ์ได้เกิดขึ้นซึ่งเป็นผลให้บรรดานักอ่านอัลกุรอาน (อัล-กุรรอฮ์) จำนวนมากถูกสังหารเสียชีวิตลง เคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีซเกิดความวิตกกังวลว่าหากเกิดมีสงครามขึ้นหลังจากนี้ บรรดานักอ่านอัลกุรอานที่เหลืออยู่อาจจะถูกสังหารเพิ่มขึ้นอีกก็เป็นได้ และจะเป็นสาเหตุให้อัลกุรอานถูกทำลายหรือสูญหายไปพร้อมกับพวกเขา จากเหตุการณ์ดังกล่าวท่านอุมร์ได้ปรึกษาหารือกับท่านอับดุลอะซีซ ให้มีการรวบรวมอัลกุรอานเพราะสุเราะฮ์และโองการต่างๆ อยู่อย่างกระจัดกระจายตามที่เคยได้บันทึกเอาไว้ในแผ่นหนัง แผ่นกระดูก ใบอินทผลัม หินชนวน และจากที่แต่ละคนเคยท่องจำ ให้เก็บรวบรวมมาไว้ในที่เดียวกันหรือให้เป็นรูปเล่มเดียวกัน นับเป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่มาก ด้วยเหตุนี้ท่านอับดุลอะซีซได้มอบหมายงานสำคัญนี้ให้แก่เศาะหาบะฮ์ผู้มีเกียรติสูงส่งท่านหนึ่งคือ ซัยด์ อิบน์ ซาบิต อัล-อันศอรีได้ทำการจัดเก็บรวบรวมอัลกุรอาน (Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 241)

มีรายงานจากซัยด์ อิบน์ ซาบิต ﷺ กล่าวว่า เมื่อข่าวเกี่ยวกับผู้ที่เสียชีวิตในสงครามยะมามะฮ์ถูกส่งถึงท่านอับดุลอะซีซ ﷺ ขณะที่ท่านอุมร์ ﷺ ได้รับรู้ข่าวนั้นด้วย ท่านอับดุลอะซีซเล่าว่า แท้จริงอุมร์ได้มาหาฉันและพูดว่า “สงครามยะมามะฮ์ได้คร่าชีวิตนักอ่านอัลกุรอานไปเป็นจำนวนมาก ฉันเกรงว่าหลายครั้งเข้าบรรดานักอ่านอัลกุรอานก็จะล้มหายไปพร้อมกับสงครามต่างๆ ดังนั้นอัลกุรอาน

จำนวนมากก็จะสูญหายไปด้วย ฉันเห็นว่าท่านควรออกคำสั่งใช้ให้มีการรวบรวมอัลกุรอานมาไว้ในที่เดียวกัน” ฉันได้พูดกับอุมัรว่า “จะให้ฉันกระทำในสิ่งที่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ไม่เคยกระทำมาก่อนได้อย่างไร” ท่านอุมัร ﷺ กล่าวว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์เรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่ดีงามอย่างแน่นอน” และอุมัรก็ยังคงเฝ้ารบเร้าฉัน จนกระทั่งในที่สุดอัลลอฮ์ก็ทรงเปิดใจให้แก่อบูบักรเห็นไปในทำนองเดียวกับที่พระองค์ทรงเปิดใจให้แก่อุมัร และฉันเห็นชอบในเรื่องดังกล่าวเหมือนที่อุมัรเห็นชอบ และซัยด เล่าว่าอบูบักรกล่าวว่า “เจ้าเป็นคนหนุ่มที่มีความชาญฉลาด เราไม่เคยมีคำครหาอันใดต่อเจ้า เจ้าเคยเป็นผู้บันทึกอัล-วะหฺยูให้แก่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ มาก่อน ดังนั้นเจ้าจงติดตามอัลกุรอานทั้งหมดมารวบรวมไว้ที่เดียวกันเถิด” ซัยด อิบน์ ซาบิต ﷺ กล่าวว่ารำพึงว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ถ้าหากว่าท่านใช้ให้ฉันเคลื่อนย้ายภูเขาสักลูกหนึ่ง ก็ยังไม่หนักต่อฉันเท่ากับใช้ให้ฉันรวบรวมอัลกุรอาน” (al-Suyuthiy, 2007 : 46-47 ; Muhammad al-Ghabban, 1999 : 74-75)

จากนั้นฉันจึงได้เริ่มติดตามรวบรวมอัลกุรอานทั้งที่ถูกบันทึกไว้ในใบอินทผลัม แผ่นหินชนวน จากการท่องจำของบรรดาเศาะหาบะฮ์ แผ่นหนัง และกระดูก ซัยด ﷺ กล่าวว่า จนกระทั่งฉันได้พบตอนสุดท้ายของสุเราะฮ์อัต-เตาเบฮ์อยู่ที่อบูซัยมะฮ์ อัล-อันศอรีฮ์ ﷺ ซึ่งไม่พบที่บุคคลอื่น โองการดังกล่าวมีความหมายว่า

“แท้จริงมีเราะสูลคนหนึ่งที่ยังเกิดขึ้นมาจากกลุ่มของพวกเขา เป็นความลำบากใจแก่เขาในสิ่งที่พวกเขาได้รับความทุกข์ยาก เป็นผู้ที่ห่วงใยในเจ้า เป็นผู้เมตตา ผู้กรุณาส่งสารต่อบรรดาผู้ศรัทธา” จนกระทั่งถึงโองการสุดท้ายของสุเราะฮ์บะรออะฮ์ อัลกุรอานถูกจัดเก็บรักษาไว้ที่เคาะลีฟะฮ์อบูบักร ตลอดเวลาที่ท่านมีชีวิตจนกระทั่งเมื่อท่านเสียชีวิตถูกนำไปเก็บรักษาไว้ที่เคาะลีฟะฮ์อุมัร และเมื่อท่านเสียชีวิตในเวลาต่อมาถูกนำมาเก็บรักษาไว้ที่ท่านหญิงหุฟซะฮ์ฮ์ บินต์ อุมัร ﷺ

(al-Bukhari, 1991 : 8/344 , 9/10-11)

วิเคราะห์ผลจากการรวบรวมอัลกุรอานที่เกิดขึ้นในสมัยเคาะลีฟะฮ์อบูบักร ﷺ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การรวบรวมอัลกุรอานเกิดขึ้นเพราะเกรงว่ามันจะสูญหาย เนื่องจากมีบรรดานักอ่านอัลกุรอาน (อัล-กัรรอ) เสียชีวิตจากสงครามในครั้งนี้เป็นจำนวนมาก เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่าบรรดานักอ่านอัลกุรอาน และบรรดาผู้รู้ (อุละมาอ์) สมัยนั้นมีความกล้าหาญ มุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ และทำญิฮาดเพื่อเชิดชูศาสนาของอัลลอฮ์ให้มีความยิ่งใหญ่และสูงส่งมากกว่าบุคคลอื่นๆ
2. การรวบรวมอัลกุรอานเสร็จสมบูรณ์ขึ้นได้โดยวางอยู่บนพื้นฐานคำนึงถึงผลประโยชน์และความดีงามของศาสน์แห่งอิสลาม (ถึงแม้เป็นสิ่งที่ไม่มีระบุในหลักการอิสลาม) พิจารณาได้จากคำกล่าวของท่านอุมัรที่พูดต่อท่านอบูบักร ขณะที่เขาถามว่าจะให้ฉันกระทำในสิ่งที่

ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ไม่เคยกระทำมาก่อนได้อย่างไร? ท่านอุมัรกล่าวว่า ขอสาบานต่ออัลลอฮ์เรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่ดีงามอย่างแน่นอน และในบางสายรายงานท่านกล่าวว่า ขอสาบานต่ออัลลอฮ์เรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่ดีงามอย่างแน่นอนและจะเป็นประโยชน์อย่างสูงส่งแก่บรรดาผู้ศรัทธา

3. เป็นที่ประจักษ์ชัดแก่พวกเราจากเหตุการณ์การรวบรวมอัลกุรอานในครั้งนี้ จะเห็นได้ว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์มีความพยายามที่จะสร้างบรรยากาศเพื่อนำไปสู่สิ่งที่ทำให้เกิดความรัก สร้างความเข้าใจและให้เกียรติซึ่งกันและกัน เป้าหมายของพวกเขาเพื่อบรรลุผลประโยชน์โดยภาพรวมของมวลมุสลิม

ความแตกต่างระหว่างการรวบรวมอัลกุรอานในสมัยนบีมุหัมมัด ﷺ กับสมัยของเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีซ อัส-ซิดดีก ﷺ อัลกุรอานที่ถูกจดบันทึกไว้ในสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ อยู่อย่างกระจัดกระจายตามสถานที่ต่างๆ เช่น ใบอินทผลัม แผ่นหินชนวน แผ่นหนัง กระดุก และจากการท่องจำ ไม่ได้จัดเก็บรวบรวมไว้โดยเรียงตามลำดับสุเราะฮ์ต่างๆ ในสถานที่เดียวหรือเป็นรูปเล่ม ส่วนการรวบรวมที่เกิดขึ้นในสมัยท่านอับดุลอะซีซ เป็นการจดบันทึก รวบรวมอัลกุรอานทั้งหมดไว้ในที่เดียวกันเป็นรูปเล่มและจัดเรียงลำดับสุเราะฮ์ ใ้องการต่างๆ ตามคำบอกกล่าวของผู้ที่ได้ท่องจำมาจากท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ซึ่งภารกิจอันสำคัญยิ่งนี้เป็นหน้าที่ของซัยด อิบน์ ซาบิต ﷺ เพราะว่าตัวเขาเองเคยเป็นอาลักษณ์คอยบันทึกอัล-วะหฺยูในสมัยของท่านนบี ﷺ มาก่อน โดยในแต่ละสุเราะฮ์และใ้องการต่างๆ ได้เรียบเรียงตามลำดับขึ้นอยู่กับการระบุหรือคำบอกกล่าวของท่านนบี ﷺ (เตกัฟ)

ยุคที่ 3 การรวบรวมอัลกุรอานซึ่งเกิดขึ้นในสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์

ในยุคของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ﷺ มีเหตุการณ์จำเป็นจะต้องคัดลอกอัลกุรอานที่เคยเก็บรวบรวมไว้ในแผ่นบันทึกต่างๆ ทั้งหมดอีกครั้ง ซึ่งได้รวบรวมไว้ในสมัยเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีซให้เป็นรูปเล่ม มีรายงานเหตุการณ์ในเรื่องนี้จากการบันทึกของอิหม่ามอัล-บุคอรี จากอนัส อิบน์ มาลิก ﷺ เล่าว่า แท้จริงหุซัยฟะฮ์ อิบน์ อัล-ยะมาน ﷺ มาหาท่านอุมัยยะฮ์ ﷺ โดยที่เขาได้ร่วมกับทหารมุสลิมชาวซามและอิรักในการเข้าพิชิตแคว้นอาร์มีเนียและอาร์เซอร์ไบจาน เขาหวังเกรงว่าจะเกิดความขัดแย้งด้านการอ่านอัลกุรอานขึ้นในระหว่างพวกเขาด้วยตนเอง หุซัยฟะฮ์ได้พบกับท่านอุมัยยะฮ์ว่า โอ้ท่านผู้ปกครอง (อะมีรุลมุอมีนีน) ได้โปรดจัดการกับประชาชาตินี้ก่อนที่จะพวกเขาจะเกิดความขัดแย้งในเรื่องคัมภีร์อัลกุรอาน เสมือนที่พวกเขยวและคริสเตียนเคยขัดแย้งกันมาก่อน ต่อมาท่านอุมัยยะฮ์ได้ส่งตัวแทนไปหาท่านหญิงหุฟศะฮ์ให้กรุณานำส่งต้นฉบับอัลกุรอานมาให้แก่ท่านเพื่อที่จะได้คัดลอกใหม่ จากนั้นจะส่งต้นฉบับกลับคืน (Ali Muhammad al-Sallaby, 2003 : 245)

ดังนั้นท่านหญิงหุฟศะฮ์ ﷺ ได้จัดส่งอัลกุรอานไปให้ท่านอุมัยยะฮ์ ﷺ จากนั้นท่านมีคำสั่งให้คณะบุคคลซึ่งประกอบด้วย ซัยด อิบน์ ซาบิต , อับดุลลอฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยร , สะอีด อิบน์ อัล-อาศ และอับดุลเราะหฺมาน อิบน์ อัล-หาริษ อิบน์ อัล-อิซาม ﷺ คัดลอกอัลกุรอานขึ้น โดยที่

เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ได้แนะนำต่อบรรดาชาวกรัยษีทั้งสามคนว่า หากพวกท่านมีความขัดแย้งกับชัยคฺ อิบน์ ซาบิต สิ่งใดที่เกี่ยวกับอัลกุรอาน ก็จงยึดตามสำเนียงภาษาของชาวกรัยษีเป็นเกณฑ์ เพราะ คัมภีร์อัลกุรอานถูกประทานลงมาด้วยกับสำเนียงภาษาของชาวกรัยษี พวกเขาก็ได้ปฏิบัติตาม คำแนะนำของท่าน เมื่อเสร็จจากการคัดลอกอัลกุรอานจากแผ่นบันทึกต่างๆ เป็นรูปเล่ม เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ได้ส่งต้นฉบับอัลกุรอานคืนท่านหญิงหุฟศะฮะฮ์ จากนั้นท่านได้จัดส่งอัลกุรอานที่รวบรวม ขึ้นมาแจกจ่ายไปยังทุกแคว้นเมือง และมีคำสั่งให้เผานับอื่นๆ ที่มีการบันทึกไว้ก่อนหน้านี้ ทั้งหมด” (al-Suyuthi, 2007 : 47-48)

สรุปความแตกต่างของการรวบรวมอัลกุรอานในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ และ สมัยเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ การรวบรวมอัลกุรอานที่เกิดขึ้นในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ อันเนื่องมาจากเกรงว่าอัลกุรอานจะถูกทำลายและสูญหายไปพร้อมกับการจากไปของบรรดานักอ่านอัลกุรอานใน สงครามต่างๆ และเพราะว่าอัลกุรอานยังไม่ถูกจัดเก็บรวบรวมไว้ในสถานที่เดียวกัน ดังนั้นการรวบรวม ในครั้งนี้จะจัดเรียบเรียงลำดับสุเราะฮ์และโองการต่างๆ ตามคำบอกกล่าวของผู้ที่ได้ท่องจำมาจากท่าน เราะฮ์ซุลลอฮ์ ส่วนการรวบรวมอัลกุรอานที่เกิดขึ้นอีกครั้งในยุคสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ สาเหตุ อันเนื่องมาจากเกิดความขัดแย้งในด้านการอ่านขึ้นอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งในบางครั้งการอ่านของ พวกเขารู้อยู่กับสำเนียงภาษาของชนเผ่า ในที่สุดทำให้เกิดความผิดพลาด ด้วยเหตุนี้เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์จึงมีคำสั่งโดยผ่านการปรึกษาหารือกับบรรดาแก่นนำเคาะฮาบะฮ์ให้มีการรวบรวมอัลกุรอาน และบันทึกขึ้นเป็นรูปเล่มพร้อมทั้งจัดเรียงลำดับสุเราะฮ์ โองการต่างๆ โดยให้ใช้สำเนียงภาษาของชาว กรัยษีเป็นเกณฑ์ และประกาศให้ยึดเอาคัมภีร์ (มุศหฟ) ฉบับที่บันทึกขึ้นนี้ใช้ตามแคว้นเมืองต่างๆ อย่างเป็นทางการเพื่อความเป็นเอกภาพทั้งในด้านการอ่านและด้านการปฏิบัติ

หลังจากที่เราได้รู้ถึงประวัติศาสตร์การบันทึกและการรวบรวมอัลกุรอานตั้งแต่ยุค เริ่มต้นจนกระทั่งมาถึงยุคหลังสุด เราจึงนับได้ว่าเส้นทางการถ่ายทอดจากพวกเขาได้เปลี่ยนจากการ กระทำที่มีความประเสริฐยิ่งจนกลายมาเป็นการกระทำที่น่าตำหนิ ในที่สุดเป็นเหตุให้พวกเขาตำหนิต่อ ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์เราจะตอบโต้ต่อบรรดาผู้ที่ได้กล่าวตำหนิว่าร้ายต่อท่านอุมัยยะฮ์ ในประเด็น นี้ดังต่อไปนี้ แท้จริงการรวบรวมอัลกุรอานของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ไม่ถือว่าเป็นอุตริกรรม เพราะ ก่อนหน้านั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ การรวบรวมมาก่อนหน้า และเช่นเดียวกันการที่ท่านได้ รวบรวมอัลกุรอานไม่ได้ทำตามอำเภอใจ หากว่าท่านกระทำหลังจากได้ปรึกษากับบรรดาอัครสาวก และพวกเขาต่างก็เห็นชอบในการกระทำดังกล่าว (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/77-78) ปรากฏว่าท่านอะลี ได้ห้ามตักเตือนแก่บุคคลที่กล่าวตำหนิว่าร้ายเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ในกรณี การรวบรวมอัลกุรอานว่า “โอ้มวลมนุษยชาติ พวกท่านทั้งหลายอย่าได้เกลียดต่อท่านอุมัยยะฮ์ อย่าพูดถึงเขาจนนอกจากในเรื่องที่ติงาม หรือให้พูดถึงเขาในเรื่องดีๆ ที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอาน ขอสาบาน ต่ออัลลอฮ์เขาไม่ได้กระทำสิ่งใดที่ข้องเกี่ยวกับอัลกุรอานนอกจากเป็นสิ่งที่คนส่วนมากจากพวกเราเป็น

ที่รับรู้กัน... ขอสาบานต่ออัลลอฮฺหากฉันได้รับการแต่งตั้ง ฉันจะกระทำเสมือนที่เขากระทำ (Ibn Abi Dawud, 1984 : 28-29)

ท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ได้วางแนวทางหรือกฎเกณฑ์ในการรวบรวมอัลกุรอานไว้ดังนี้

1. พิจารณาถึงต้นฉบับสำเนาต่างๆ ซึ่งชัยดฺ อิบน์ ซาบิต رضي الله عنه เคยเก็บรวบรวมไว้ในสมัยของเคาะลีฟะฮฺอุบัยดฺ رضي الله عنه โดยยึดเป็นฉบับต้นแบบในการยกเลิกคัมภีร์ฉบับอื่นๆ ที่เหลือ
2. ในกรณีที่เกิดการขัดแย้งในเรื่องวิธีการอ่าน ให้ยึดเอาตามสำเนียงการอ่านของชาวกุรัยชฺ
3. โองการต่างๆ ที่ถูกจัดเก็บรักษาไว้จะต้องเป็นโองการที่ตรงกันกับมุศหฟฺ (คัมภีร์) ฉบับของท่านเคาะลีฟะฮฺอุบัยดฺ อัศ-ศิดดีก رضي الله عنه
4. จะไม่มีการจดบันทึกโองการใด นอกจากจะต้องมั่นใจว่าโองการนั้นยังไม่ถูกยกเลิก
5. จะไม่มีการบันทึกสิ่งใด ยกเว้นจะต้องนำสิ่งนั้นเสนอแก่บรรดาเคาะหะบะฮฺได้พิจารณาดูก่อน
6. จะมีการบันทึกคำที่ไม่มีทัศนะการอ่านที่ขัดแย้งกัน ส่วนคำใดก็ตามที่มีทัศนะการอ่านที่แตกต่างกันแต่สามารถบันทึกได้ก็จะจดบันทึก อาทิเช่น ความแตกต่างของจุดที่อยู่บนพยัญชนะภาษาอาหรับ เช่น คำว่า ﴿نَنْشُرْهَا﴾ จากโองการที่ว่า ﴿وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نَنْشُرْهَا﴾ โองการดังกล่าวสามารถอ่านด้วยกับพยัญชนะ الزاي และเช่นเดียวกันก็สามารถอ่านด้วยกับพยัญชนะ الراء ได้
7. คำที่แตกต่างกันในด้านสำเนียงการอ่าน และไม่สามารถนำมารวมกันด้วยการบันทึกแบบเดียวกันได้ ก็จะมีการบันทึกหนึ่งทีอนุญาตให้อ่านแบบหนึ่ง และอนุญาตให้อ่านอีกแบบเช่นกัน อัลลอฮฺตรัสว่า ﴿تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ หรืออ่านว่า ﴿تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ ด้วยการเพิ่ม (من) แต่สามารถอ่านได้ทั้งสองแบบ (Manna'a al-Khattan, n.d. : 145)

ไม่ปรากฏหลักฐานมายืนยันว่าอิบน์ มัสอูด رضي الله عنه ขัดแย้งกับเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ในเรื่องนี้แต่อย่างใด เพราะสายรายงานทั้งหมดที่พูดถึงเรื่องนี้ล้วนเป็นสายรายงานอ่อน (ฐานะอิฟ) และมีหลักฐานปรากฏว่าอิบน์ มัสอูด رضي الله عنه เห็นด้วยกับมติเห็นพ้องในเรื่องการรวบรวมอัลกุรอานของบรรดาเคาะหะบะฮฺ โดยที่เขาได้ยื่นขึ้นประกาศต่อหน้าสาธารณชนพร้อมน้อมรับกลับสู่ความเป็นเอกภาพของมวลพี่น้องมุสลิมในเรื่องดังกล่าว (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/78) ท่านอิบน์ มัสอูด رضي الله عنه กล่าวว่า “แท้จริงอัลลอฮฺจะไม่เอาความรู้กลับคืน แต่ทว่าพระองค์จะเอาความรู้กลับคืนโดย

การให้อูละมาลเสียชีวิต และอัลลอฮ์จะไม่ให้ประชาชาติของนบีมุหัมมัด ﷺ รวมตัวกันในเรื่องที่หลงผิด ดังนั้นอัลลอฮ์จะรวบรวมพวกเขาในเรื่องที่พวกเขาได้เห็นพ้องกัน แท้จริงสวรรค์เป็นเรื่องที่พวกเขาเห็นพ้องกัน...” นี่คือนวนที่เขายืนยันถึงท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ (Ibn ‘Asakir, 1986 : 239-240)

ส่วนคำตอบสำหรับประเด็นที่มีผู้ตำหนิใส่ร้ายว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ ส่งเผาคัมภีร์อัลกุรอาน การเผาคัมภีร์อัลกุรอานถือว่าเป็นสิ่งที่อนุญาตหากการคงเหลืออยู่เป็นสิ่งที่สร้างความเสื่อมเสีย หรือในอัลกุรอานมีสิ่งแปลกปลอมที่ไม่ใช่ของอัลกุรอานบรรจุอยู่ในนั้น หรือมีโองการที่ถูกยกเลิกยังปรากฏหลงเหลืออยู่อีก หรืออัลกุรอานไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งลักษณะที่กล่าวมานี้บรรดาอัครสาวกทั้งหมดล้วนเห็นพ้องยอมรับ (Ibn al-‘Arabiyy อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/80)

3.2.6 กรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์

Akbar Shah Najib เขียนในหนังสือ Tarikh Islamiy แปลโดย บรรจง บินกาชัน (2552 : 420-423) กล่าวถึง อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ว่า เขาเป็นที่รู้จักกันในนามของอิบนุ เสาดาอ์ เป็นชาวยิวคนหนึ่งจากค็อนอาอ์ เข้ารับอิสลามในสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ โดยมีเจตนาที่จะใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าและความรุ่งเรืองของมุสลิม ตั้งถิ่นฐานอยู่ในนครมะดีนะฮ์เพื่อที่จะเข้าไปสอดแนมกิจการภายในและหาจุดอ่อนของมุสลิม ขณะเดียวกันหาकि อิบน์ ญะบะละฮ์ ชาวบัศเราะฮ์ก็ได้เข้าร่วมกองทัพมุสลิมและจะคอยหาโอกาสปล้นชาวซิมียะ (คนที่มีเชื้อมุสลิมในรัฐอิสลาม) ถ้าหากสบโอกาส บางครั้งเขาก็จะรวมหัวกับพวกอาชญากรคอยดักปล้นทรัพย์สินตามทางสัญจรเมื่อคนพวกนี้ทำชั่วจนผู้คนอดทนไม่ไหว เรื่องราวของคนพวกนี้จึงได้ถูกรายงานไปถึงเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ

เมื่อได้รับรายงานเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ ก็สั่งการไปยังผู้ปกครองเมืองบัศเราะฮ์ให้กักตัวหาकि อิบน์ ญะบะละฮ์ไว้ เมื่ออับดุลลอฮ์ได้ยินเรื่องราวเกี่ยวกับหาकि อิบน์ ญะบะละฮ์ เขาก็ออกเดินทางจากมะดีนะฮ์ไปยังบัศเราะฮ์และไปอยู่กับหาकि ระหว่างที่อยู่ที่นี่ เขาได้เข้าไปตีสนิทกับหาकिและพรรคพวกของเขา หลังจากนั้นเขาก็เริ่มสร้างปัญหาและคิดชั่วร้ายขึ้นในหัวสมองของคนที่อยู่รายล้อมเขา โดยแสร้งทำตัวเป็นผู้ปรารถนาดีของมุสลิมและครอบครัวของท่านนบี ﷺ เมื่อเห็นว่าผู้คนให้ความเชื่อถือเขาแล้ว เขาก็เริ่มแผนร้ายของเขาทันทีโดยในตอนแรกเขาได้ยกปัญหาขึ้นมาว่าท่านนบีอิสลามสามารถกลับมาในโลกนี้ได้ แล้วทำไมนบีมุหัมมัด ﷺ จะกลับมาบ้างไม่ได้? และเพื่อที่จะสนับสนุนความเห็นของเขาว่าถูกต้อง เขาก็เริ่มบิดเบือนความหมายของอัลกุรอานโองการที่ว่า

﴿إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ...﴾

ความหมาย “แท้จริง ผู้ประทานกุรอ่านแก่เจ้าจะนำเจ้ากลับไปยังสถานที่
แห่งการกลับไป”

(อัล-เกาะศ็อศ : บางส่วนของโองการที่ 85)

จากโองการดังกล่าว เขาเชื่อว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะกลับมายังโลกนี้อีก หลังจาก
นั้นเขาก็เริ่มชักชวนผู้คนมาสู่ประเด็นใหม่ว่าทุกคนจะต้องมีเคาะลีฟะฮ์คนหนึ่ง และผู้จัดการตามคำสั่ง
เสียคนหนึ่ง และอะลียะก็เป็นผู้ทำหน้าที่นี้ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังนั้นอะลียะจึงเป็นผู้จัดการคำสั่ง
เสียคนสุดท้ายเพราะว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นนบีนสุดท้าย เมื่อมีผู้คนหลงเชื่อและสนับสนุน
ความเห็นดังกล่าวเขาก็เริ่มเผยแพร่เจตนาที่จะกำจัดเคาะลีฟะฮ์อูษมานออกไปและเอาอะลียะเข้ามา
แทน (บรรจง บินกาชัน, 2552 : 420)

เมื่ออับดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร ผู้ปกครองเมืองบัสเราะฮ์ สังเกตเห็นการเผยแพร่
ความคิดอันชั่วร้ายนี้เขาก็เรียกอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เข้ามาถามไถ่ว่าเขาเป็นใคร? เขามาจากไหน?
และเขาทำที่นี่ทำไม? มีจุดอ่อนบางอย่างและเขาต้องการที่จะมาตั้งรกรากถิ่นฐานที่นี่ในฐานะพลเมือง
อับดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร จึงได้เตือนเขาว่า ขณะนี้เขากำลังสร้างความสับสนและความแตกแยกขึ้นใน
กลุ่มมุสลิมมากพอแล้ว ในฐานะผู้ปกครองเขาจึงได้เปิดโปงแผนร้ายของคนผู้นี้ ดังนั้นอับดุลลอฮ์
อิบน์ สะบะอ์ จึงต้องออกจากเมืองบัสเราะฮ์ไป และจากนั้นเขาได้ไปอยู่ที่เมืองกูฟะฮ์หลังจากเสียม
สอนผู้คนให้หลงเชื่อในความคิดของเขาแล้ว ขณะที่อยู่ในกูฟะฮ์ อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ได้พบคน
กลุ่มหนึ่งซึ่งรวมตัวกันต่อต้านอำนาจของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน ﷺ และผู้ปกครองเมืองอยู่แล้ว ดังนั้น
เขาจึงพบว่าดินแดนแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์และบรรยากาศที่จะหว่านเมล็ดพันธุ์แห่งความชั่วร้าย
ของเขาได้

อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นผู้ต่อต้านอิสลามในด้านหนึ่งและในอีกด้านหนึ่งก็เป็น
ศัตรูต่อเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ เขาคิดจะหาทางแก้แค้นท่านอูษมานอยู่ตลอดเวลา เมื่อ
มาอยู่ที่เมืองกูฟะฮ์ในตอนแรกเขาทำตัวเป็นคนเคร่งครัดศาสนา ในไม่ช้าเขาก็ได้รับการยกย่องและ
ยอมรับ เมื่อสะอีด อิบน์ อัล-อาศ ผู้ปกครองเมืองกูฟะฮ์ ได้สังเกตเห็นแผนการชั่วร้ายของอับดุลลอฮ์
อิบน์ สะบะอ์ จึงถูกเรียกตัวมาสอบถาม เมื่อเจตนาร้ายของเขาถูกเปิดโปงและผู้คนเริ่มระแวง เขาก็รู้
ว่าบรรยากาศในเมืองกูฟะฮ์ไม่เอื้ออำนวยสำหรับแผนการร้ายของเขาอีกต่อไปแล้ว ดังนั้นเขาจึงได้ย้าย
ออกจากเมืองกูฟะฮ์แล้วไปยังซีเรีย ถึงแม้เขาจะออกไปจากเมืองกูฟะฮ์แล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีคนในเมือง
นี้อีกกลุ่มหนึ่งที่หลงเชื่อเขาและพร้อมที่จะทำงานรับใช้เจตนารมณ์ชั่วของเขา ในจำนวนนี้ก็มีมาลิก
อัล-อษัฏร พร้อมกับพรรคพวกและญาติของเขาเป็นกำลังหลักอยู่ที่ตามัสกัสในซีเรีย แผนการร้ายของ
เขาไม่ได้ผล และเขาจึงต้องออกจากซีเรียอีก และเป้าหมายต่อไปของเขาก็คืออียิปต์ซึ่งเป็นเมืองที่เขา
ต้องทำงานอย่างระมัดระวังหลังจากที่ได้รับประสบการณ์มาก่อนหน้านี้ เขาได้ใช้ความรักที่มีต่อ

ครอบครัวของท่านปี ๕๕๕ และสนับสนุนอะลีย ๕๕๕ เป็นประเด็นสำคัญในการเผยแพร่ความคิดของเขา หลังจากนั้นเขาก็ได้ตั้งสมาคมลับขึ้นมาเพื่อดำเนินแผนการของเขาอย่างเป็นระบบ และแผนการของเขาก็ได้ผลอันเนื่องมาจากชาวอียิปต์กับชาวอาหรับที่อาศัยอยู่ที่นั่นไม่ชอบอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอ์ด ผู้ปกครองเมืองอยู่หน้าก่อนแล้ว ขณะเดียวกันในตอนนั้นอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอ์ด เองก็กำลังสาละวนสนใจอยู่กับปัญหาต่างๆ ที่กำลังเกิดจากพวกเบอร์เบอร์ในอาฟริกา และซีซาร์แห่งคอนสแตนติโนเปิล จนไม่มีเวลาที่จะมาสนใจปัญหาที่กำลังก่อตัวขึ้นภายใน (บรรจง บินกาชัน, 2552 : 421)

อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ได้ติดต่อกับพรรคพวกของเขาในบัสเราะฮ์และกูฟะฮ์โดยใช้จดหมาย หลังจากนั้นพวกของเขาก็เขียนจดหมายตำหนิติเตียนบรรดาผู้ปกครองแคว้นเมืองต่างๆ อย่างต่อเนื่อง จากอียิปต์ กูฟะฮ์และบัสเราะฮ์ไปยังมะดีนะฮ์ด้วยข้อหานานับประการ จดหมายทำนองเดียวกันนี้ก็ถูกส่งจากบัสเราะฮ์และกูฟะฮ์ไปยังอียิปต์ และจากบัสเราะฮ์ อียิปต์และตามัสกัสไปยังกูฟะฮ์ เนื่องจากไม่มีใครได้รับความเสียหาย ผู้คนในแต่ละแคว้นเมืองจึงคิดว่าชาวนี้น่าเป็นเรื่องอุชมาน อิบน์ อัฟฟาน ๕๕๕ โดยตรงว่าเอาใจผู้ปกครองเมืองเผด็จการและไม่ยอมปลดผู้ปกครองเมืองเหล่านี้ เมื่อจดหมายเหล่านี้ถูกเผยแพร่อย่างต่อเนื่องไม่หยุดหย่อน ท่านอุชมาน ๕๕๕ ก็ส่งอัมมาร์ อิบน์ ยาสีร์ และมุหัมมัด อิบน์ มัสละมะฮ์ ไปยังอียิปต์และกูฟะฮ์ เพื่อสอบถามเรื่องราวที่เกิดขึ้นและให้รีบกลับมารายงานความจริง

เมื่ออัมมาร์ อิบน์ ยาสีร์ ๕๕๕ ไปถึงอียิปต์ ทั้งสองฝ่ายที่โกรธผู้ปกครองเมืองและเป็นพวกของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ได้พยายามชักจูงอัมมาร์ให้คล้อยตามพวกตน คนพวกนี้ได้รังตัวของอัมมาร์ไว้มิให้กลับมะดีนะฮ์โดยกล่าวว่า การสนับสนุนท่านอุชมาน ๕๕๕ เป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องและจะต้องหลีกเลี่ยง ส่วนมุหัมมัด อิบน์ มัสละมะฮ์ ก็เขียนจดหมายจากกูฟะฮ์ไปถึงท่านเคาะลีฟะฮ์ อุชมานว่าทั้งคนทั่วไป และชนชั้นสูงต่างพุดจาแสดงความไม่พอใจเคาะลีฟะฮ์เช่นกัน ในเวลาเดียวกันนั้นอัซซฮ์ อิบน์ ก้อยสุ , สะอ์ด อิบน์ ก้อยสุ , สาอ์บ อิบน์ อักรอ , มาลิก อิบน์ หะบิบ , หากิม อิบน์ สะลามัต , ญะร็ร อิบน์ อับดุลลอฮ์ และสลมาน อิบน์ เราะบิอะฮ์ ซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีอิทธิพลที่มั่งคั่งและให้การสนับสนุนเคาะลีฟะฮ์ก็ได้เดินทางออกจากเมืองกูฟะฮ์ไปยังเมืองอื่น เมื่อเห็นการประท้วงและความวุ่นวายลุกลามไปอย่างกว้างขวาง สะอ์ด อิบน์ อัล-อาศ ก็แต่งตั้งเกาะกออ์ อิบน์ อัมรฺ เป็นผู้รักษาทะน และเขาก็เดินทางไปยังนครมะดีนะฮ์เพื่อรายงานสถานการณ์ให้เคาะลีฟะฮ์ทราบด้วยตัวเอง

เมื่อเห็นว่าสะอ์ด อิบน์ อัล-อาศ เดินทางออกจากเมือง ชาวกูฟะฮ์ก็เขียนจดหมายถึงมาลิก อัล-อัซดฺ ซึ่งในตอนนั้นกำลังอยู่ในเมืองหิมศ์ว่าในเมืองกูฟะฮ์กำลังเกิดสุญญากาศทางการเมือง ดังนั้นเขาจึงควรรีบกลับมาโดยเร็ว เมื่อไม่มีเจ้าเมืองที่เข้มงวดเหี้ยมขาด พวกต่อต้านก็ออกมาวิพากษ์วิจารณ์และทำลายอำนาจของเคาะลีฟะฮ์อย่างเปิดเผย ในที่สุดคนพวกนี้ก็สามารถรวบรวมความกล้าได้พอที่จะส่งคนกลุ่มหนึ่งภายใต้การนำของยะซีด อิบน์ ก้อยสุไปยังนครมะดีนะฮ์เพื่อถอดถอนเคาะลีฟะฮ์อุชมาน ๕๕๕ ออกจากตำแหน่งโดยใช้กำลัง อย่างไรก็ตามเกาะกออ์ อิบน์ อัมรฺ ก็

ออกมาสกดกันและจับตัวยะซีดไว้ โดยที่ยะซีดได้วิ่งวอนเกาะกออให้ยกโทษให้เขา เพราะเขาไม่มีอะไรนอกไปจากการมาร้องเรียนเรื่องสะอิด อิบน์ อัล-อาศ และภารกิจของพวกเขาก็คือการขอให้ปลดผู้ปกครองเมืองออกจากตำแหน่งเท่านั้น เกาะกออจึงปล่อยยะซีดให้เป็นอิสระ อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นไม่นานนักมาลิก อัล-อัซตุร พร้อมกับพวกก็เดินทางจากเมืองหิมส์ไปถึงเมืองกูฟะฮฺ การมาถึงของเขาได้ทำให้พวกที่ต่อต้านลึงโลดดีใจและเขาได้ประกาศให้การสนับสนุนยะซีด อิบน์ ก้อยส หลังจากนั้นเขาก็นำกำลังคนไปสมทบกับยะซีด เกาะกออไม่สามารถที่จะหยุดยั้งกำลังร่วมของยะซีดและมาลิก อัล-อัซตุรได้ จึงทำให้คนพวกนี้ออกจากเมืองกูฟะฮฺมาถึงญะรออะฮฺใกล้กับกอดิสิยะฮฺ (บรรจง ปินาชัน, 2552 : 422-423)

ชีอะฮฺรอฟิฎะฮฺ เกิดขึ้นหลังจากการปรากฏตัวของชาวยิวผู้หนึ่งที่มีชื่อว่าอับดุลลอฮฺ อิบน์ สะบะอ์ ซึ่งได้อ้างตนเป็นมุสลิม และอ้างว่ารักและยกย่องครอบครัวอะฮฺลุลบัยต์ มีความคลั่งไคล้ต่ออะลีย عليه السلام อย่างเกินขอบเขต อ้างว่าอะลียเป็นผู้ที่ท่านบีมุหัมมัด ﷺ ได้ส่งเสีย (วะคียะฮฺ) ให้เป็นเคาะลีฟะฮฺหลังจากท่าน จนกระทั่งได้ยกสถานภาพความเป็นมนุษย์ของอะลียถึงระดับพระเจ้าที่ควรแก่การเคารพภักดี ทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่หนังสือของชีอะฮฺเองต่างยอมรับ อัล-กุมมียะ ได้กล่าวในหนังสือ “อัลมะกอလာต วัลฟิรอก” ก็ได้ยอมรับว่าอับดุลลอฮฺ อิบน์ สะบะอ์ นั้นมีตัวตนจริง และยังถือว่าเขาเป็นผู้ที่ริเริ่มนำความเชื่อการเป็นอิหม่ามของอะลีย عليه السلام และการฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกครั้งของอะลีย หลังจากเสียชีวิตในโลกนี้ และยังเป็นคนแรกที่กล่าวใส่ร้ายและสาปแช่งต่ออุมัยร อุมัร อุซมาน رضي الله عنهم และบรรดาเคาะหาบะฮฺท่านอื่นๆ เช่นเดียวกับ อัล-นุบัคดียะ ที่กล่าวยอมรับในหนังสือ “ฟิรอกุชชีอะฮฺ” และอัล-กัชชียะ ในหนังสือ “ริฎาล อัล-กัชชียะ” และชาวชีอะฮฺในสมัยปัจจุบันต่างก็ยอมรับว่าอับดุลลอฮฺ อิบน์ สะบะอ์ มีตัวตนจริง ดังที่มุหัมมัด อะลีย อัล-มุอัลลิม บอกในหนังสือของเขาที่ชื่อว่า “อับดุลลอฮฺ อิบน์ สะบะอ์ อัล-หะกีกะฮฺ อัล-มัจญลูละฮฺ” การยอมรับเช่นนี้ถือว่าเป็นหลักฐานอันยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาผู้ที่กล่าวถึงนั้นล้วนแล้วเป็นผู้รู้ชั้นแนวหน้าของกลุ่มรอฟิฎะฮฺ (Abdullah Ibn Muhammad al-Salafiy, 2007 : 8-9 ; ‘Uthman Ibn Muhammad al-Khumaiyis, 2008 : 66-67)

และอัล-บัฆดาดียะ ยังได้กล่าวอีกว่า “เดิมทีอิบน์ เสาดาร์ คืออับดุลลอฮฺ อิบน์ สะบะอ์ เป็นยิวชาวอัล-ฮิเราะในเยเมน (Sulaiman al-Hawdah, 1999 : 39) ต่อมาได้แสดงตนเป็นมุสลิมในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮฺอุซมาน رضي الله عنه และมีความใฝ่ฝันที่จะเป็นผู้ที่นำที่น่านับถือและได้รับการยกย่องในหมู่ชาวกูฟะฮฺ จึงได้รู้เรื่องบอกแก่คนเหล่านั้นว่า เขาพบการยืนยันในคัมภีร์เตารอตว่า “สำหรับปีแต่ละท่านนั้นจะมีผู้ถูกส่งเสีย (วะคียะฮฺ) ให้เป็นผู้สืบทอดหรือเคาะลีฟะฮฺหลังการเสียชีวิต) และแท้จริงอะลีย عليه السلام เป็นผู้ที่ท่านบิ ﷺ ได้ส่งเสีย (ให้สืบทอดตำแหน่ง) ต่อจากท่านบิ ﷺ มุหัมมัด ﷺ อัล-ชีริสตานียะ ได้กล่าวถึงอิบน์ สะบะอ์ว่า “เขาคือผู้ที่ริเริ่มโฆษณาว่า การเป็นอิหม่ามของอะลียต่อจากท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ด้วยหลักฐานที่ชัดเจนจากอัลลอฮฺ” ท่านยังกล่าวถึงกลุ่มสะบะอ์

ยะฮว่า “เป็นกลุ่มแรกที่เชื่อว่าการหยุดชะงักของอิหม่ามคนสุดท้ายด้วยการหายตัวของอะลี และการกลับมาอีกครั้งของท่าน” ต่อมาความเชื่อดังกล่าวได้ตกทอดมายังกลุ่มชีอะฮ – ถึงแม้จะมีการขัดแย้งกันระหว่างชีอะฮเองและแตกออกเป็นกลุ่มต่างๆ ก็ตาม- ทั้งหมดนี้เป็นผลพวงที่มาจากกรกระทำของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ที่ได้ทิ้งไว้ หลังจากนั้นชีอะฮได้แตกออกเป็นกลุ่มต่างๆ ซึ่งมีความเชื่อที่แตกต่างกันออกเป็นสิบๆ แนวคิดและความเชื่อ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังที่กล่าวมานี้คือที่มาของการอุทริของชีอะฮเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องการสังเีย การกลับมาอีกครั้งของท่านอะลี عليه السلام การหายตัวอย่างลึกลับของอิหม่ามคนสุดท้าย รวมทั้งการอ้างความเป็นพระเจ้าของบรรดาอิหม่ามล้วนมาจากการอุทริกรรมของชาวยิวที่ชื่ออับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ทั้งสิ้น (อบุลหะสัน อัล-มะตะนี, ม.ป.ป. : 9-10)

ในวารสารอัล-ญิฮาด (2528 : 111-115) ได้พูดถึงเขาว่า อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นยิวชาตินิยม-ศาสนานิยมจัด เป็นมุนาฟิกที่อันตรายยิ่ง และเป็นศัตรูของอิสลามที่ทำงานได้ผลมากพอสมควร อัล-กัชชี ได้เขียนไว้ในหนังสือ “ริฎาลุลกัชชี” หน้าที่ 100 ความว่า รายงานจากชัยนุลอาบิตีน อะลี อิบน์ หุซัยน ได้กล่าวว่า “หวังว่าอัลลอฮ์ทรงสาปแช่ง (ละอ์นัต) ผู้ที่กล่าวเท็จต่อตัวฉัน อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นบุคคลหนึ่ง ซึ่งเมื่อมีการกล่าวถึงบุคคลผู้นี้แล้ว ทำให้ฉันขุ่นขี้ทุกตัว เพราะความน่าเกลียด น่าขยะแขยง เขาได้พูดเรื่องที่ไม่เป็นความจริง หวังว่าอัลลอฮ์ทรงสาปแช่งแก่เขา แท้จริงท่านอะลี عليه السلام เป็นบ่าวของอัลลอฮ์ที่ศอลิห และเป็นญาติสนิทของท่านเราะสูล ﷺ ท่านอะลีได้รับเกียรติจากอัลลอฮ์เนื่องจากความเชื่อฟังของท่านต่ออัลลอฮ์ และต่อท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ และครอบครัวของท่านก็ได้รับเกียรติจากอัลลอฮ์ เนื่องจากความเชื่อฟังต่ออัลลอฮ์และต่อท่านเราะสูล”

อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ กับพรรคพวกได้แก่งแย่งเข้ามารับนับถือศาสนาอิสลาม หลังจากที่พวกเขาเห็นว่า ไม่มีทางบ่อนทำลายอิสลามซึ่งๆ หน้าแล้ว การพ่ายแพ้ของพรรคพวกของพวกเขาคือ พวกบนิญุร็อยเซาะฮ์และบนิญะญิรนั้นสร้างความเจ็บใจแก่เขาเป็นอย่างยิ่ง พวกยิวดังกล่าวได้วางระเบิดเวลาเพื่อทำลายอิสลามในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ที่ 3 อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه แล้วพวกเขารอจังหวะวินาทีของการระเบิดนั้น เพื่อพวกเขาจะได้จู่โจมขามุสลิมจากภายใน แผนอันร้ายกาจของพวกเขาก็คือ พวกเขาได้เอาชื่อท่านอะลี عليه السلام เป็นโล่สำหรับปกป้องผลประโยชน์อันร้ายกาจที่ได้สมอยู่ในตัวของพวกเขามานาน วิธีของพวกเขาก็คือ ให้สัตย์สาบานและยกท่านอะลี عليه السلام เป็นผู้นำสูงสุด โดยขณะนั้นท่านอะลี عليه السلام เองไม่รู้เรื่อง พวกเขาได้หาเสียงด้วยการโฆษณาชวนเชื่อในหมู่ขามุสลิมบางพวกอย่างได้ผล จนมีการกบฏต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ทั้งที่ท่านอุษมานเป็นนักต่อสู้ที่เป็นผู้อุ้มชูอิสลามและขามุสลิมด้วยการอุทิศทรัพย์สินทั้งหมดของท่าน รวมทั้งอุทิศตัวท่านเองซึ่งไม่เคยมีใครทำอย่างนี้มาก่อนเลย แม้แต่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ก็เคยกล่าวสรรเสริญยกย่องท่านอุษมานไว้ในหะดีษด้วยกัน ในหนังสือ “เราะฎาะตุศเศาะฟา” ฉบับภาษาเปอร์เซีย พิมพ์ที่อิหร่าน เล่ม 2 หน้า 292 ได้กล่าวถึงคำสอนของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ว่า “หนึ่งในหลายๆ เรื่องที่

อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ได้เทศนาไว้ก็คืออนปีทุกท่านมีผู้รับสืบทอดที่ได้รับการสั่งเสีย (วะศียะฮฺ) หลังจากอนปีนั้นๆ ได้สิ้นชีวิตแล้ว ท่านอนปีมูหัมมัดก็เช่นกันซึ่งได้สั่งเสียเกี่ยวกับตำแหน่งผู้นำสูงสุดแก่ท่านอะลี عليه السلام ซึ่งในทัศนะของท่านอนปี ﷺ เห็นว่า อะลียมีวิชาความรู้สูง ชำนาญในเรื่องการตัดสินข้อชี้ขาดต่างๆ (ฟัตวา) มีความกล้าหาญและมีเกียรติ เป็นคนที่มีความไว้วางใจ (อะมานะฮฺ) และตักวา หลังจากนั้นอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ได้เทศนาว่า “แท้จริงชาวมุสลิมได้ทรมานต่ออะลี عليه السلام และได้ทำลายสิทธิของอะลียคือสิทธิแห่งการเป็นเคาะลีฟะฮ์และผู้นำ (อิหม่าม) บัดนี้ถึงเวลาแล้วสำหรับชาวมุสลิมที่จักต้องช่วยเหลือและสนับสนุนอะลียด้วยการจัดตั้งองค์กรฝ่ายตรงข้ามกับเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน และถอนคำกล่าวสัตยาบัน “ผลของการเทศนาของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ นี้ทำให้สังคมชาวอิยิปต์เป็นจำนวนมากได้ถอนคำสัตย์สาบานที่เคยให้ไว้แก่ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน عليه السلام” (Abdullah al-Qari แปลโดยดลมนรจ์ บากา, 2550 : 72-73)

จากพฤติกรรมของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ต่างๆ เหล่านี้ทำให้ท่านอะลีไม่พอใจมาก จึงมีคำสั่งจับและตัดสินให้ประหารชีวิต แต่มีผู้คนที่อยู่ในที่พิจารณาพิพากษาคัดสินคดีนั้นได้คัดค้าน โดยกล่าวว่าการที่อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นเช่นนั้นเพราะเขารักท่านอะลีและอะฮ์ลุลบัยตฺ (ครอบครัวของท่านอนปี ﷺ เป็นอย่างมาก) เขาเป็นผู้สนับสนุนท่านอะลียอย่างแข็งขัน และเป็นผู้คัดค้านฝ่ายตรงข้ามท่านอะลียอย่างหนักแน่น เมื่อได้ยินดังนี้ ท่านอะลียจึงได้พิพากษาคัดสินใหม่ โดยให้เนรเทศอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ให้ไปอยู่ที่เมืองมะดาอิน (เซซีโฟน) เมืองหลวงอิหร่านในขณะนั้น การเนรเทศอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ ไปยังอิหร่านเหมือนกับการปล่อยปลาลงน้ำ เขาได้เผยแพร่ความคิดของเขาต่อไป ทำให้ความคิดของเขาแพร่ในหมู่ชาวอิหร่านอย่างมาก จนได้กลายมาเป็นนิกายทางศาสนา อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ อยู่ที่มะดาอินไม่นานก็ได้รับข่าวว่าท่านอะลียถูกสังหารเสียแล้ว ทุกคนที่ได้รับข่าวนี้นึกเศร้ามาก อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ก็ผิดหวังกับข่าวนี้นเช่นกัน แต่เนื่องจากเขาเป็นคนที่มีเล่ห์เหลี่ยมมากจึงได้ประกาศว่า “แม้พวกท่านเอาศีรษะของท่านอะลียมาให้พวกเราดู และพวกท่านนำสักขีพยานเจ็ดสิบคนมายืนยันว่าท่านอะลียได้สิ้นชีวิตแล้วฉันก็ไม่เชื่อท่านทั้งหลายโกหก แท้จริงท่านอะลียจักไม่ตายก่อนที่จะได้ครอบครองโลกทั้งโลกนี้ไว้” (al-Nubakhtiy, 1959 : 43-44)

3.3 ประเด็นปัญหาความขัดแย้งแต่ปรากฏว่าสายรายงานไม่ถูกต้อง

สำหรับส่วนที่สอง เป็นประเด็นปัญหาความขัดแย้งที่พวกเขากล่าวอ้างล้วนเป็นสายรายงานอ่อน (ฎะอ์อีฟ) ไม่ถูกต้อง เป็นสาเหตุที่กลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏนำมาสาเหตุเพื่อสร้างความชอบธรรมในการออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยน อิบน์ อีฟฟาน عليه السلام ในส่วนนี้ประกอบไปด้วย 2 ประเด็นได้แก่ กรณีการไม่ละหมาดย่อที่มินา และกรณีการลงโทษฮัมมาร อิบน์ ยาสีร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.3.1 กรณีไม่ละหมาดย่อที่มินา

ปรากฏว่าท่านเราะสูล ﷺ ช่วงประกอบพิธีหัจญ์เวลาที่ท่านอยู่ ณ ทุ่งมินาท่านจะย่อละหมาดจาก 4 ร็อกอะฮ์ เหลือเพียง 2 ร็อกอะฮ์ และเคาะลีฟะฮ์อับดุลอะซีซ เคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ ทั้งสองท่านก็ปฏิบัติตามแบบฉบับดังกล่าว ส่วนเคาะลีฟะฮ์อุษมาน ﷓ ในช่วง 6 ปีแรกของการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน แต่ในเวลาต่อมาท่านได้วินิจฉัย (อิจญ์ติฮาด) ใหม่และได้ละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮ์ จากการกระทำดังกล่าวส่งผลให้บรรดาเคาะฮาบะฮ์จำนวนหนึ่งมีความเห็นขัดแย้ง ส่วนหนึ่งได้แก่ อิบน์ อุมร์ ﷓ ได้อธิบายว่าแบบอย่างของท่านเราะสูลต้องย่อละหมาดย่อ ดังที่ท่านเราะสูล ﷺ ได้ถือปฏิบัติมา และรวมถึงการปฏิบัติของท่านอับดุลอะซีซ อุมัยยะฮ์ อุษมาน ในช่วงแรกของการดำรงตำแหน่ง (Ibn Hajar, n.d. : 2/563 , 3/509 ; Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/85)

มีบางสายรายงานว่าประชาชนจำนวนหนึ่งได้ตำหนิต่อการกระทำดังกล่าวของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน ﷓ ดังนั้นท่านได้อธิบายถึงสาเหตุของการละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮ์ พร้อมทั้งแจกแจงรายละเอียดจากสายรายงานต่างๆ ประกอบด้วยหลายเหตุผลดังนี้

1. ท่านกล่าวอ้างว่าท่านได้แต่งงานกับชาวมักกะฮ์นับตั้งแต่ท่านเดินทางมาถึง ดังที่เคยได้ยินท่านเราะสูล ﷺ กล่าวไว้ความว่า “ใครที่ได้แต่งงานกับคนพื้นที่ใด ดังนั้นจึงละหมาดเหมือนกับคนในพื้นที่นั้น” ท่านได้ยึดเอานครมักกะฮ์เป็นเสมือนที่ท่านัก ด้วยเหตุนี้ท่านถือว่าตัวของท่านใช้ข้อชี้ขาดทางศาสนา (หุกุม) เดียวกับคนในพื้นที่ (Ahmad, 1995 : 3/351 , Abu Dawud, n.d. : 2/199)

2. ท่านได้อ้างว่า ท่านไปเอาทรัพย์สินสมบัติที่เมืองฏออิฟ และตั้งใจจะอาศัยอยู่ที่นั่น (Ibn Hajar, n.d. : 2/571) สายรายงานนี้ถูกจัดอยู่ในประเภทของสายรายงานอ่อน (ฎะอียะฮ์) (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/86)

3. ท่านกล่าวอ้างว่าท่านเคยได้ยินว่า ในปีที่ผ่านมาชาวอาหรับได้ประกอบพิธีหัจญ์พร้อมกับท่าน และพวกเขาได้ละหมาดย่อหลังจากที่กลับไปอยู่ที่เมืองของพวกเขาแล้ว โดยได้อ้างหลักฐานตอนที่อยู่มินา ดังนั้นท่านได้ละหมาดเต็ม 4 ร็อกอะฮ์ เพื่อเป็นการสอนพวกเขา การกระทำดังกล่าวกล่าวว่าพวกเขาจะยึดเป็นแบบอย่าง จากนั้นท่านได้กล่าวเทศนาแก่ประชาชน และได้สอนพวกเขาว่าแบบอย่างแท้จริงเป็นแบบอย่างของท่านเราะสูลลุลลอฮ์ ﷺ และเป็นแบบอย่างของเคาะลีฟะฮ์ทั้งสองที่มาก่อนหน้า แต่ทว่ามันเกิดขึ้นมาใหม่ในสมัยของท่าน ดังนั้นฉันกล่าวว่าพวกเขาจะยึดเอาเป็นแบบอย่าง (Abu Dawud, n.d. : 2/199) อิบน์ หะญัร เล่าว่า อิหม่ามอัช-ชูฮะรียฺ กล่าวว่า “แท้จริงท่านอุษมานได้ละหมาดที่มินา 4 ร็อกอะฮ์ เพราะว่าในปีนั้นชาวอาหรับมาทำหัจญ์เป็นจำนวนมาก ดังนั้นท่านปรารถนาที่จะสอนผู้คนโดยการละหมาด 4 ร็อกอะฮ์เต็ม” (Ibn Hajar, n.d. : 2/571) และอิब्น์ หะญัร ได้เลือกตามทัศนะนี้ จากนั้นเขาได้กล่าวหลังจากการรายงานมาจากสายต่างๆ

เหล่านี้ว่า “สายรายงานต่างๆ เหล่านี้มาช่วยทำให้เข้มแข็งซึ่งกันและกัน ดังนั้นไม่มีข้อห้ามประการใดที่เห็นว่าทัศนะนี้เป็นที่มาของสาเหตุการละหมาดครบ 4 ร็อกอะฮ์” (Ibn Hajar, n.d. : 2/571)

4. มีคำกล่าวกันว่าสาเหตุที่ท่านอุษมานละหมาดที่มินาเต็ม ท่านเห็นว่าการละหมาดย่อเจาะจงเฉพาะผู้กำลังเดินทาง ส่วนผู้ที่อยู่ระหว่างการเดินทาง ท่านได้ใช้ข้อชี้ขาดทางศาสนา (หุกุม) เหมือนกับคนในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงละหมาดครบ 4 ร็อกอะฮ์ และอิบนุ หะญัวร์ (Ibn Hajar, n.d. : 2/571) ได้เลือกทัศนะนี้ด้วยโดยได้อ้างหลักฐานจากการรายงานของอิบาด อิบนุ อับดุลลอฮ์ อิบนุ อัช-ชุบัยร กล่าวว่า “เมื่อท่านมูอาวิยะฮ์ได้มายังพวกเราเพื่อทำหัจญ์ เขาได้นำละหมาดศุรียะฮ์ที่มักกะฮ์แก่พวกเรา 2 ร็อกอะฮ์ จากนั้นได้แยกย้ายไปยังดาร์ลุนดวะฮ์ ซึ่งในเวลาต่อมาจะมีรวานและอัมรฺ อิบนุ อุษมาน ได้เข้ามาหาเขาแล้วกล่าวว่า แนนอนท่านได้ตำหนิการกระทำของลูกพี่ลูกน้อง (อุษมาน) เพราะว่าเขาได้ละหมาดเต็ม ท่านมูอาวิยะฮ์กล่าวว่า ปราบกฏว่าท่านอุษมาน رضي الله عنه เมื่อมาถึงมักกะฮ์เขาจะละหมาดศุรียะฮ์ อัศรี และอิซาอเต็ม 4 ร็อกอะฮ์ หลังจากนั้นเมื่อออกไปยังมินาและอะรอฟะฮ์เขาจะละหมาดย่อ ดังนั้นเมื่อเสร็จสิ้นจากการกิจหัจญ์ (เสร็จจากฏอวาฟและสะแอ) และเมื่อเขาพำนักอยู่ที่ทุ่งมินาจะละหมาดเต็ม (Ahmad, 1995 : 4/94) และอิบนุ หะญัวร์ กล่าวว่า ระดับสายรายงานอยู่ในเกณฑ์ดี (อิสนาตหะสัน) (Ibn Hajar, n.d. : 2/571)

อิบนุ หะญัวร์ (Ibn Hajar, n.d. : 2/571) ไม่ได้ถือว่าการเลือกทัศนะนี้จะไปค้านกับการเลือกทัศนะที่ 3 แต่อย่างใด หากทว่ามันยิ่งช่วยทำให้ทัศนะนี้มีความเข้มแข็งมากขึ้น และในขณะที่พำนักอยู่ระหว่างเดินทางเป็นการเปรียบเทียบ (กียาส) ที่ใกล้เคียงที่สุดกับการพำนักโดยทั่วไปซึ่งจะต่างไปจากคนเดินทาง แล้วอิบนุ หะญัวร์ กล่าวว่า และสิ่งนี้ถือว่าการวินิจฉัยปัญหา (อิญญุดิฮาด) ของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/88)

5. อิบนุ บัฏฏอล กล่าวว่า “แนวทางที่ถูกต้องในเรื่องดังกล่าวนี้คือ ท่านอุษมานและท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها ทั้งสองเห็นว่าการที่ท่านเราะสูล ﷺ ละหมาดย่อนั้น เพราะท่านต้องการปฏิบัติแบบอย่างให้แก่ประชาชาติในสิ่งที่ย่ายดายกว่า ส่วนท่านอุษมานกับท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها ต้องการปฏิบัติกับตัวเองในสิ่งที่หนักหน่วงกว่า” อิบนุ หะญัวร์ กล่าวว่า “นักวิชาการกลุ่มหนึ่งได้ให้น้ำหนักกับทัศนะนี้ โดยมีอัล-กูฎฎิบียเป็นคนสุดท้าย แต่ทว่าทัศนะที่ 4 ที่กล่าวก่อนหน้านี้น้ำหนักมากกว่าเนื่องจากผู้รายงานบอกถึงสาเหตุไว้อย่างชัดเจน และเป็นที่ประจักษ์ชัดแก่ฉัน –วัลลอฮุอะลัม– การเลือกตามทัศนะของอิบนุ หะญัวร์ เป็นการเลือกที่มีน้ำหนัก อันเนื่องจากมีหลายสายรายงานซึ่งเป็นที่ยอมรับ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/88)

สรุป ดังนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه เป็นผู้วินิจฉัยปัญหา (มัจญญะฮิด) พร้อมทั้งมีหลักฐาน ท่านเป็นปราชญ์อาวุโสของบรรดาเคาะหาบะฮ์ในด้านนิติศาสตร์อิสลามและมีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะเรื่องการประกอบพิธีหัจญ์ จนกระทั่งมุหัมมัด อิบนุ สิริน กล่าวว่า “ผู้ที่มีความรู้ด้านการประกอบพิธีหัจญ์มากที่สุดคืออุษมาน หลังจากนั้นอิบนุ อุมัร” (Ibn Hajar, n.d. : 2/572)

และหากสมมุติฐานว่าท่านได้วินิจฉัยปัญหาโดยที่ไม่มีหลักฐาน การกระทำดังกล่าวก็ไม่สามารถนำมาเป็นประเด็นตั้งต้นเป็นกบฏออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามท่านอุษมาน และสุดท้ายก้าวไปสู่การสังหารท่านแต่ประการใดเลย

3.3.2 กรณีลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه

กลุ่มบุคคลที่ตั้งตัวเป็นกบฏได้ตำหนิว่าร้ายต่อเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه อีกประการคือ กรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه ไม่พบว่าสายรายงานที่บอกว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมานได้ลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร เป็นสายรายงานที่เศาะฮิห์ และกลุ่มที่ตั้งตัวเป็นกบฏก็ไม่ได้หยิบกประเด็นนี้มาเป็นเหตุผลในการออกจากการเชื่อฟังปฏิบัติตามต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه แต่อย่างไร มีรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها เธอกล่าวว่า “ส่วนหนึ่งจากกลุ่มบุคคลที่ตั้งต้นเป็นกบฏได้ตำหนิต่อท่านอุษมาน رضي الله عنه กรณีท่านได้ลงโทษเขาด้วยกับแสและไม้เรียว” (Ahmad, 1999 : 1/452 สายรายงานฐานะอิฟ) เป็นไปได้จากการตีความหมายของสายรายงานนี้จนเป็นที่กล่าวกันอย่างแพร่หลายว่าเคาะลีฟะฮ์อุษมานได้ลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร

และยังมีสายรายงานฐานะอิฟ (อ่อน) อีกเช่นกันแล้วว่า “สะอัดและอัมมาร رضي الله عنه ได้ส่งตัวแทนไปหาเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ว่าให้มาพบพวกเขา เพื่อพวกเขาจะได้บอกถึงเรื่องราวต่าง ๆ มากมายที่เกิดขึ้น แต่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้ปฏิเสธที่จะไปพบอันเนื่องจากมีงานยุ่งและใช้ให้ทั้งสองแยกย้ายกลับไปก่อน พร้อมสัญญาว่าทั้งสองคนว่าจะเตรียมตัวเพื่อตอบโต้กัน ปรากฏว่าท่านสะอัดยอมแยกย้าย แต่ท่านอัมมารไม่ยอมกลับ ดังนั้นตัวแทนของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه จึงได้ลงโทษเขา จากนั้นพวกเขามารวมตัวกันที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه และพวกเขาพูดว่า “เราขอตำหนิท่านในกรณีลงโทษท่านอัมมาร” แล้วท่านอุษมานก็ได้อธิบายว่าท่านยังไม่ได้ใช้ให้ลงโทษเลย แต่ปรากฏว่าตัวแทนของท่านลงโทษโดยที่ท่านไม่ได้สั่ง จากนั้นท่านได้สาบานว่าไม่ได้สั่งให้ลงโทษเลย ท่านเองก็ไม่พอใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และท่านได้พูดว่า “นี่คือสองมือของฉันเพื่อที่อัมมารจะได้ลงโทษคืน” (Ibn Abi Shaibah, n.d. : 15/220-222) นี่คือนายรายงานที่บอกว่าอัมมาร อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه ถูกลงโทษ ซึ่งเป็นสายรายงานฐานะอิฟ (อ่อน) เพราะในสายรายงานมีหุศัยน อิบน์ अब್ದุรเราะฮ์มาน เป็นคนสับสน และคนที่รายงานต่อจากเขาคือหุศัยน อิบน์ นะมिर ได้รายงานหลังจากที่เขาสับสน (Ibn Hibban : 218 ดูเพิ่มเติมใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/90) และหากตั้งสมมุติฐานว่าสายรายงานนี้เศาะฮิห์ ปรากฏว่าเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้ลงโทษท่านอัมมาร رضي الله عنه เป็นความจริง การกระทำดังกล่าวก็ไม่ใช่ว่าตำหนิแก่บุคคลทั้งสองแต่อย่างใดเลย เพราะทั้งสองคนได้รับการยืนยันแล้วว่าจะได้เข้าสวนสวรรค์ ทั้งสองคนเป็นผู้ที่อัลลอฮ์รักใคร่ขึ้นแนวนหน้า และคนที่อัลลอฮ์ทรงรักใคร่บางครั้งอาจจะทำผิดที่สมควรจะถูกลงโทษตามบทบัญญัติ ดังนั้นจะเป็นอย่างไรหากพวกเขาจะถูกลงโทษเพื่อเป็นการตักเตือน

อิบนุ อัล-อะเราะบียฺ กล่าวว่า “ส่วนหนึ่งจากสิ่งที่พวกเขาตำหนิใส่ไคล้ต่อเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه การที่เขาหลงโง่งม อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه จนกระทั่งกระเพาะแตก” (Ibn al-‘Arabiyy อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/93) จากนั้นเขากล่าวว่า “คำพูดดังกล่าวเป็นเรื่องโกหกและใส่ร้าย หากกระเพาะแตกจริงไม่สามารถมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ บรรดาอุละมาอ์ผู้ทรงความรู้ไม่เชื่อในเรื่องดังกล่าวด้วยกับหลายๆ ปัจจัย ส่วนหนึ่งเพราะว่าประเด็นนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเท็จ และเรื่องสัจธรรมจะไม่ถูกวางอยู่บนความมดเท็จ ดังนั้นมนุษย์จะไม่ปล่อยให้เวลาหมดไปตามเส้นทางเดินของบรรดาคนเขลา เพราะว่าการกระทำดังกล่าวจะไม่ได้รับประโยชน์อะไรเลย” (Ibn al-‘Arabiyy อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/93)

และนอกจากนี้ยังมีประเด็นปัญหาอื่นๆ อีก อาทิ กรณีการที่เคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه สั่งปลดอับดุลลอฮ์ อิบน์ ค็อยส์ หรือเป็นที่รู้จักกันในนามอุมูซา อัล-อัซอะรียฺ ซึ่งเป็นที่รักใคร่ของประชาชนจากการเป็นผู้ปกครองนครบัสเราะฮ์ แล้วได้ทำการแต่งตั้งอับดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร ผู้มีอายุเพียง 24 หรือ 25 ปีเท่านั้น โดยอับดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร มีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه ซึ่งเป็นประเด็นที่ว่าท่านแต่งตั้งให้เครือญาติได้รับตำแหน่ง (Ali Muhammad al-Sallabiyy, 2003 : 292-293 ; Abdullah al-Qari แปลโดยดลมนรจ บากา, 2550 : 64) และกรณีการสั่งปลดมุฮัมมัด อิบน์ ซุรฺบะฮ์ จากการเป็นผู้ปกครองนครกูฟะฮ์ จากนั้นได้แต่งตั้งสะอ์ด อิบน์ อบีวัคคอส โดยในเวลาต่อมาได้แต่งตั้งอัล-วะลีด อิบน์ อุกบะฮ์ ซึ่งมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه ซึ่งอัล-วะลีด อิบน์ อุกบะฮ์ ยังมีข้อหาว่าเป็นคนที่ชอบเสพสุราอีกต่างหาก (Abdullah al-Qari แปลโดยดลมนรจ บากา, 2550 : 64)

3.4 วันแห่งการปิดล้อมและการสังหารเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه

เหตุการณ์เริ่มเพิ่มความตึงเครียดมากขึ้นทุกขณะ เมื่อกลุ่มผู้ที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อท่านเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه พยายามรุกอย่างหนักเพื่อต้องการสังหารเคาะลีฟะฮ์ก่อนฤดูของการประกอบพิธีหัจญ์จะมาถึงเพราะเวลานั้นจะมีผู้คนจำนวนมากจะเดินทางกลับมาจากการทำหัจญ์ กลุ่มกบฏพยายามปล่อยข่าวลวงว่าเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه ไม่ยอมปรับปรุงเรื่องราวต่างๆ ให้ดีขึ้น หลังจากที่พวกเขาได้หารือวางแผนร่วมกันแล้ว จึงมีมติเห็นพ้องว่าจะส่งบุคคลที่ถูกคัดเลือกแล้วจากบัสเราะฮ์ กูฟะฮ์ และฮิยัฎ เมืองละประมาณ 1,000 คน มุ่งหน้าสู่นครมะดีนะฮ์โดยเป็นการอำพรางเหมือนว่าจะมาประกอบพิธีหัจญ์ส่วนแผนการอันชั่วร้ายถูกซ่อนไว้นั้น แม้ว่าท่านเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه จะรู้ถึงแผนการอันชั่วช้านี้ล่วงหน้า แต่ท่านมิปรารถนาที่จะใช้กองกำลังต่อสู้กับกลุ่มผู้ที่คิดร้ายต่อท่าน เคาะลีฟะฮ์ มีความตั้งใจอันแน่วแน่ที่จะเอาชนะบุคคลกลุ่มนี้ด้วยกับอาวุธเพียงอย่างเดียวที่ท่านครอบครองไว้คือความรัก ความสุภาพอ่อนโยน และการให้อภัยถึงแม้ว่าตัวของท่านเองต้องพบพานกับอันตรายอย่างใหญ่หลวงอันหมายถึงการต้องจบชีวิตก็ตาม รายละเอียดของเหตุการณ์ประกอบด้วยลักษณะของบ้านที่ถูกปิดล้อม ปฐมบทของการปิดล้อม การเจรจาระหว่างเคาะลีฟะฮ์ อุษมาน رضي الله عنه กับ

คณะผู้ปิดล้อม บรรดาเคาะหาบะฮ์พยายามปกป้องแต่ถูกท่านอุษมาน رضي الله عنه ปฏิเสธ และวันสุดท้ายของการปิดล้อมและการฝ่าเห็น

3.4.1 ลักษณะของบ้านที่ถูกปิดล้อม

วันแห่งการปิดล้อมระยะเวลาที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ถูกปิดล้อมเริ่มขึ้นตั้งแต่ว่าอียิปต์กลับมาয়ন্ত্রมะดินะฮ์และยุติลงเมื่อมีการสังหารเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه นักวิชาการมีทัศนะความเห็นเกี่ยวกับระยะเวลาของการปิดล้อมที่ต่างกัน ทัศนะที่ 1 มีความเห็นว่า 20 กว่าวัน ทัศนะที่ 2 เห็นว่า 1 เดือนเศษ ทัศนะที่ 3 เห็นว่า 40 วัน ทัศนะที่ 4 มีความเห็นว่า 40 กว่าคืน ทัศนะที่ 5 เห็นว่า 49 วัน และทัศนะที่ 6 เห็นว่าระยะเวลาของการปิดล้อมรวม 2 เดือนกับ 10 วัน ส่วนสถานที่ที่ถูกปิดล้อมคือ บ้านใหญ่ของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ซึ่งเป็นบ้านที่ท่านใช้พักอาศัยตั้งอยู่ในนครมะดีนะฮ์ ซึ่งในบางครั้งเรียกว่าคฤหาสน์ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/139) บ้านหลังนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของมัสยิดนะบะวียตรงกันข้ามกับประตูอุษมาน ทางทิศเหนือติดเขตตรอกกูโบร์อัล-บะเกียะฮ์ขนาดความกว้าง 5 ศอก ทางด้านทิศตะวันตกเป็นบ้านหลังเล็กของท่านโดยถัดไปเป็นบ้านของอับดุลฮะมิด และตรงกันข้ามกับบ้านหลังเล็กของท่านเป็นบ้านของอับดุลฮะกิม อัล-คิตติก رضي الله عنه (al-Samhudiyy อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/140)

ระหว่างบ้านหลังใหญ่กับมัสยิดนะบะวียจะมีอาณาบริเวณเป็นบาทวิถีปูด้วยหินปรากฏว่าในบริเวณนี้จะเต็มไปด้วยผู้ที่มาปิดล้อม (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/67 ; Ahmad, 1995 : 1/348) และคาดว่าสถานที่หรือที่พักบ้านหลังนี้ตั้งอยู่ในมัสยิดนะบะวียหลังจากที่ได้ผ่านการต่อเติมขยายมาหลายครั้ง ประมาณว่าเป็นสถานที่ตั้งอยู่ระหว่างกูโบร์ของท่านนบี ﷺ กับผาผนังมัสยิดทางทิศตะวันออกซึ่งถัดไปเป็นประตูอัล-บะเกียะฮ์ที่เพิ่งเปิดใหม่ตรงกันข้ามกับประตูอัลสลามซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตก และตามสายรายงานที่ถูกต้องลักษณะโครงสร้างของบ้านหลังนี้ถูกดึงออกแล้วและได้วาดภาพโดยสังเขปเป็นรูปร่างโดยประมาณเพื่อช่วยให้เข้าใจถึงเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในวันแห่งการปิดล้อมครั้งนั้น และส่วนหนึ่งจากสิ่งที่ฉันสังเกตถึงลักษณะของบ้านหลังนี้เป็นบ้านที่ตั้งอยู่เรียงรายอย่างเป็นระเบียบมีระดับความสูงเท่าเทียมกับบ้านหลังอื่นๆ ทำให้สามารถเคลื่อนย้ายระหว่างกันบนหลังคาได้ (Ibn 'Asakir, 1986 : 395) ทำนองเดียวกันข้างบ้านหลังนี้จะมีบ้านหลังอื่นๆ ตั้งอยู่โดยไม่ได้ติดต่อกัน เป็นไปได้ที่บรรดาผู้ที่พักอาศัยอยู่บริเวณนั้นสามารถเดินสัญจรไปมาโดยใช้การวางไม้เป็นทางเชื่อมต่อระหว่างกัน (Ahmad, 1995 : 2/959) สำหรับตัวอาคารบ้านมีช่องหน้าต่างสามารถมองดูอาคารมัสยิด และมีหน้าต่างสามารถมองออกไปยังถนนได้ คนที่มองออกไปจากบ้านสามารถมองเห็นคนที่อยู่บนถนนหรือคนที่อยู่ในมัสยิด และในบ้านหลังนี้มีชั้นเชื่อมต่อถึงเพดานขนาดความกว้างของตัวบ้านใหญ่มากซึ่งสามารถบรรจุคนรวมกันจำนวนมากได้ (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/70 ;

Ibn ‘Asakir, 1986 : 400) และในบ้านจะมีประตูทางเข้าสามารถได้ยินเสียงผู้เดินเข้ามาที่อยู่บริเวณบ้านได้ (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/70)

3.4.2 ปฐมบทของการปิดล้อม

เมื่อพิจารณาจากสายรายงานที่ถูกต้องนำเชื่อถือยังไม่พบรายละเอียดถึงวิธีการปฐมบทของการปิดล้อมและเกิดขึ้นอย่างไรจากกลุ่มบุคคลที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه แต่จากรายละเอียดที่กล่าวมาแล้วจากบทที่อยู่ก่อนหน้า พอที่จะทำให้ได้เห็นภาพหรือปฐมบทของเหตุการณ์วันแห่งการปิดล้อมได้บ้าง ดังมีอยู่ครั้งหนึ่งขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه กำลังกล่าวเทศนา (คุฏบะฮ์) ให้แก่ประชาชน ทันใดนั้นมีผู้ชายคนหนึ่งชื่ออะยูบได้พูดสวนขึ้นมา และกล่าวกับท่านอุมมานว่า “โอ้ นะอัส (เป็นฉายานามที่กลุ่มกบฏเรียกเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه อีกทีขณะเห็นท่านอุมมานมีเครยาวเหมือนชาวอียิปต์คนหนึ่งชื่ออะอัสเป็นคำกล่าวเชิงตำหนิ) แท้จริงท่านได้เป็นคนเปลี่ยนแปลง” เคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه กล่าวว่า “เขาเป็นใคร?” พวกเขาบอกว่า “อะยูบ” เคาะลีฟะฮ์อุมมานกล่าวต่อว่า “ท่านนั้นแหละที่เป็นคนเปลี่ยน” และประชาชนที่อยู่ตรงนั้นได้จับตัวอะยูบไว้ และมีชายคนหนึ่งจากบนิลียช่วยปกป้องท่านจนกระทั่งสามารถนำตัวท่านกลับเข้าไปในบ้าน (Ibn ‘Asakir, 1986 : 247 ; Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 404-405)

เหตุการณ์ได้เริ่มต้นขึ้นชาวอียิปต์ได้กลับเข้ามาปิดล้อม (เป็นครั้งที่สอง) ตอนแรก of เหตุการณ์ก่อนที่การปิดล้อมจะถึงขั้นรุนแรงท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه สามารถที่จะออกไปละหมาดและใครที่ต้องการมาหาท่านก็ได้ ในเวลาต่อมาพวกที่ตั้งตนเป็นกบฏห้ามท่านออกจากบ้านอย่างเด็ดขาดแม้กระทั่งการออกไปละหมาดฟัรฎู (al-Tabariy, 1987 : 4/383) และในเวลานั้นแกนนำของผู้ที่ตั้งตนเป็นกบฏเป็นอิหม่ามนำละหมาดแก่ประชาชน กระทั่งทำให้อุบัยดิลลาฮ์ อิบน์ อะดีย อิบน์ อัล-กียาร รู้สึกไม่สบายใจที่ต้องละหมาดตามกลุ่มกบฏ จากนั้นเขาก็ได้เข้าปรึกษาหารือเรื่องนี้กับท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ท่านแนะนำให้อุบัยดิลลาฮ์ละหมาดตามไปก่อน โดยที่ท่านพูดกับเขาว่า “การละหมาดเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ดังนั้นเมื่อผู้คนปฏิบัติความดีงามก็จงปฏิบัติความดีงามไปพร้อมกับพวกเขา และหากพวกเขาปฏิบัติความชั่วร้ายก็จงออกห่างจากความชั่วร้ายของพวกเขา” (al-Bukhari, 1991 : 192)

และมีปรากฏบางสายรายงานที่อ่อน (ฎะอ์อีฟ) ผู้ที่เป็นอิหม่ามนำละหมาดแก่ประชาชนคืออัล-ฆอฟิกีย อิบน์ หัรบ ผู้นำในการประท้วงปิดล้อม (al-Tabariy, 1987 : 4/353-354) ส่วนสายรายงานของอัล-วากิดีย ที่บอกว่าท่านอะลีย رضي الله عنه สั่งให้อูบัยยูบ อัล-อันศอรี رضي الله عنه ไปเป็นผู้นำละหมาดให้แก่ประชาชนในช่วงแรกของการปิดล้อมท่านอะลีย رضي الله عنه ได้เป็นผู้นำละหมาดอดและเวลาต่อมาหลังจากนั้นเป็นสายรายงานที่ไม่ถูกต้องแต่ประการใด (al-Tabariy, 1987 : 4/423) และยังเป็นปัจจัยที่ทำให้สายรายงานนี้อ่อนมากยิ่งขึ้นหากว่าอิหม่ามนำละหมาดให้แก่ประชาชนคือท่านอะลีย

หรืออับดุลยิบ อัล-อันศอรีย رضي الله عنه แล้วทำให้อุบัยดิลลาฮฺ อิบน์ อะดียฺ อิบน์ อัล-กียาร รู้สึกไม่สบายใจใน การที่จะละหมาดตามบุคคลทั้งสองท่านนี้ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/145)

3.4.3 การเจรจาระหว่างเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه กับคณะผู้ปิดล้อม

หลังจากกลุ่มที่ตั้งเป็นกบฏได้ปิดล้อมบ้านของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه ไว้อย่าง เบ็ดเสร็จ พวกเขาได้เรียกร้องท่านอุมมานให้เลือกระหว่าง 2 ประการ โดยการให้ลาออกหรือไม่ก็จะ ถูกสังหาร (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/66) กลุ่มบุคคลที่มาเรียกร้องให้ท่านอุมมานลาออกเป็นกลุ่มคนที่ ไม่ได้ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของศาสนา เป็นกลุ่มคนที่ขาดจรรยาบรรณและวิชาความรู้ ไม่ได้ เป็นคณะที่ปรึกษาแต่อย่างใด และข้อเรียกร้องดังกล่าวของกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏเป็นการตอกย้ำในสิ่ง ที่ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ กล่าวเอาไว้ก่อนหน้านี้ บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่ท่านจะกระทำตามคำสั่งเสียของท่าน เราะสูล ﷺ ที่มีต่อท่าน ด้วยเหตุนี้ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه ปฏิเสธที่จะลาออก และกล่าวว่า “ฉัน จะไม่ยอมถอดอาภรณ์ซึ่งเป็นอาภรณ์ที่พระองค์อัลลอฮฺทรงสวมให้” (หมายถึงจะไม่ยอมลาออกจาก ตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺซึ่งเป็นตัวแทนแห่งอัลลอฮฺ) (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/66) โดยที่ท่านได้ชี้ถึงคำสั่ง เสียของท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ที่มีต่อตัวท่าน ถึงแม้ว่าจะมีบรรดาเศาะหาบะฮฺ رضي الله عنهم อีกจำนวนหนึ่งซึ่งมี ความเห็นที่แตกต่างไปจากท่าน อาทิ มุฮัมมัดเราะฮฺ อิบน์ อัล-อักนัศ رضي الله عنه ที่แนะนำให้ท่านลาออกจาก ตำแหน่งเพื่อเป็นการปกป้องชีวิต แต่ทว่าท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه ได้ปฏิเสธคำแนะนำดังกล่าว (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/147)

และบรรดาเศาะหาบะฮฺ رضي الله عنهم ผู้ที่ให้คำปรึกษาแนะนำต่อท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน ได้แก่ท่านอิบน์ อุมร์ رضي الله عنه โดยที่ท่านได้กล่าวกับท่านอุมมาน رضي الله عنه ว่า “จงพิจารณาในสิ่งที่คนกลุ่มนั้นพูด พวกเขาพูดว่าจงลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺและอย่าได้ฆ่าตัวตาย” ท่านอิบน์ อุมร์ رضي الله عنه กล่าวว่า “หากท่านลาออกจากตำแหน่งแล้วท่านจะมีอายุยืนอยู่ในโลกดุนยากระนั้นหรือ? ท่านอุมมานตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” ท่านอิบน์ อุมร์ رضي الله عنه ถามต่อว่า “หากว่าท่านไม่ลาออกจากตำแหน่งนอกเหนือจาก การสังหารแล้วพวกเขาจะทำอะไรให้แก่ท่านได้อีกหรือ? ท่านอุมมานตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” ท่านอิบน์ อุมร์ رضي الله عنه ถามต่อว่า “พวกเขามีกรรมสิทธิ์ในการที่จะมอบสวนสวรรค์หรืรกรให้แก่ท่าน กระนั้นหรือ?” ท่านอุมมานตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” ท่านอิบน์ อุมร์ رضي الله عنه ถามต่อว่า “ฉันเห็นว่าท่าน ไม่สมควรจะถอดอาภรณ์ที่อัลลอฮฺทรงสวมให้กับท่าน เพราะมันจะกลายเป็นแบบอย่างหรือบรรทัด ฐานทุกครั้งที่มีกลุ่มบุคคลไม่พอใจเคาะลีฟะฮฺหรือผู้นำของพวกเขาที่จะสังหาร” (Ahmad, 1999 : 1/473) ในอีกสายรายงานท่านอิบน์ อุมร์ กล่าวว่า “ฉันมีความเห็นว่าท่านอย่าได้สร้างมาตรฐานนี้ไว้ ในศาสนาอิสลาม เมื่อใดที่พวกเขาไม่พึงพอใจต่อตัวผู้นำพวกเขาจะเรียกร้องให้ลาออก ท่านอย่าได้ ถอดอาภรณ์ที่พระองค์อัลลอฮฺทรงสวมให้กับท่าน” (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/66)

เมื่อพิจารณาจากการเจรจากันระหว่างท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมานกับท่านอิบนุ อุมัร رضي الله عنه จะพบว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ไม่ได้ลังเลใจในเรื่องที่จะลาออกจากตำแหน่งแต่อย่างใด เพราะว่าคำสั่งเสียของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ที่มีต่อเคาะลีฟะฮ์อุมมานบอกไว้อย่างชัดเจนว่าให้ยืนหยัดไม่ให้ออก นอกจากเป็นไปได้ว่าในบางครั้งท่านอาจจะลืมหลังจากนั้นก็นึกขึ้นมาได้ โดยเห็นได้จากสำนวนคำพูดของท่านอุมมานที่บอกว่าจะไม่ลาออกตำแหน่ง เมื่อท่านนึกถึงคำสั่งเสียของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/148) นี่คือจุดยืนของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه หากว่าท่านตอบรับตามคำเรียกร้องของกลุ่มกบฏที่มาปิดล้อม ซึ่งพวกเขามีจำนวนเพียงน้อยนิด หากเปรียบเทียบกับเปอร์เซ็นต์จากจำนวนของประชาชาติ พวกเขาก็มิใช่เป็นคณะที่ปรึกษา ไม่ใช่ผู้ที่อยู่ในครรลองอิสลาม และก็ไม่ใช่นักนิติศาสตร์อิสลามแต่อย่างใด หากลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์อุมมานจะส่งผลอย่างเลวร้ายต่อการดำเนินชีวิตของประชาชาติ รวมถึงมันจะมาทำลายความน่าเชื่อถือของระบอบเคาะลีฟะฮ์และความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม และการที่ท่านยืนหยัดที่ไม่ยอมทำตามความอธรรมอันชั่วร้ายนี้จะส่งผลอย่างเลวร้ายต่อชีวิตของท่าน ท่านรู้ดีถึงผลลัพธ์สุดท้ายและการที่ท่านต้องยอมรับสิ่งนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่หนักหน่วงต่อชีวิตของคนๆ หนึ่งที่จะกระทำได้ แต่ทว่าท่านยอมเลือกที่จะเอาผลประโยชน์อันจะเกิดขึ้นกับประชาชาติก่อนผลประโยชน์ที่จะได้รับแก่ตัวของท่านเอง

ขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه อยู่ในบ้าน ส่วนบรรดาผู้ตั้งตนเป็นกบฏปิดล้อมอยู่ด้านหน้า มีอยู่วันหนึ่งท่านได้ออกไปที่ทางเข้าประตูบ้าน แล้วท่านได้ยินคำข่มขู่จากพวกที่กำลังปิดล้อมว่าจะต้องสังหารท่าน เสมือนว่าท่านไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าเหตุการณ์จะรุนแรงถึงขั้นนี้ จากนั้นท่านก็ได้กลับเข้าไปหาคนที่อยู่ในบ้านในสภาพที่สีหน้าของท่านเปลี่ยนไปและท่านกล่าวว่า “เมื่อสักครู่นี้พวกนั้นได้ข่มขู่ว่าจะสังหารฉัน” ส่วนคนที่อยู่ในบ้านกล่าวกับท่านว่า “โอ้อะมีรุลมุอมินีน อัลลอฮ์จะเป็นผู้ปกป้องช่วยให้ท่านรอดพ้นจากพวกเขา” ท่านกล่าวว่า “เพราะเหตุอันใดหรือที่พวกเขาจะสังหารฉัน?” ฉันเคยได้ยินท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวไว้ความว่า “เลือดของมุสลิมจะไม่เป็นที่อนุญาต ยกเว้นจะต้องมี 1 ใน 3 ประการต่อไปนี้ คนที่กลับไปเป็นผู้ปฏิเสธหลังจากที่เขาเคยศรัทธาต่ออัลลอฮ์ คนที่ผิดประเวณีหลังจากที่เขาเคยผ่านการแต่งงาน และคนที่ฆ่าชีวิตผู้อื่นโดยไม่มีสิทธิอันชอบธรรม ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ฉันไม่เคยผิดประเวณีทั้งในยุคญาฮิลียะฮ์หรือหลังจากเข้ารับอิสลามเลย ฉันไม่เคยคิดที่จะเปลี่ยนศาสนานับตั้งแต่ที่อัลลอฮ์ได้ประทานทางนำให้แก่ฉัน และฉันไม่เคยฆ่าชีวิตของผู้อื่นแล้วด้วยเหตุพลอันใดหรือที่พวกเขาจะสังหารฉัน” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/67 ; Ahmad, 1995 : 1/63)

จากนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ได้เดินออกมาดูกลุ่มผู้ที่กำลังปิดล้อม ท่านพยายามที่จะโน้มน้าวพวกเขาให้ลดอุณหภูมิความเร่าร้อนและให้ทบทวนการออกจากเชื้อฟงปฏิบัติตามผู้นำ พร้อมทั้งท่านได้ตอบโต้ประเด็นต่างๆ ที่พวกเขาได้กล่าวตำหนิ และพยายามเปิดเผยความ

เป็นจริงในกรณีที่พวกเขาได้กล่าวใส่ร้ายท่าน คาดหวังว่าพวกเขาจะได้ประจักษ์ถึงความเป็นจริงและกลับสู่การใช้สติปัญญาอย่างใคร่ครวญ แล้วท่านขอให้ผู้ที่ปิดล้อมส่งตัวแทนมาหนึ่งคนเพื่อจะได้เจรจาพูดคุยกัน พวกเขาได้ส่งชายหนุ่มที่ชื่อเศาะอฺศอออะ อิบน์ ศุหาน จากนั้นเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ขอให้เขาชี้แจงประเด็นปัญหาต่างๆ ที่พวกเขาได้กล่าวตำหนิต่อท่าน (Ibn Abi Shaibah, n.d. : 15/203-204) เศาะอฺศอออะกล่าวว่า “พวกเราถูกเนรเทศออกจากมาตุภูมิของเราโดยไม่ได้รับความเป็นธรรม นอกจากพวกเรากล่าวว่าอัลลอฮ์คือพระผู้อภิบาลของเราเท่านั้น” เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه กล่าวกับเขาว่า “จงนำหลักฐานที่มาจากอัลกุรอานซิ” เขาจึงอ่านคำดำรัสของอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾

(الحج : 39)

ความหมาย “สำหรับบรรดาผู้ (ที่ถูกโจมตีนั้น) ได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหง และแท้จริงอัลลอฮ์ทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอน”

(อัล-หัจญ : 39)

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه จึงกล่าวว่า “โองการนี้ไม่ได้หมายถึงท่านและก็ได้ไม่ได้หมายถึงพรรคพวกของท่าน แต่ทว่าโองการนี้กล่าวถึงฉันและบรรดาพรรคพวกของฉัน แล้วท่านอูษมานได้อ่านโองการที่เศาะอฺศอออะได้กล่าวอ้างและอ่านโองการหลังจากนั้นซึ่งมาอธิบายการอ้างหลักฐานเท็จของเศาะอฺศอออะ โดยท่านได้อ่านคำดำรัสของอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ

اللَّهِ النَّاسَ بَعْضُهم بَعْضٍ هُدِمَتْ صَوَامِعُ وَبِيعَ وَصَلَاتٌ وَمَسْجِدُ

يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ

لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّهم فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا

الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾

(الحج : 39-41)

ความหมาย “สำหรับบรรดาผู้ (ที่ถูกโจมตีนั้น) ได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหง และแท้จริงอัลลอฮฺทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอน บรรดาผู้ที่ถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนของพวกเขา โดยปราศจากความยุติธรรม นอกจากพวกเขาแล้วว่า อัลลอฮฺคือพระเจ้าของเราเท่านั้น และหากว่าอัลลอฮฺทรงขัดขวางมิให้มนุษย์ต่อสู้ซึ่งกันและกันแล้ว บรรดาหอสมุด และโบสถ์ (ของพวกคริสต์) และสถานที่สวด (ของพวกยิว) และมัสยิดทั้งหลายที่พระนามของอัลลอฮฺ ถูกกล่าวรำลึกอย่างมากมาย ต้องถูกทำลายอย่างแน่นอน และแน่นอนอัลลอฮฺ จะทรงช่วยเหลือผู้ที่สนับสนุนศาสนาของพระองค์ แท้จริงอัลลอฮฺเป็นผู้ทรงพลัง ผู้ทรงเดชานุภาพอย่างแท้จริง บรรดาผู้ที่เราให้พวกเขามีอำนาจในแผ่นดิน คือบรรดาผู้ที่ดำรงการละหมาด และบริจาคซะกาตและใช้กันให้กระทำความดี และห้ามปรามกันให้ละเว้นความชั่ว และบั่นปลายของกิจการทั้งหลายย่อมกลับไปหาอัลลอฮฺ”

(อัล-หัจญ : 39-41)

จากนั้นท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ได้อธิบายรายละเอียดของโองการนี้ให้ประชาชนเข้าใจอย่างถูกต้องครอบคลุม รวมถึงได้บอกถึงสาเหตุของการประทานโองการนี้ลงมา ถูกประทานลงมาให้กับใครและโองการได้ชี้ถึงสิ่งใด เพื่อว่าผู้ที่อ่านอัลกุรอานจะไม่เกิดความคลุมเครือ เสาะอศอะอะอ่านโดยไม่รู้ความหมายและอ้างหลักฐานไม่ตรงกับเป้าหมายของโองการอย่างแท้จริง และแน่นอนบรรดาอุละมาอ์ผู้เชี่ยวชาญด้านอรรถาธิบายอัลกุรอานเห็นพ้องกับท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ว่าโองการนี้ถูกประทานลงมาให้แก่บรรดาชาวมุฮาญิรีน ส่วนหนึ่งได้แก่ อิบน์ อับบาส رضي الله عنه , มุญาฮิด , อี้ญญาอะหาก และชาวสลัฟคนอื่นๆ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/150-151) และอิบนุ กะษีร กล่าวว่า โองการนี้ถูกประทานลงมาให้แก่บรรดาชาวมุฮาญิรีน (Ibn Kathir, 1994 : 3/226) ทำนองเดียวกันการที่ท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ปฏิเสธผู้ที่ขับไล่ท่านเป็นการกระทำตามโองการที่มาหลังจากนั้น ซึ่งเป็นโองการที่เศาะอศอะอะได้กล่าวอ้างเป็นหลักฐาน แท้จริงในโองการนั้นได้สั่งแก่ผู้ที่อัลลอฮฺทรงให้เขามีอำนาจในแผ่นดิน ได้กำชับกันในเรื่องคุณธรรมความดีงามและห้ามปรามในเรื่องของความอธรรมชั่วร้าย และท่านอุษมาน رضي الله عنه เป็นเคาะลีฟะฮฺ การที่ท่านขับไล่พวกเขาก็ถือว่าเป็นเรื่องของการกำชับใช้ในเรื่องความดีงามและเป็นการห้ามปรามในเรื่องของความชั่วร้ายอันเนื่องจากพวกเขาได้ละเมิดต่อพี่น้องมุสลิมบางส่วนและพยายามที่จะเผยแพร่ให้เกิดความวุ่นวายขึ้น และหากว่าเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ได้ต่อสู้กับพวกกบฏก็ถือว่าเป็นสิทธิอันชอบธรรมและเป็นความยุติธรรมเหมาะสมกับท่าน เพราะว่าพวกเขาเป็นกลุ่มคนที่สร้างความเสื่อมเสียให้เกิดขึ้นในแผ่นดินซึ่งสมควรที่

จะได้รับการลงโทษจากพระองค์อัลลอฮ์ จะด้วยการฆ่า การตรึงไม้กางเขน การตัดมือหรือเท้าสลับข้าง หรือเนรเทศออกจากแผ่นดิน ดังคำดำรัสของพระองค์ที่ว่า

﴿ إِنَّمَا جَزَاؤُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

(المائدة : 33)

ความหมาย “แท้จริงการตอบแทนแก่บรรดาผู้ที่ทำสงครามต่ออัลลอฮ์และเราะสูลของพระองค์ และพยายามบ่อนทำลายในแผ่นดิน นั่นก็คือการที่พวกเขาจะถูกฆ่า หรือถูกตรึงบนไม้กางเขน หรือมือของพวกเขาและเท้าของพวกเขาจะถูกตัดสลับข้าง หรือถูกเนรเทศออกไปจากแผ่นดิน ดังกล่าวนั้นพวกเขาจะได้รับความอับยศในโลกนี้ และจะได้รับการลงโทษอันใหญ่หลวงในปรโลก”

(อัล-มาอิดะฮ์ : 33)

ยิ่งโองการนี้ที่เศาะอูดอะกล่าวอ้างมาเป็นหลักฐานยิ่งห่างไกลมาก เพราะการที่พวกเขาถูกเนรเทศไม่ใช่สาเหตุอันเนื่องมาจากการที่พวกเขาบอกว่า “อัลลอฮ์เป็นผู้อภิบาลของเรา” ซึ่งอิบนุ กะษีร กล่าวว่า “นอกจากพวกเขาบอกว่าอัลลอฮ์เป็นพระผู้อภิบาลของเรา กล่าวคือไม่มีเหตุผลอะไรเลยสำหรับพวกเขาที่ถูกขับไล่ พวกเขาไม่ได้ทำความเดือดร้อนแก่ชาวมักกะฮ์และพวกเขาก็ไม่ได้กระทำความผิดอันใด นอกจากพวกเขาให้ออกภาพต่ออัลลอฮ์และเคารพภักดีต่อพระองค์โดยไม่มีความศรัทธาเพียงเท่านั้น” (Ibn Kathir, 1994 : 3/226)

การที่เศาะอูดอะนำโองการนี้มากล่าวอ้างเป็นการกล่าวอ้างที่ไม่ถูกต้องนำมากล่าวโดยขาดความรู้ความเข้าใจต่อแก่นแท้ของหลักการ เขาพยายามที่จะตีความโองการเพื่อมาสนับสนุนอารมณ์ความต้องการแห่งตน การที่ผู้กล่าวอ้างซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏเข้าใจความหมายจากคัมภีร์แห่งอัลลอฮ์อย่างผิดเพี้ยน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชนของเขาก็ต้องเข้าใจเฉกเช่นเดียวกับเขาหรือไม่ก็เข้าใจแย่งยิ่งกว่าเขาเสียอีก ดังนั้นการกล่าวตำหนิว่าร้ายหรือการพิพาทโต้เถียงกับเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมผู้ยิ่งใหญ่จะมีประโยชน์หรือ? หลังจากที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้กล่าวตอบโต้กับพวกที่ปิดล้อมด้วยความนอนน้อมถ่อมตน ท่านพยายามกล่าวชี้แจงกับประชาชนถึงสถานะและการทุ่มเทเสียสละเพื่อเชิดชูศาสนาอิสลามบางประการที่ท่านได้กระทำ เพื่อขอแรงสนับสนุนจากผู้ที่ได้รับรู้หรือได้ยินเรื่องราวเหล่านี้มาจากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ และได้โอกาสในการ

ชี้แจงให้แก่มวลประชาชนได้รับทราบ ส่วนหนึ่งจากสิ่งที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ชี้แจงพอจะสรุปได้ดังนี้

เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه กล่าวว่า ขออัลลอฮ์ทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้อยู่ร่วมกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ในวันที่เกิดเหตุการณ์ที่หิรอฮ์ซึ่งในวันนั้นญะฮ์ลได้สั่นสะเทือน แล้วท่านเราะสูลได้ใช้เท้ากระแทบพร้อมกับกล่าวว่า “จงสงบนิ่งหิรอฮ์ไม่มีใครอยู่บนเจ้านอกจากผู้ที่เป็นนบี คิตตีก และชะฮีด” และฉันก็เป็นคนหนึ่งที่อยู่บนนั้นพร้อมกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ (Muslim, 1972 : 2417) ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้ตอบโต้ผู้ที่ตำหนิต่านว่าร่วมทำสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า ท่านกล่าวว่าในขณะที่ฉันเป็นตัวแทนถูกส่งไปเจรจากับพวกมุซริกมักกะฮ์ ปรากฏว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “นี่คือมือของฉัน และนี่ (อีกข้าง) คือมือของอุษมาน” (Ahmad, 1995 : 1/340-341) โดยที่ท่านเราะสูลได้ทำสัตยาบันแทนฉัน การที่เขาไม่สามารถมาร่วมทำสัตยาบันได้ไม่ได้หมายความว่าความประเสริฐในตัวของเขาสูญหายไปแต่อย่างใด หากทว่ามันแสดงถึงสถานะของเขา ณ ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ โดยที่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ทำภารกิจสำคัญนี้แทนตัวของเขา

การที่กลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏไม่อนุญาตให้ไปละหมาดที่มีมัสยิดของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ท่านได้กล่าวกับพวกเขาถึงความประเสริฐของผู้ที่ได้ขยายมัสยิดหลังนี้ ตามคำบอกเล่าของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ความว่า “ผู้ใดที่ได้ร่วมขยายบ้านหลังนี้ (มัสยิด) ให้กับเรา –พร้อมกันนั้นท่านได้ซื้อบ้านที่อยู่ข้างมัสยิด- เขาจะได้รับบ้านหลังหนึ่งในสวนสวรรค์” จากนั้นท่านได้รวบรวมทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวและได้ขยายมัสยิด (al-Tirmidhi, n.d. : 5/627) ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้บอกถึงการเสียสละเป็นจำนวนมหาศาลในวันจัดเตรียมกองทัพยามทุกซ้าก เพื่อเป็นการสนองตอบคำเรียกร้องของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ที่กล่าวว่า “ผู้ใดที่ได้ใช้จ่ายทรัพย์สินในวันนี้การใช้จ่ายของเขาจะถูกตอบรับ” ฉันได้ใช้จ่ายครึ่งหนึ่งจากทรัพย์สินของฉันเพื่อจัดเตรียมกองทัพในครั้งนี้ (Ibn ‘Asakir, 1986 : 339-340) ต่อมาท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه กล่าวถึงการที่ท่านได้ซื้อบ่อน้ำรุมะฮ์ฮ์เพื่อแบ่งปันน้ำให้แก่คนเดินทาง ฉันก็ได้ซื้อมันด้วยกับทรัพย์สินส่วนตัว และฉันก็ได้มอบให้แก่คนเดินทาง (Ahmad, 1995 : 1/59)

แต่เมื่อเหตุการณ์ยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นสิ่งที่ท่านพยายามเจรจาชี้แจงกลับไม่ประสบความสำเร็จ กลุ่มกบฏผู้ปิดล้อมไม่ยอมรับฟังเหตุผลอะไรทั้งสิ้น สิ่งเดียวที่พวกเขาต้องการคือชีวิตของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه เมื่อความรุนแรงยังอยู่ในขีดต่ำสุดท่านได้พูดกับพวกที่ตั้งตนเป็นกบฏว่า “โอ้พี่น้องประชาชน พวกท่านทั้งหลายอย่าได้สังหารฉันและอย่าพยายามตำหนิว่าร้ายต่อฉัน ขอสาบานต่ออัลลอฮ์หากพวกท่านได้สังหารฉันแล้ว ไม่มีวันที่พวกท่านจะได้ออกสมรภูมิอย่างพร้อมเพรียงกัน ไม่มีวันที่จะได้ออกไปเผชิญหน้ากับเหล่าศัตรูอย่างพร้อมหน้ากัน อันเนื่องจากความขัดแย้งจนกระทั่งจะกลายเป็นดังที่ปรากฏอยู่” พร้อมกันนั้นท่านได้ประสาณนิ้วมือเพื่อแสดงถึงความ เป็นเอกภาพกลมเกลียว และท่านอุษมาน رضي الله عنه ยังกล่าวอีกว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ หากพวกท่านได้

สังหารฉันจะไม่เกิดความรักใคร่กันหลังจากฉันอีกต่อไป และไม่มีวันที่จะได้ออกไปเผชิญหน้ากับเหล่าศัตรูอย่างพร้อมเพรียงกันอีกต่อไป” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/71) และเป็นที่ประจักษ์ชัดหลังจากที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ถูกสังหารทุกรื่องราวที่ท่านเคยกล่าวเตือนเอาไว้ได้เกิดขึ้นทั้งหมด ดังที่หะซัน อัล-บัศรีย ได้กล่าวว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ มาตรฐานว่าพวกเขาจะหมดพร้อมเพรียงกัน แต่หัวใจของพวกเขาขัดแย้งกัน” (Ibn ‘Asakir, 1986 : 351) เช่นเดียวกันกับที่อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะลาม رضي الله عنه ได้ย่ำเตือนผู้ที่ลงมือสังหารท่านให้ระวัง และท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ยังได้ส่งตัวแทนไปปรึกษากับบรรดาเศาะหาบะฮ์ رضي الله عنهم ว่าจะจัดการกับกลุ่มผู้ที่กำลังปิดล้อมอยู่อย่างไร ซึ่งพวกเขาได้ข่มขู่เอาไว้ว่า จะต้องสังหารท่านเพียงอย่างเดียว แล้วท่านก็ได้ส่งตัวแทนไปหาอิบน์ สะลาม رضي الله عنه

3.4.4 บรรดาเศาะหาบะฮ์พยายามปกป้องแต่ถูกท่านอุมมาน رضي الله عنه ปฏิเสธ

เมื่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه เห็นว่าความพยายามของท่านที่จะยับยั้งความรุนแรงด้วยกับหลักสันติวิธีอันจะเกิดจากกลุ่มของผู้ที่ตั้งตนเป็นกบฏไม่ประสบผลสำเร็จแล้ว และเหตุการณ์กลับยิ่งเพิ่มความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ท่านจึงปรึกษากับอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะลาม رضي الله عنه เรื่องเหตุการณ์ดังกล่าว เขาแนะนำท่านว่าให้หยุดเรื่องการลงมือต่อสู้กับพวกนั้น เพื่อว่าเหตุการณ์ในครั้งนี้จะเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ ณ ที่พระองค์อัลลอฮ์ โดยที่เขาได้พูดกับท่านว่า “หยุดเถอะ หยุดเถอะ เพราะการที่ท่านถูกสังหารจะเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/71 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 351-352) ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ได้ส่งตัวแทนไปไปเชิญท่านอะลี رضي الله عنه มาที่บ้านท่านอะลีได้มาพร้อมกับสมาชิกในครอบครัวบางส่วน เมื่อมาถึงบ้านพบว่าถูกล้อมไปด้วยบรรดากลุ่มกบฏ ท่านอะลีตั้งใจจะต่อสู้แล้วบุกเข้าไปหาเคาะลีฟะฮ์อุมมาน แต่ปรากฏว่าสมาชิกในครอบครัวได้ดึงเอาไว้เพราะเกรงว่าจะเกิดอันตรายขึ้นจากกลุ่มผู้ปิดล้อม เมื่อเป็นเช่นนั้นท่านอะลีได้เอาผ้าสีดำที่โปกศรีษะแล้วโยนไปให้กับตัวแทนของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/68-69)

ประหนึ่งว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะลาม رضي الله عنه ท่านได้แสดงจุดยืนแห่งสันติภาพอย่างหนักแน่น มาตรฐานว่าเหตุการณ์ที่ความรุนแรงถึงขั้นวิกฤติแล้วก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงเห็นว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์ رضي الله عنهم ได้ดำเนินการกระทำอันป่าเถื่อนของกลุ่มกบฏผู้ปิดล้อม เพราะพวกเขาเกรงว่าอันตรายจะต้องประสบกับเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ดังนั้นจึงมีเศาะหาบะฮ์กลุ่มหนึ่งมาหาท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมานเสนอตัวที่จะปกป้องอันตรายให้กับท่าน แต่ท่านได้ปฏิเสธ ต่อจากนั้นพวกเขาได้มาหาเป็นครั้งที่สองโดยได้แสดงถึงความมุ่งมั่นตั้งใจมากกว่าในครั้งแรกแต่ก็ถูกท่านอุมมานปฏิเสธกลับไปอย่างรุนแรง และเมื่อเหตุการณ์ยิ่งเลวร้ายเพิ่มขีดวิกฤติอันตรายมากขึ้นบรรดาเศาะหาบะฮ์ได้เตรียมพร้อมเพื่อการต่อสู้ปกป้องท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน มีบางส่วนได้เข้าไปอยู่ในบ้านแต่ปรากฏว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه พยายามปฏิเสธความปรารถนาดีเหล่านั้นและได้กำชับพวกเขาอย่างหนักแน่นอย่าให้เกิดการนองเลือดอันเกิดจากการพยายามที่จะ

ปกป้องตัวของท่านโดยเด็ดขาด เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อเราพิจารณาจากสายรายงานที่เศาะฮ์ฮะห์จะพบว่า ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه จะปฏิเสธผู้ที่พยายามเสนอตัวมาปกป้องรักษาท่านอย่างรุนแรง ท่านยืนกรานอย่างหนักแน่นว่าไม่ต้องการให้เกิดการต่อสู้หรือเกิดการนองเลือดขึ้น และพยายามย้าเตือนพวกเขาให้รำลึกถึงอัลลอฮ์และให้เชื่อฟังปฏิบัติตามท่าน โดยที่ท่านไม่เคยลังเลหรือสั่นไหวต่อเจตนารมณ์ประการนี้ เมื่อแยกราชละเอียดย่อเสนอของบรรดาเศาะหาบะฮ์ رضي الله عنهم เพื่อปกป้องตัวท่านอุมมาน رضي الله عنه และจุดยืนของท่านต่อเหตุการณ์ความรุนแรงในครั้งนี้ ส่วนหนึ่งได้แก่

หะริษะฮ์ อิบน์ อัล-นุอมาน رضي الله عنه ได้มาหาเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ในสภาพที่ท่านกำลังถูกปิดล้อม โดยที่เขาได้กล่าวว่า “หากท่านต้องการ พวกเราจะต่อสู้เพื่อปกป้องตัวของท่านเอง” (al-Bukhari, 1991 : 1/101 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 240) อัล-มุหัมมะฮ์ อิบน์ ซุบะฮะฮ์ رضي الله عنه เขาได้เตรียมพร้อมที่จะต่อสู้กับกลุ่มตั้งตนเป็นกบฏร่วมกับบุคคลอื่นๆ อีกจำนวนมากเพื่อปกป้องท่าน และเขาได้เสนอต่อท่านอุมมาน رضي الله عنه ให้ต่อสู้กับพวกกบฏอันเนื่องจากท่านมีอาวุธและกำลังพลพร้อม ดังที่เขาได้กล่าวว่า “แท้จริงท่านมีทั้งอาวุธและกองกำลังพร้อม ท่านยืนอยู่บนสัจธรรมส่วนพวกเขาอยู่บนความอธรรม” ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه กล่าวกับเขาว่า “ฉันไม่อยากจะเป็นคนแรกจากประชาชาติของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ที่ต้องเป็นผู้ทำให้หลังเลือด” (Ahmad, 1995 : 1/369) ขณะที่อัब्ดุลลอฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยร رضي الله عنه กล่าวว่า “จงต่อสู้กับพวกเขา ขอสาบานต่ออัลลอฮ์แน่นอนว่าพระองค์ทรงอนุมัติให้ท่านต่อสู้กับพวกเขาได้” ท่านอุมมาน رضي الله عنه ตอบว่า “ไม่ ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ฉันจะไม่ลงมือต่อสู้กับพวกเขาอย่างเด็ดขาด” ในอีกสายรายงานเขากล่าวว่า “โอ้อะมีร์มุอมีนีน พวกเราอยู่ในบ้านท่านพร้อมกับกลุ่มนักรบผู้เชียวชาญอีกจำนวนหนึ่ง จงอนุญาตให้กับพวกเราเถิด” ท่านอุมมาน رضي الله عنه ตอบว่า “ขอยืนยันต่ออัลลอฮ์ ฉันไม่ต้องการให้ใครสักคนต้องมาเสียชีวิตเพราะมาปกป้องตัวฉัน” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/70 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 400)

และเมื่อเหตุการณ์ถึงทวีความรุนแรงบรรดาเศาะหาบะฮ์ رضي الله عنهم ไม่ได้หยุดความตั้งใจในการที่จะปกป้องรักษาชีวิตของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه มาตรฐานว่าจะถูกท่านปฏิเสธอย่างรุนแรงก็ตาม พวกเขายังใช้ความพยายามกันต่อ ดังเช่นท่านกะอ์บ์ อิบน์ มาลิก رضي الله عنه สนับสนุนให้ชาวอันศอรร่วมกันช่วยเหลือท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه เขาพูดว่า “โอ้อับรรดาชาวอันศอร พวกท่านจงช่วยเหลือต่ออัลลอฮ์อีกครั้ง” จากนั้นบรรดาชาวอันศอรก็มารวมตัวกันหน้าประตูบ้านของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน แล้วซัยด์ อิบน์ ซาบิต رضي الله عنه ได้เข้าไปหาท่านอุมมานพร้อมกับพูดว่า “ตอนนี้ชาวอันศอรรวมตัวกันอยู่ที่ประตูบ้าน หากท่านต้องการ พวกเราจะช่วยเหลือต่ออัลลอฮ์อีกครั้ง” แต่ท่านอุมมานได้ปฏิเสธ และพูดว่า “เรื่องดังกล่าวนี้ไม่มีความจำเป็นอันใดแก่ฉันเลย” (Khalifah Ibn Khayyath, 1984 : 173) หะสัน อิบน์ อะลี ได้เข้ามาหาท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه และกล่าวว่า “จงชักเอาดาบของฉัน” ท่านอุมมานตอบว่า “ไม่เอา ฉันขอบริสุทธิ์ต่ออัลลอฮ์จากเลือดของเจ้า และจงเก็บดาบของเจ้าแล้วกลับไปหาพ่อของเจ้าเถิด” (Ibn Abi Shaibah, n.d. : 15/224)

และในที่สุดเมื่อบรรดาเคาะหะบะฮฺ เห็นว่าเหตุการณ์ความรุนแรงพุ่งสูงสุดถึงวาระสุดท้าย พวกเขบางส่วนมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะปกป้องรักษาชีวิตของท่านโดยไม่ต้องขอคำปรึกษาหารือแต่อย่างใด บางคนได้เข้าไปอยู่ในบ้านเตรียมพร้อมที่จะต่อสู้ อับดุลลอฮฺ อิบน์ อุมร์ رضي الله عنه ก็เป็นคนหนึ่งที่อยู่ ณ ที่นั่นโดยได้เตรียมการเอาดาบขวานไว้ที่คอ สวมเสื้อเกราะ เตรียมพร้อมสำหรับการต่อสู้เพื่อปกป้องท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه แต่ทว่าท่านพยายามให้อิบน์ อุมร์ رضي الله عنه ออกไปจากบ้าน เพราะท่านเกรงว่าเมื่อพวกกบฏเข้ามาแล้วจะสังหารเขา (Khalifah Ibn Khayyath, 1984 : 173) และเช่นเดียวกันอบูสุร็อยเราะฮฺ رضي الله عنه ก็ได้ขวานดาบไว้ที่คอ จากนั้นเข้ามาหาท่านอุมมานในบ้าน แล้วพูดว่า “โอ้อะมีร์ลุมูมินีน ต่อสู้เลยดีกว่า” ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมานตอบว่า “โอ้อับูสุร็อยเราะฮฺ ท่านจะมีความสุขหรือการที่ผู้คนจำนวนมากต้องมาล้มตายเพียงเพื่อมาปกป้องตัวฉัน” เขาตอบว่า “ไม่ครับ” ท่านพูดต่อว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮฺ หากท่านฆ่าคนบริสุทธิ์ไปคนหนึ่งเสมือนว่ามนุษย์ทั้งหมดถูกฆ่า ดังนั้นจงกลับไปและอย่าให้มีการสู้รบกันเลย” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/70)

สะลัฎ อิบน์ สะลัฎ กล่าวว่า “ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมานได้ห้ามพวกเราไม่ให้ต่อสู้กับกลุ่มกบฏที่มาปิดล้อม หากว่าเขาอนุญาตให้แก่พวกเรา เราจะต่อสู้กับพวกเขาจนกระทั่งเอาพวกเขาออกไปจากดินแดนแห่งนี้” (Khalifah Ibn Khayyath, 1984 : 173) อิบน์ อบี มะลิกะฮฺ กล่าวว่า “ภายในบ้านเคาะลีฟะฮฺอุมมานมีนักรบผู้เชี่ยวชาญอยู่จำนวนหนึ่ง อาทิ อับดุลลอฮฺ อิบน์ อัช-ซุบัยร” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/70) และอิบนฺ ซิรีน กล่าวว่า “มีผู้ที่อยู่ในบ้านพร้อมกับท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมานจำนวน 700 คน หากอนุญาตให้พวกเขาประจัญบานกับกลุ่มกบฏที่ปิดล้อม -อินชาอัลลอฮฺ- สามารถนำเอาพวกกบฏออกจากดินแดนแห่งนี้ได้ ส่วนหนึ่งจากพวกเขาประกอบด้วย อับดุลลอฮฺ อิบน์ อุมร์ , หะสัน อิบน์ อะลีย และอับดุลลอฮฺ อิบน์ อัช-ซุบัยร” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/71 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 400)

เมื่อบรรดาเคาะหะบะฮฺพบว่าท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه ยืนกรานที่จะไม่ให้เกิดการสู้รบขึ้นอย่างเด็ดขาด ปฏิเสธการช่วยเหลือเพื่อปกป้องตัวของท่านทุกรูปแบบอย่างหนักหน่วงรุนแรง ดังนั้นพวกเขาจึงไม่มีแนวทางอันใดในการที่จะปกป้องรักษาตัวท่านนอกจากอีกช่องทางเดียวคือการช่วยเหลือท่านฝ่าวงล้อมของกลุ่มกบฏผู้ปิดล้อมหนีออกจากนครมักกะฮฺ จากสายรายงานมีอับดุลลอฮฺ อิบน์ อัช-ซุบัยร , มุฮัมมัดเราะฮฺ อิบน์ ซุบะฮฺ และอุสมะฮฺ อิบน์ ซัยด ต่างอาสาเสนอตัวที่จะช่วยท่านอุมมานในเรื่องดังกล่าว โดยแต่ละคนได้เสนอตัวที่จะนำท่านหนีจากการปิดล้อมของกลุ่มกบฏ แต่ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه ก็ได้ปฏิเสธข้อเสนอต่างๆ เหล่านั้นอีกเช่นเคย (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/166) ฉะนั้นไม่เป็นที่กังขาแต่ประการใดถึงอุดมการณ์ของท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه ที่ยืนหยัดอย่างแน่วแน่ว่าจะไม่ให้มีการต่อสู้หรือนองเลือดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิมด้วยกัน ทั้งที่ท่านเป็นฝ่ายยืนหยัดอยู่บนสัจธรรม มีความชอบธรรมเต็มร้อยที่จะปกป้องอิบิไตยหรือต่อสู้กับเหล่าทรราชที่ตั้งตน

เป็นกบฏมาปิดล้อมบ้าน แต่ท่านเลือกที่จะเอาชีวิตเข้าแลกเป็นเดิมพันเพื่อรักษาสันติภาพและประโยชน์สูงสุดอันจะเกิดกับประชาชาติอิสลาม

3.4.5 วันสุดท้ายของการปิดล้อมและการฝืนเห็น

และวันสุดท้ายแห่งการปิดล้อมได้มาถึง เป็นวันที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه ถูกสังหาร ในคำคืนสุดท้ายท่านเคาะลีฟะฮ์ได้นอนหลับ เมื่อตื่นขึ้นมาในตอนเช้าท่านได้พูดกับประชาชนว่า “คนพวกนั้นได้สังหารฉัน” จากนั้นท่านพูดอีกว่า “ฉันได้ฝืนเห็นท่านนบีมุหัมมัด ﷺ โดยมีอูบัยกรและอุมัยรอยู่พร้อมกับท่าน” แล้วท่านนบี ﷺ พูดว่า “โอ้อุซมาน มาละคีลุดพร้อมกับพวกเรา” และเมื่อเริ่มเวลาเช้าของวันใหม่ ปรากฏว่าท่านถือศีลอดและถูกสังหารถึงแก่ชีวิตในวันนี้ (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/75 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 400) การที่ท่านเคาะลีฟะฮ์ฮุซัยมาน رضي الله عنه นอนหลับแล้วได้ฝืนเห็นท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เป็นความจริง เพราะชัยฏอนมารร้ายไม่สามารถแปลงกายมาในรูปลักษณะของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้ ดังที่มีปรากฏในหะดีษเศาะฮี้หฺของอิหม่ามอัล-บุคอรี รายงานจากอนัส رضي الله عنه ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ بِي))

(رواه البخاري : 12/383)

ความหมาย “ผู้ใดที่ได้นอนหลับแล้วฝันเห็นฉันก็เท่ากับเขาได้เห็นฉัน เพราะแท้จริงชัยฏอนมารร้ายไม่สามารถแปลงกายมาในรูปลักษณะของฉันได้”

(al-Bukhari, 1991 : 12/383)

และยังมีในบันทึกของอิหม่ามมุสลิม รายงานจากญาบิร رضي الله عنه ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ رَأَى فِي النَّوْمِ فَقَدْ رَأَى إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي لِلشَّيْطَانِ أَنْ يَتَشَبَّهَ بِي))

(رواه مسلم : 15/26)

ความหมาย “ผู้ใดที่ได้นอนหลับแล้วฝันเห็นฉันก็เท่ากับเขาได้เห็นฉัน เพราะแท้จริงไม่เป็นการสมควรที่ชัยฏอนมารร้ายที่จะมาเลียนแบบรูปลักษณะของฉัน”

(Muslim, 1972 : 15/26)

สำหรับรูปลักษณ์ของท่านบี ﷺ ซัยยิดอนมารร้ายไม่สามารถที่จะแปลงกายเลียนแบบหรือทำให้เหมือนได้ ส่วนการที่ฝันเห็นท่านบี ﷺ ก็เท่ากับการได้เห็นรูปลักษณ์ของท่านบี มุหัมมัดจริงๆ เสมือนตอนที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ (Ibn Hajar, n.d. : 12/386) ดังนั้นผู้ใดที่ได้ฝันเห็นรูปลักษณ์ของท่านบีมุหัมมัด ﷺ ให้เขาเชื่อว่าเป็นรูปลักษณ์จริงๆ ของท่านบี หากว่าเขาได้ฝันเห็นและนอกจากมีปรากฏในหะดีษเศาะฮิหฺที่บอกถึงคุณลักษณะของท่านบีมุหัมมัด ﷺ (al-Nawawiy, n.d. 1980 : 15/26) ด้วยเหตุนี้อุบัยดุลลอฮ์กล่าวว่า อิบน์ สิริน กล่าวว่า “เมื่อเขาฝันเห็นท่านบี ﷺ ก็เท่ากับการเห็นรูปลักษณ์จริงของท่าน” (Ibn Hajar, n.d. : 12/383)

ดังนั้นการที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ ได้ฝันเห็นท่านบีมุหัมมัด ﷺ เป็นเสมือนการที่ท่านได้เห็นท่านบี ﷺ จริงๆ ไม่ใช่เป็นการแปลงกายลอกเลียนแบบจากซัยยิดอนมารร้าย เพราะว่าท่านอุมมาน ﷺ ก็รู้จักท่านบี ﷺ เป็นอย่างดี ซึ่งไม่มีทางเป็นไปได้ที่ซัยยิดอนมารร้ายจะมาหลอกลวงหรือครอบงำ และเช่นเดียวกันการได้ฝันเห็นถือว่าเป็นการแจ้งข่าวดีจากท่านบีมุหัมมัด ﷺ แก่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมานว่าจะได้รับสวนสวรรค์เป็นครั้งที่สอง เพราะท่านอุมมานได้พบและอยู่ร่วมกับท่านบี ﷺ และเป็นหลักฐานอีกเช่นกันว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ มีอุดมการณ์ที่หนักแน่นมั่นคงไม่หวั่นไหวเปลี่ยนแปลง เพราะท่านได้ยืนหยัดและพร้อมเผชิญหน้ากับอุปสรรคปัญหาจนกระทั่งถึงวินาทีสุดท้ายที่ความตายมาเยือน ไม่ได้เป็นดังที่พวกศัตรูผู้ทำลายกล่าวตำหนิใส่โคลัแต่ประการใด (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/180)

3.5 การสังหารเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ

วาระสุดท้ายของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ หลังจากที่ท่านได้ทุ่มเทเสียสละมาอย่างมากมายมหาศาลเพื่อเชิดชูคำดำรัสแห่งอัลลอฮ์ให้สูงส่ง เคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม ยืนหยัดรักษาอุดมการณ์ บริหารกิจการบ้านเมืองจนกระทั่งประสบความสำเร็จไปพร้อมๆ กันในหลายด้าน แต่เป็นสังกรรมชีวิตของมวลมนุษยชาติทุกคนที่จะต้องลิ้มรสแห่งความตาย ขึ้นอยู่ว่าจะช้าหรือเร็วและรูปแบบการของการอำลาโลกใบนี้ไปจะแตกต่างกันตามลิขิตของพระผู้อภิบาลแห่งสากลจักรวาล และรายละเอียดของการสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน ﷺ ประกอบด้วยลักษณะการสังหาร วันเดือนปีที่ถูกสังหาร อายุในขณะที่ถูกสังหาร ผู้สังหารเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ และการจัดการเรื่องศพของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.5.1 ลักษณะการสังหาร

การปิดล้อมได้ดำเนินมาจนถึงเช้าวันศุกร์ ตรงกับวันที่ 12 เดือนชุลหิจญะฮ์ ปี ฮ.ศ. 35 ในขณะที่บ้านของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ มีบรรดาเศาะหาบะฮ์รวมถึงบุคคลอื่นๆ อีกจำนวนมาก พวกเขาอยู่เพื่อที่จะปกป้องท่านจากการทำร้ายของกลุ่มศัตรูผู้ที่กำลังปิดล้อม โดยส่วน

หนึ่งได้แก่ หะสัน อิบน์ อะลีย , अबดุลลอฮ์ อิบน์ อุมร์ , अबดุลลอฮ์ อิบน์ อัซ-ซุบัยร , अबดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร อิบน์ เราะบิعة , มุหัมมัด อิบน์ หาญิบ , มรวาน อิบน์ อัล-หะกัม , กะษีร อิบน์ อัศ-ศ็อลดี , นาอิละฮ์ บินต์ อัล-ฟุรอฟีเศฮ์ และกินานะฮ์ คนรับใช้ของเศาะฟียะฮ์ ﷺ และทั้งนี้ยังมีกลุ่มผู้ชายจากบনীอะดีย อิบน์ สุรอเกาะห์ และอิบน์ มุฏ็อ ทานเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ ได้ใช้ให้พวกเขาออกไปจากบ้านและย้ำเตือนว่าไม่ต้องมาปกป้องอะไรให้กับตัวท่าน แต่บรรดาเศาะหาบะฮ์ก็ยังยืนยันตามเจตนารมณ์อย่างหนักแน่นดังที่กล่าวผ่านมาแล้วก่อนหน้านี้ และท่านสามารถบอกถึงเหตุผลที่ทำให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ยอมจำนน แล้วพวกเขายอมออกไปจากบ้านในที่สุด ปล่อยให้ท่านอยู่เผชิญหน้ากับกลุ่มกบฏผู้ปิดล้อม มาถึงวินาทีนี้ภายในบ้านของท่านมีเฉพาะตัวท่านและสมาชิกในครอบครัว ท่านไม่มีอาวุธอันใดไว้ในครอบครอง และท่านไม่มีมนุษย์คนใดมาคอยปกป้อง แล้วท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ ก็ได้เปิดประตูบ้าน (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/70-75 ; Ibn ‘Asakir, 1986 : 389-391)

ท่านจึงมอบหมายตนเองต่อการกำหนดแห่งอัลลอฮ์ เพราะหวังในคำมั่นสัญญาของพระองค์และคิดถึงท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ท่านปรารถนาที่จะเป็นลูกหลานอาดัมที่มีความดีงามยิ่ง ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ ได้กล่าวกับบรรดาเศาะหาบะฮ์ว่า “ฉันขอสาบาน ใครก็ตามที่รู้สึกรู้ว่ามีความจำเป็นต้องภักดีต่อฉัน พวกท่านจงยับยั้งตนเอง (จากความรู้สึกนั้น) แล้วกลับไปยังบ้านของพวกท่านเถิด” และท่านก็ยังกล่าวกับบรรดาทาสของท่านว่า “ผู้ใดไล่ดาบของฉันลงไปในฝัก เขาเป็นอิสระ” ต่อจากนั้นท่านอุมมาน ﷺ ได้ขออัลกุรอานมาอ่าน จากนั้นท่านก็เริ่มละหมาด 2 ร็อกอะฮ์ แล้วนั่งอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน ท่านสลัดทุกสิ่งทุกอย่างแล้วมอบหมายกิจการงานทั้งหมดต่ออัลลอฮ์ ไม่ถือแม้กระทั่งดาบสักเล่ม ท่านตระหนักดีว่าท่านกำลังจะถูกสังหารในเวลาอันใกล้นี้ จากนั้นมุหัมมัด อิบน์ อุบัยกร ได้เข้ามาเป็นคนแรก ท่านอุมมาน ﷺ ได้กล่าวตักเตือนเขาเกี่ยวกับบิดาของเขา และท่านได้กล่าวว่า “ระหว่างฉันกับท่านเรามีคัมภีร์ของอัลลอฮ์อยู่” เขาจึงเดินออกไปและพยายามหักห้ามเหล่าผู้เตรียมพร้อมสังหารท่านอุมมาน ﷺ แต่เขาก็ทำอะไรไม่ได้ สุดท้ายจึงแยกตัวออกจากพวกเขาในสภาพที่เสียใจต่อการกระทำของตนเองที่เข้าร่วมกับกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏในช่วงแรก และการไม่สามารถหักห้ามพวกเขาไว้ได้ (al-Tabariy, 1987 : 4/383-384)

ต่อมามีชายคนหนึ่งจากบনীสะดูส ซึ่งเขาได้รับการขนานนามว่า “กาฟแห่งความตาย” (อัล-เมาตุ อัล-อัสวัต) เขาได้เข้ารีตก่อนท่านอุมมานก่อนที่จะลงมือฟันกับดาบ แล้วเขาได้พูดว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ ฉันไม่เคยเห็นสิ่งใดที่อ่อนนุ่มไปกว่าคอของอุมมาน แน่นอนว่าฉันได้รีดคอของเขาจนกระทั่งฉันเห็นตัวของเขาเหมือนกับงูที่บิดไปบิดมา” (Khalifah Ibn Khayyath, 1984 : 174-175) ต่อจากนั้นเขาได้ใช้ดาบฟัน ท่านอุมมาน ﷺ พยายามใช้มือปิด จนกระทั่งมือของท่านถูกคมดาบจนขาด ในเหตุการณ์เยี่ยงนี้ท่านอุมมาน ﷺ จึงพูดขึ้นว่า “ฉันขอสาบานต่ออัลลอฮ์ นี่คือข้อมือแรกที่ถูกต้องที่ออกจากส่วนต่อของมัน” ซึ่งเป็นมือที่ท่านเคยจับบันทึกอัล-วะหยู ท่านเป็นคนแรกที่คอยบันทึกโองการอัลกุรอานจากการบอกของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ แล้วท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ ถูก

สังหารในสภาพที่ท่านคัมภีร์อัลกุรอานไว้ในมือ ผลจากการที่ท่านถูกฟันจนมือขาดหยดเลือดของท่าน ไหลลงไปในคัมภีร์อัลกุรอานที่ท่านกำลังอ่านอยู่ ตรงคำดำรัสแห่งอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿...فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

(البقرة : 137)

ความหมาย “...แล้วอัลลอฮ์ก็จะทรงให้เจ้าพอเพียงแก่พวกเขา และ
พระองค์นั้นเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งการได้ยิน ทรงไว้ซึ่งความรู้”

(อัล-บะเกาะเราะฮฺ : บางส่วนของโองการที่ 137)

เมื่อฆาตกรกาฬอำมหิตได้ปฏิบัติการณ์อันโหดเหี้ยมสำเร็จ เขาได้ยกมือขึ้นแล้วร้องตะโกนว่า “ฉันได้สังหารนะอัสลสำเร็จแล้ว” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/81) ในอีกสายรายงานเล่าว่า ชายคนแรกที่เข้าไปสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه มีชื่อเรียกว่ารุมมาน อัล-ยะมานียฺ โดยได้ใช้ไม้เท้าที่คดงเป็นอาวุธ และในขณะที่เขาเข้าไปในบ้านท่านอุมมานเพื่อที่จะสังหารเขาได้ขับร้องอนาฮีดไปด้วย (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/190-191) หลังจากนั้นบรรดากลุ่มกบฏกรูเข้ามาล้อมที่ร่างของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه และนาอิละฮฺ บินตุ อัล-ฟุรอฟีเศาะฮฺ กล่าวว่า “ไม่ว่าพวกท่านจะสังหารเขาหรือจะปล่อยเขาไป เมื่อคืนที่ผ่านมาเขาได้ละหมาดโดยการอ่านอัลกุรอานหมดทั้งเล่มเพียงร็อกอะฮ์เดียว” (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/76) แน่นอนว่านาอิละฮ์ผู้เป็นภรรยาของท่านได้เข้ามาขัดขวางพวกเขา นางได้ถือดาบไว้ในมือ ปรากฏว่าสุดาน อิบน์ หุมรอน ได้แย่งดาบของนาง จนกระทั่งนิ้วมือของนางถูกตัดจนขาด เมื่อเห็นดังนั้น นางจึงเอาร่างของตนมาทับเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه เพื่อปกป้องจากคมดาบ (al-Tabariy, 1987 : 5/406-407) ในที่สุดพวกนอกรีตกลุ่มสะบะฮียันผู้ตั้งตนเป็นกบฏสามารถบรรลุเป้าประสงค์ของพวกเขาสำเร็จ สามารถสังหารอะมีรลุมูมินีนได้ตามแผนการอันชั่วร้ายตามที่พวกเขาได้วางอุบายเอาไว้ สร้างความปั่นป่วนให้กับกลุ่มชาวมุสลิมที่เชื่อฟังปฏิบัติตามเคาะลีฟะฮ์ อาณาจักรอิสลามอยู่ในสภาพที่เศร้าหมองเพราะการสูญเสียเคาะลีฟะฮ์ผู้ที่ทุ่มเทเสียสละสร้างคุณูปการอย่างยิ่งใหญ่ให้แก่โลกอิสลาม นครมะดีนะฮ์ถูกปกครองไปด้วยความเสียใจและร้องไห้กับการจากไปของท่านอุมมาน رضي الله عنه ยิ่งเลวร้ายไปกว่านั้นมหายานครอันร่มเย็นภายใต้การปกครองของเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรม ได้ตกมาอยู่ภายใต้การปกครองของผู้ธรรมอันโหดร้าย คือผู้ปกครองที่มาจากกลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏชาวอียิปต์อัล-ฆอฟิกี ยิบน์ หัรบ อัล-อักกี ย โดยมีอับดุลลอฮ์ ยิบน์ สะบะอ์ ชัยฆอนมารร้ายจอมวางแผนยืนอยู่เบื้องหลัง ซึ่งเขาได้แสดงออกถึงความดีใจอย่างมาก เมื่อแผนการอันชั่วร้ายของเขาได้ถูกนำมาปฏิบัติการจนประสบความสำเร็จ และจากเหตุการณ์อันโหดเหี้ยมที่เกิดขึ้นในครั้งนี้นี้บางส่วนของบรรดาเคาะฮาบะฮ์ผู้อาวุโสได้แสดงทัศนคติต่อการสูญเสียท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ไว้ดังนี้

อัซ-ซุบัยรฺ อิบน์ อัล-เอาวาม رضي الله عنه เมื่อได้ทราบข่าวการจากไปของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ท่านกล่าวว่า “ขออัลลอฮ์โปรดทรงเมตตาต่อท่านอุมมาน แท้จริงเราเป็นกรรมสิทธิ์แห่งอัลลอฮ์ และยังพระองค์ที่เราต้องกลับไป” เมื่อมีผู้กล่าวกับท่านว่า ผู้คนต่างโศกเศร้าเสียใจต่อเหตุการณ์ในครั้งนี้ แล้วท่านกล่าวว่า “พวกท่านทั้งหลายจะหาทางออกกันอย่างไร? พวกท่านทั้งหลายจะหาทางออกกันอย่างไร? แต่ทว่าพระองค์อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า

﴿وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا

فِي شَكٍّ مُّزِيدٍ﴾

(سبأ : 54)

ความหมาย “และระหว่างพวกเขา กับสิ่งที่พวกเขาต้องการมีสิ่งกีดขวาง ตั้งเช่นที่ได้ถูกปฏิบัติมาก่อนแล้วกับพลพรรคของพวกเขา แท้จริงพวกเขานั้นอยู่ในความเคลือบแคลงสงสัย”

(สะบะอ์ : 54)

ฏ็อลหะฮ์ อิบน์ อุบัยดิลลาฮ์ رضي الله عنه เมื่อได้ทราบข่าวการจากไปของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ท่านกล่าวว่า “ขออัลลอฮ์โปรดทรงเมตตาต่อท่านอุมมาน แท้จริงเราเป็นกรรมสิทธิ์แห่งอัลลอฮ์ และยังพระองค์ที่เราต้องกลับไป” เมื่อมีผู้กล่าวกับท่านว่า ผู้คนต่างโศกเศร้าเสียใจต่อเหตุการณ์ในครั้งนี้ ท่านกล่าวว่า “ความหายนะจะประสบกับพวกเขา แล้วท่านก็อ่านคำตรัสของพระองค์อัลลอฮ์ที่ว่า

﴿مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ فَلَا

يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ﴾

(يس : 49-50)

ความหมาย “พวกเขามิได้คอยสิ่งใดเลยนอกจากเสียงกัมปนาทเพียงครั้งเดียว ซึ่งจะคร่าชีวิตพวกเขาในขณะที่พวกเขาโต้เถียงกันอยู่ แล้วพวกเขาก็ไม่สามารถจะส่งเสียอันใด และพวกเขาก็ไม่ทันจะกลับไปยังครอบครัวของพวกเขาได้”

(ยาซีน : 49-50)

อะลี ยิบน์ อับดุลลอฮ์ رضي الله عنه เมื่อได้ทราบข่าวการจากไปของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ท่านกล่าวว่า “ขออัลลอฮ์โปรดทรงเมตตาต่อท่านอุมมาน แท้จริงเราเป็นกรรมสิทธิ์แห่งอัลลอฮ์

และยังพระองค์ที่เราต้องกลับไป” เมื่อมีผู้กล่าวกับท่านว่า ผู้คนต่างโศกเศร้าเสียใจต่อเหตุการณ์ในครั้งนี้ ท่านก็ได้อ่านคำตรัสของพระองค์อัลลอฮ์ที่ว่า

﴿ كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَنِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ
مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ فَكَانَ عَقِبَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ
خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاُ الظَّالِمِينَ ﴾

(الحشر : 16-17)

ความหมาย “ประหนึ่งเช่นชัยฏอนเมื่อมันกล่าวแก่มนุษย์ว่า จงปฏิเสธศรัทธาเถิด ครั้นเมื่อเขาได้ปฏิเสธศรัทธาแล้ว มันจะกล่าวว่า แท้จริงฉันขอปลีกตัวออกจากท่าน แท้จริงฉันกลัวอัลลอฮ์ พระเจ้าแห่งสากลโลก ดังนั้น บั้นปลายของพวกเขาทั้งสองคือ พวกเขาทั้งสองจะพำนักอยู่ในนรก เป็นผู้พำนักอยู่ในนั่นตลอดกาล และนั่นคือการตอบแทนของบรรดาผู้อธรรม”

(อัล-หัชร : 16-17)

สะอัด อิบน์ อับดุลคอกศ رضي الله عنه เมื่อได้ทราบข่าวการจากไปของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ท่านกล่าวว่า “ขออัลลอฮ์โปรดทรงเมตตาต่อท่านอุษมาน แล้วท่านก็ได้อ่านคำตรัสของพระองค์อัลลอฮ์ที่ว่า

﴿ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّحْسِنُونَ صُنْعًا أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ
وَلِقَائِهِمْ فَخِطَّتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَزَنًا ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ
جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴾

(الكهف : 103-106)

ความหมาย “จงกล่าวเถิดมุหัมมัด เราจะแจ้งแก่พวกท่านไหม ถึงบรรดาผู้ที่ขาดทุนยิ่งในการทำงาน? คือบรรดาผู้ที่การชวนขายของพวกเขาสูญสิ้นไป ในการมีชีวิตในโลกนี้และพวกเขาคิดว่าแท้จริงพวกเขาปฏิบัติความดีแล้ว เขาเหล่านั้นคือบรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธาต่อโอองการทั้งหลายของพระผู้

เป็นเจ้าของพวกเขา และการพบปะกับพระองค์ ดังนั้นการทำงานของพวกเขาก็ไร้ผล และในวันกียามะฮฺเราจะไม่ให้มันมีค่าแก่พวกเขาเลย นั่นแหละการตอบแทนของพวกเขาคืออนรกะฮฺอันนัม เนื่องจากพวกเขาปฏิเสธศรัทธา และพวกเขายึดเอาโองการทั้งหลายของข้า และบรรดาเราะสูลของข้า เป็นที่ล้อเล่น”

(อัล-กะฮฟู : 103-106)

แล้วท่านสะอัด อิบน์ อบีวัคค็อศ ได้กล่าววิงวอนว่า “โอ้อัลลอฮฺขอให้พวกเขาได้พบกับความเศร้าโศกเสียใจและพบกับความตกต่ำไร้เกียรติ จากนั้นจงจัดการกับพวกเขา” (al-Tabariy, 1987 : 5/407-408 ; Ibn Kathir, 1988 : 7/189) ในเวลาต่อมาพระองค์อัลลอฮฺทรงตอบรับคำวิงวอนของท่านสะอัด โดยผู้ที่มีส่วนร่วมในการสังหารท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه มีอับดุลลอฮฺ อิบน์ สะบะอ์ , ซอฟิกีเย อิบน์ หัรบ อัล-อักกีเย , อัล-อัซดัร , หะกีม อิบน์ ญิบละฮฺ และกินานะฮฺ อัต-ตุญีบีเย ซึ่งพวกเขาล้วนแล้วต่างก็ถูกสังหารในเวลาต่อมา

3.5.2 วันเดือนปีที่ถูกสังหาร

Ali Muhammad al-Sallabiy (2003 : 430) กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า สำหรับปีที่ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه ถูกสังหารจนกระทั่งเสียชีวิต เกือบจะเป็นมติเอกฉันท์ (อิญมาอะ) ของบรรดาปวงปราชญ์ด้านประวัติศาสตร์ ต่างเห็นพ้องกันว่าเกิดขึ้นในปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 35 นอกจากมีสายที่ถูกรายงานมาจากมุศอับ อิบน์ อับดุลลอฮฺ เห็นว่าเหตุการณ์การสังหารเกิดขึ้นในปีที่ 36 (al-Tabariy, 1987 : 5/435-436) ซึ่งเป็นทัศนะที่แตกต่างไปจากทัศนะของอุละมาฮ์ส่วนมาก (ขาด) ส่วนทัศนะแรกที่เห็นว่าการสังหารท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه เกิดขึ้นในปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 35 มีอุละมาฮ์จำนวนมากมายที่เห็นตามทัศนะนี้ อาทิ อับดุลลอฮฺ อิบน์ อัมรุ อิบน์ อุซมาน , อามิร อิบน์ ซะรอฮิล อัช-ชะอปีเย , นาฟิอฺ คนรับใช้ของ อิบน์ อุมัร , มุกริมะฮฺ อิบน์ สุลัยมาน และคนอื่นๆ อีกจำนวนมากมาย (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/193-194) เดือนที่ท่านอุซมาน رضي الله عنه ถูกสังหาร บรรดาอุละมาฮ์ด้านประวัติศาสตร์มีมติเห็นพ้องกันว่าเกิดขึ้นในเดือนซุลหิจญะฮฺ ไม่มีใครเห็นต่างเป็นอื่น ส่วนวันและเวลาที่เกิดเหตุการณ์สังหารเคาะลีฟะฮฺอุมมาน رضي الله عنه มีหลายทัศนะจากบรรดาอุละมาฮ์ ซึ่งอะลีย มุหัมมัด อัศ-ศ็อลลาบีเยเห็นว่าตามทัศนะที่มีน้ำหนัก ท่านเคาะลีฟะฮฺอุมมานถูกสังหารชะฮีดในวันที่ 18/12/ ฮ.ศ.35 (al-Tabariy, 1987 : 5/435) ส่วนวันที่ถูกสังหาร มีอยู่ 3 ทัศนะ สำหรับทัศนะที่ซึ่งอะลีย มุหัมมัด อัศ-ศ็อลลาบีเยเห็นว่ามีความหนักแน่นมากที่สุดได้แก่ทัศนะของอุละมาฮ์ส่วนใหญ่ (ญุมฮูร) คือวันศุกร์ และเวลาที่ท่านถูกสังหารคือตอนเช้าของวันศุกร์ ซึ่งเป็นทัศนะของบรรดาอุละมาฮ์ส่วนใหญ่ เป็นทัศนะที่ไม่ได้ค้านกับทัศนะอื่นที่มีน้ำหนักมากกว่านี้ (al-Tabariy, 1987 : 5/436)

3.5.3 อายุของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ขณะที่ถูกสังหาร

มีสายรายงานที่มีความเห็นต่างกันมากมายในเรื่องอายุของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ขณะที่ท่านถูกสังหาร ซึ่งเป็นที่มีความเห็นที่แตกต่างกันมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล แม้กระทั่ง อิหม่ามอฏเฐาะบะรีย رضي الله عنه กล่าวว่า “บรรดาชาวสลัฟที่มาก่อนหน้าพวกเราก็มีทัศนะความเห็นที่แตกต่างกันถึงจำนวนอายุในการมีชีวิตของท่าน” (al-Tabariy, 1987 : 5/438) ส่วนความเห็นของผู้วิจัยให้น้ำหนักตามทัศนะที่เห็นว่า ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมานเสียชีวิตขณะที่มีอายุ 82 ปี ซึ่งถือว่าเป็นทัศนะของบรรดานักปราชญ์ส่วนใหญ่ (ญุมฮูร) และสาเหตุที่ทำให้ทัศนะนี้มีน้ำหนักมากกว่าทัศนะอื่นๆ ดังนี้

1. ผลลัพธ์จากการเปรียบเทียบปีที่ท่านเกิดกับปีที่ท่านเสียชีวิต เป็นตัวเลขที่ยืนยันให้กับทัศนะนี้ อันเนื่องจากท่านเกิดปีที่ 6 หลังจากเกิดเหตุการณ์ปีช้างและเสียชีวิตในปีที่ ฮ.ศ. 35 ดังนั้นเมื่อนับอายุจากปีที่ท่านเกิดไปจนถึงปีที่ท่านเสียชีวิต ผลลัพธ์ก็จะออกมาตามตัวเลขดังกล่าว
2. เพราะว่าเป็นทัศนะของบรรดานักปราชญ์ส่วนใหญ่ (ญุมฮูร) และไม่มีทัศนะใดที่มีความเห็นที่แตกต่างจะมีน้ำหนักมากไปกว่าทัศนะนี้ (Ibn Kathir, 1988 : 7/199)

3.5.4 ผู้สังหารเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه

ผู้ที่ถูกสงสัยว่าเป็นคนลงมือสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มีอยู่หลายคน ดังที่มีปรากฏอยู่ในหลายสายรายงาน บางสายรายงานอยู่ในระดับที่พอรับได้ (มัคบูล) แต่ส่วนมากเป็นสายรายงานที่อยู่ในระดับอ่อนมาก (ฎะอ์อ์ฟ มัรดูด) ถึงระดับที่ไม่สามารถรับได้ และที่มีปรากฏในสายรายงานที่ถูกต้อง (เศาะฮีห) ผู้ลงมือสังหารท่านอุมมานคือชายผิวดำเป็นชาวอียิปต์ แต่ทว่ามีทัศนะความเห็นที่ขัดแย้งกันตรงชื่อเรียก บางสายรายงานเรียกชื่อเขาว่าหิมาร สายรายงานที่สองเรียกเขาว่าญิบละฮ์ และสายรายงานที่สามเรียกเขาว่าญิบละฮ์ อิบน์ อัล-อัยฮัม แหล่งที่มาของสายรายงานทั้งสามมาจากแหล่งเดียวกันคือกิบานะฮ์คนรับใช้ของท่านหญิงเศาะฟียะฮ์ (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/205)

สรุป ผู้ที่สังหารเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه เป็นชายชาวอียิปต์ ตามสายรายงานที่มีปรากฏไม่ได้ระบุชื่อไว้อย่างชัดเจน แต่ที่ปรากฏชัดเป็นคนที่มาจากเผ่าสะดูสีย ผิวดำ ถูกขนานนามว่า “ญิบละฮ์” อันเนื่องจากมีผิวดำ และถูกขนานนามอีกเช่นกันว่า “อัล-เมาตุ อัล-อัสวัด” และไม่มีประวัติหรือรายละเอียดอื่นไปจากนี้ ในขณะที่มุหิบบุดดีน อัล-เคาะฎีบ มีความเห็นว่า คนที่สังหารเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه คือ อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ โดยให้ความเห็นว่า “จากหลักฐานที่ปรากฏพบว่าอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เข้าร่วมประทุวงปิดล้อมพร้อมกับชาวอียิปต์ ขณะที่พวกเขายกขบวนกันมาจากเมืองฟุสฏอฏสู่นครมะดินะฮ์ ซึ่งเขาได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการวางแผนการอยู่เบื้องหลัง ดังนั้นเป็นไปได้ว่า “อัล-เมาตุ อัล-อัสวัด” เป็นชื่อที่ถูกเอามาใช้เพื่อเป็นการอำพรางในการ

ปฏิบัติการลับครั้งนี้ เพื่อที่เขาจะได้บรรลุความสำเร็จถึงแผนการอันชั่วร้ายของเขาในการทำลายอิสลาม” (Ibn al-‘Arabiyy, 1984 : 141) โดยที่เขาได้ยืนยันทัศนคติเห็นของเขาว่า “อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นคนผิวดำ ดังมีสายรายงานที่ถูกต้องจากท่านอะลีย رضي الله عنه ได้บอกถึงลักษณะของอิบน์ สะบะอ์ว่าน่ารังเกียจ มีผิวดำ ด้วยเหตุนี้ท่านอะลียจึงเรียกเขาว่าคนเลวผิวดำ”

ส่วนชื่อผู้สังหารที่ถูกขนานนามว่า “ญิบละฮ์” เป็นชื่อของผู้ชายชาวอิมาจากเยเมน ดังมีสายรายงานเล่าว่า อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ เป็นชาวอิมาที่มาจากเยเมน ดังนั้นถือว่าไม่ถูกต้องสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องหรือสงสัยว่าคนสังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه กลุ่มบุคคลดังต่อไปนี้ กิยานะฮ์ อิบน์ บัร อัด-ตุญีบี , นะฮรอน อัล-อัศบะฮีย , อุบัยร อิบน์ บะดิล อัล-คุซาอีย , สูดาน อิบน์ รุมาน อัล-มูรอดี , ชายจากบะนีอะสัด อิบน์ คุซัยมะฮ์ ที่มีชื่อว่ารูมาน , สูดาน อิบน์ มุรอน , มุหัมมัด อิบน์ อบีบักร อัศ-ศิดดีก และอะลีย อิบน์ อับฏอลิบ رضي الله عنه เพราะแต่ละคนที่กล่าวว่ามีสายรายงานที่อ่อนมาก (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/207-209)

ส่วนการสงสัยว่ามุหัมมัด อิบน์ อบีบักร رضي الله عنه เป็นผู้ลงมือสังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ดังที่กล่าวผ่านมาแล้วในสายรายงานที่เศาะฮี้หว่ามุหัมมัด อิบน์ อบีบักร บริสุทธิ์จากข้อสงสัยประการนี้ จากหลักฐานที่มาเปิดเผยว่าเขาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอาชญากรรมในครั้งนี้ จากผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ซึ่งได้พบเห็นมากับตา -ในวันแห่งการปิดล้อมและเขาได้เห็นมือสังหาร- ผู้นั้นคือกิยานะฮ์ คนรับใช้ของเศาะฟิยะฮ์ เมื่อมุหัมมัด อิบน์ ฎ็อลหะฮ์ได้ถามเขาว่า “มุหัมมัด อิบน์ อบีบักร มีส่วนร่วมในการปิดล้อมเพื่อสังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมานหรือไม่?” เขาตอบว่า “ขอความคุ้มครองจากอัลลอฮ์ในเรื่องดังกล่าว” เมื่อเขาได้เข้าไปหาในบ้าน ท่านอูษมานพูดกับเขาว่า “โอ้ลูกของพี่น้องของฉัน เจ้าไม่ได้เป็นเพื่อนของฉัน” และท่านได้พูดอะไรบางอย่างกับมุหัมมัด อิบน์ อบีบักร แล้วเขาได้ออกจากไปจากที่นั่นโดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนองเลือดในครั้งนี้แต่ประการใด (Asad Ibn Musa อ้างถึงใน Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/209) และยังมีสายรายงานเศาะฮี้หุอีกว่า กิยานะฮ์ได้กล่าวว่า “มุหัมมัด อิบน์ อบีบักร ไม่มีส่วนร่วมในการปิดล้อมเพื่อสังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมานแต่อย่างใด” มุหัมมัด อิบน์ ฎ็อลหะฮ์ กล่าวกับเขาว่า “แล้วเพราะเหตุใดจึงมีคนที่กล่าวว่าเขาเป็นผู้สังหารเคาะลีฟะฮ์อูษมาน?” กิยานะฮ์ตอบว่า “ขอความคุ้มครองจากอัลลอฮ์ จากการที่ว่าเขาเป็นผู้สังหารท่านอูษมาน” แท้จริงเขาได้เข้าไปหาท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน แล้วท่านก็ได้พูดอะไรบางอย่าง... (Khalifah Ibn Khayath, 1984 : 174)

จากรายงานที่มีปรากฏทั้งสองและอยู่ในระดับที่เศาะฮี้หุทั้งสองสายอีกด้วย เป็นที่ประจักษ์ชัดแก่พวกเราว่ามุหัมมัด อิบน์ อบีบักร อัศ-ศิดดีก บริสุทธิ์ไม่เกี่ยวข้องกับการสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه แต่ประการใด ดังที่ได้อธิบายผ่านมาแล้วในเหตุการณ์ที่เขาได้เข้าไปหาท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน แล้วทั้งสองได้พูดคุยกันก่อนที่ท่านจะถูกสังหาร อิบน์ กะษีร رحمته الله ได้อธิบายเหตุการณ์นี้ไว้ว่า เมื่อเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้พบกับมุหัมมัด อิบน์ อบีบักร เขาก็รู้สึกอาย

ใจ และได้เดินออกไป เสียใจจากสิ่งที่กำลังจะกระทำ จากนั้นเอาผ้ามาคลุมหน้าพร้อมทั้งได้ห้ามปรามคนอื่น ๆ แต่ความพยายามในการปรามคนอื่นไม่ทำให้ทำร้ายท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ของเขาไม่ประสบความสำเร็จ (Ibn Kathir, 1988 : 7/193)

3.5.5 การจัดการศพของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه

ในวันที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ถูกสังหาร มีบรรดาเศาะหาบะฮ์กลุ่มหนึ่งได้ทำหน้าที่ในการอาบน้ำชำระร่างกาย ห่อผ้า และได้ห้ามศพของท่านมายังประตูประกอบด้วย หะกีม อิบน์ หุซาม , หุัยฎิบ อิบน์ अबดุลอุซซา , अबดุลอะฮมี อิบน์ หุซัยฟะฮ์ , ยะนาร อิบน์ มุกริม อัล-อัสละมี , ญะบัยร อิบน์ มุฏอิม , อัซ-ซุบัยร อิบน์ อัล-เอาวาม , อะลีย อิบน์ อับดุลลิล และกลุ่มหนึ่งจากพรรคพวกของท่าน รวมถึงบรรดาภรรยาของท่านได้แก่ นาอิละฮ์ และอุมมุลบะนีน บินตุ อุตบะฮ์ อิบน์ หุศัยน และบรรดาลูกๆ ส่วนคนนำละหมาดให้กับท่านคือญะบัยร อิบน์ มุฏอิม บางทัศนะบอกว่าอัซ-ซุบัยร อิบน์ อัล-เอาวาม บางทัศนะบอกว่าหะกีม อิบน์ หุซาม บางทัศนะว่ามรวาน อิบน์ อัล-หะกีม และบางทัศนะบอกว่าอัล-มุเสาวีร อิบน์ มุกริมะฮ์ (Ibn Kathir, 1988 : 7/199) สำหรับทัศนะที่มีน้ำหนักมากที่สุดตามมุมมองของอะลีย อิบน์ มุหัมมัด อัศศ็อลลาบียเห็นว่า คนที่นำละหมาดให้แก่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه คือ อัซ-ซุบัยร อิบน์ อัล-เอาวาม เนื่องจากมีรายงานของอิหม่ามอะหมัดปรากฏอยู่ในหนังสืออัล-มุสนัด ได้บอกไว้ว่า แท้จริงอัซ-ซุบัยร อิบน์ อัล-เอาวาม رضي الله عنه ได้นำละหมาดและฝังศพให้แก่ท่านอุษมาน ซึ่งท่านได้สั่งเสียเอาไว้ (Ahmad, 1995 : 1/555) ร่างของท่านถูกฝังในตอนกลางคืน หลักฐานที่มาต่อกันมาเวลาดังกล่าวจากสายรายงานของอิบน์ สะอ์ด และอัซ-ซะฮะบีย ทั้งสองคนได้รายงานไว้ว่า ร่างของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ถูกฝังระหว่างเวลาละหมาดมัฆริบกับละหมาดอิชาอ์ (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/78) ศพของท่านถูกฝังที่สวนแห่งหนึ่งในนครมะดีนะฮ์ สถานที่ที่ถูกเรียกว่าหัชซุเกาะบ์ ซึ่งเป็นสวนที่อยู่ใกล้กับกุโบรยะเกียะฮ์ อัล-ฆ็อรค็อด (Ibn 'Asakir, 1996 : 39/10)

สำหรับสายรายงานของอับดุลอะฮ์มัด อิบน์ อัล-มาญูฮ์ จากอับดุลมาลิก อิบน์ อัล-มาญูฮ์ กล่าวว่าฉันได้ยินมาลิก กล่าวว่า “หลังจากเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ถูกสังหาร ร่างอันไร้วิญญาณของท่านถูกปล่อยทิ้งไว้โดยไม่ได้ฝังเป็นระยะเวลา 3 วัน” (al-Tabraniy, 1985 : 1/78) เป็นสายรายงานที่อ่อน (ฐานะอีฟ) และตัวบทหะดีษก็ถือว่าเป็นโมฆะไปด้วย เช่นเดียวกับที่อิบน์ อะซีร ได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่า ศพของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ถูกปล่อยทิ้งไว้โดยไม่ได้ฝังเป็นระยะเวลา 3 วัน ต่อจากนั้นหะกีม อิบน์ หุซาม อัล-กูเราะซีย และญะบัยร อิบน์ มุฏอิม ทั้งสองได้ไปเจรจากับท่านอะลียให้อนุญาตให้จัดการเรื่องฝังศพของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ท่านอะลียจึงเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะดังกล่าว (Ibn al-Athir, 2002 : 3/154) ในเรื่องดังกล่าวสำหรับผู้ที่มีหัวใจเป็นธรรมไม่มีอคติต่ออิสลาม เขาไม่เชื่อว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์จะให้ร่างไร้วิญญาณของผู้นำแห่งมวลมุสลิมถูกปล่อยทิ้งไว้โดยไม่ได้ฝังเป็น

ระยะเวลาถึง 3 วัน ถึงแม้ว่าจะมีการต่อต้านอย่างรุนแรงจากกลุ่มกบฏผู้ปิดล้อมก็ตาม เพราะคุณลักษณะของบรรดาเศาะหาบะฮ์เสมือนที่พระองค์อัลลอฮ์ได้บอกไว้ว่าพวกเขาจะไม่หวาดกลัวต่อสิ่งใดหากสิ่งนั้นกระทำเพื่ออัลลอฮ์ มาตรฐานว่าจะถูกตำหนิหรือถูกทำร้าย แต่สายรายงานในทำนองนี้ส่วนมากแล้วมาจากการสร้างความคลุมเครือของพวกนอกกรีตที่ต้องการทำลาย และสร้างความมัวหมองให้กับประวัติศาสตร์อิสลาม

3.6 นโยบายของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ในการเผชิญกับปัญหาความขัดแย้ง

จากประวัติศาสตร์ที่ได้จารึกไว้พบว่าเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه มีนโยบายที่หลากหลายรูปแบบในการเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งวุ่นวายที่เกิดขึ้นในยุคสมัยการปกครองของท่าน ส่วนหนึ่งได้แก่

3.6.1 เศาะหาบะฮ์บางส่วนได้แนะนำให้ท่านส่งหน่วยข่าวกรองหรือสายลับ

เมื่อมุฮัมมัด อิบน์ มัสละมะฮ์ และฏ็อลหะฮ์ อิบน์ อุบัยดิลละฮ์ ได้ทราบข่าวการก่อความไม่สงบของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ตามหัวเมืองต่างๆ ก็ได้เข้าไปหาท่านอุษมาน رضي الله عنه ที่เพื่อรายงานถึงความวุ่นวายที่เกิดขึ้นทั่วหัวเมืองของรัฐอิสลาม ท่านได้ขอความคิดเห็นจากพวกเขา พวกเขาจึงแนะนำให้ท่านส่งหน่วยข่าวกรองเพื่อค้นหาความจริง ท่านเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง จากนั้นจึงได้ส่งบุคคลต่อไปนี้ไปทำหน้าที่ ประกอบด้วย มุฮัมมัด อิบน์ มัสละมะฮ์ رضي الله عنه ผู้ซึ่งท่านอุมีร์ رضي الله عنه ไว้วางใจมาก ถึงขั้นแต่งตั้งให้เป็นผู้ตรวจราชการแผ่นดินตามหัวเมืองต่างๆ อุสามะฮ์ อิบน์ ซัยด رضي الله عنه เป็นผู้ที่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้แต่งตั้งให้เป็นแม่ทัพออกสงครามในช่วงบั้นปลายชีวิตของท่าน อัมมาร์ อิบน์ ยาสีร رضي الله عنه ผู้ซึ่งเข้ารับอิสลามตั้งแต่ในช่วงแรกๆ และอับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมีร์ رضي الله عنه ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการ และเป็นผู้ที่มีความยำเกรงสูงมากคนหนึ่ง เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจทุกคนก็เดินทางกลับมา และได้นำเสนอผลงานที่ได้ไปพบเจอรายงานต่อท่านอุษมาน رضي الله عنه ผลปรากฏว่าทั้งหมดรายงานเป็นเสียงเดียวกันว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้ปกครองแคว้นต่างๆ ด้วยความยุติธรรม ผู้ปกครองรัฐทุกคนต่างก็ดูแลปวงประชาด้วยความเอาใจใส่ จึงไม่มีเหตุอันควรใดที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه จะต้องถอดถอนผู้ปกครองรัฐแต่ละเมืองออกจากตำแหน่ง ตามที่ผู้ก่อวุ่นได้สร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้นในสังคม (al-Tabariy, 1987 : 5/348-349 ; Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/117) ต่อมาท่านอุษมาน رضي الله عنه จึงดำเนินนโยบายขั้นที่สอง

3.6.2 ส่งสาส์นไปยังหัวเมืองต่างๆ เพื่อแถลงการณ์ให้ประชาชนได้รับทราบ

ท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه จะส่งสาส์นไปยังหัวเมืองต่างๆ เพื่อแถลงการณ์ให้ประชาชนได้รับทราบกันอย่างถ้วนหน้า ส่วนหนึ่งจากคำแถลงการณ์ดังกล่าวมีเนื้อหา ดังนี้ ช่วงเทศกาล

หัจญ์ในแต่ละปีผู้ปกครองของแต่ละรัฐจะเข้ามาพบกับฉัน และปวงประชาทั้งหลายตั้งแต่ที่ฉันได้รับตำแหน่งมาต่างก็กำชับใช้กันในการประกอบกรดีและละเว้นความชั่ว และใครก็แล้วแต่ที่ฟ้องร้องการทำงานของผู้นำแต่ละท้องถิ่นที่เราจะได้รับของกำนัลตอบแทนอย่างสาสม ส่วนทรัพย์สินที่ถูกจัดสรรให้กับฉันและครอบครัวของฉัน ฉันขอยกให้เป็นทรัพย์สินของประชาชน เคยมีผู้ฟ้องร้องต่อขามะดีนะฮว่าคนบางกลุ่มโดนใส่ร้าย บางกลุ่มโดนทุบตี ดังนั้นใครก็แล้วแต่ที่โดนใส่ร้าย และโดนทำร้ายให้เขามาหาฉันในช่วงเทศกาลหัจญ์เพื่อเรียกร้องสิทธิที่เขาควรได้รับจากฉัน หรือจากพนักงานของฉัน หรือเขาจะบริจาคเป็นทานก็จะเป็นเรื่องที่ดียิ่ง เพราะอัลลอฮ์ทรงรักผู้ที่บริจาคทาน เมื่อปวงประชาได้ฟังสาส์นฉบับนี้แล้วก็ร้องไห้กันอย่างถ้วนหน้าด้วยความลึกลง แล้วต่างขอพรให้แก่ท่านอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه (al-Tabariy, 1987 : 5/349)

3.6.3 เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه บริรักษารือกับบรรดาผู้ปกครองตามหัวเมืองต่างๆ

เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้เชิญผู้ปกครองในแต่ละหัวเมืองเข้าพบอย่างเร่งด่วน ซึ่งเป็นการประชุมในวาระที่ลับเฉพาะ กล่าวคือเพื่อวางยุทธศาสตร์ในการทำงานในสภาวะเหตุการณ์ที่ซัดโหมเข้าสู่นครมะดีนะฮ์ในทางลบ ซึ่งมีทั้งข่าวลือ ข่าวก่อกวนขึ้นมาเพื่อทำลายทั้งสิ้น (Munir Muhammad al-Ghadban อ้างถึงใน Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 389) สะอิด อิบน์ อัล-อาศ จึ่งเสนอในที่ประชุมว่า เหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นมีการวางแผนกันล่วงหน้าโดยผู้ไม่ประสงค์ดี แต่ก็กระจายออกมาอย่างรวดเร็วไปทุกสารทิศ ท่านอุษมาน رضي الله عنه จึ่งถามต่อว่าเราจะจัดการกับเรื่องทำนองนี้ได้อย่างไร? สะอิดแนะนำว่าให้สืบหาตัวการมาได้ แล้วสังหารให้สิ้นซาก ต่อมาอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอิด เสนอว่าให้ท่านอุษมาน رضي الله عنه กักกันสิทธิที่พวกเขาเคยได้รับจากท่าน มุอาวียะฮ์เสนอต่อที่ประชุมว่า ตั้งแต่ฉันรับตำแหน่งมา ฉันได้รับแต่ข่าวดีเกี่ยวกับพวกเขามาตลอด ซึ่งทั้งสองคนเป็นผู้ที่เข้าใจสถานการณ์ในพื้นที่ที่ดีที่สุด จึ่งได้แนะนำให้ท่านอุษมาน رضي الله عنه เดินทางรอบและจุดยืนตามที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه เคยปฏิบัติต่อกันมา (al-Tabariy, 1987 : 5/351)

3.6.4 ส่งนักวิชาการไปเพื่อตอบโต้ลบล้างทัศนะของพวกที่สร้างความป่วน

ต่อมามีท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้เชิญกลุ่มสะบะฮียีนเพื่อคลี่ข้อกังขาที่พวกเขามีต่อการปกครองท่าน ซึ่งถือเป็นการเปิดใจระหว่างสองฝ่ายต่อหน้าสาธารณะ พวกเขาได้อภิปรายไม่ไว้วางใจต่อท่านอุษมาน رضي الله عنه แล้วท่านก็อธิบายถึงเหตุผลที่ท่านต้องเลือกปฏิบัติในแต่ละประเด็นอย่างโปร่งใสและมีเหตุผล (Salah Abdulfattah al-Khalidiy, 1995 : 154-155) และประเด็นที่พวกเขาอภิปราย ส่วนหนึ่งได้แก่

1. กล่าวหาว่าท่านอุษมาน رضي الله عنه ไม่ย่อละหมาดในขณะที่เดินทาง

2. กล่าวหาว่าท่านสงวนพื้นที่สาธารณะ (อัล-หิมา) บางส่วนไว้เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง

3. กล่าวหาว่าท่านได้สังเฝ้าทำลายอัลกุรอานฉบับอื่นๆ ทั้งหมด เหลือไว้เฉพาะของท่านเพียงฉบับเดียว พร้อมทั้งบังคับให้ประชาชนต้องมาใช้อัลกุรอานฉบับของท่านเท่านั้น

4. กล่าวหาว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้อนุญาตให้ อัล-หะกัม อิบน์ อบิลอาศ ผู้ซึ่งถูกท่านนบี ﷺ เนรเทศให้ออกไปยังเมืองฏออิฟแล้ว ให้กลับเข้ามาสู่นครมะดีนะฮ์ แต่ท่านได้ชี้แจงกรณีทั้งหมดด้วยเหตุผลที่น่าฟังและเป็นที่ยอมรับของบรรดาเคาะหะบะฮ์ทั้งหลาย (al-Tabariy, 1987 : 5/355-356 ; Salah Abdulfattah al-Khalidiy, 1995 : 185 ; Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 392-393)

3.6.5 เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องบางประการของกลุ่มกบฏ

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ยอมรับข้อเสนอบางประการของกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏ เช่น กรณีการถอดถอนผู้ปกครองบางคนออกจากตำแหน่ง จากนั้นได้แต่งตั้งผู้นำคนใหม่ตามที่พวกเขาร้องขอ วิธีการนี้เป็นวิธีการแก้ปมปัญหาได้รวดเร็วและดีเยี่ยมที่สุดที่ได้ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงสัจธรรมและความยุติธรรมมากที่สุดถ้าหากพวกเขาต้องการเพียงเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงพวกเขาต้องสร้างความปั่นป่วนและสร้างความแตกแยก ทำลายความเป็นเอกภาพของประชาคมมุสลิมมากกว่า จนเป็นเหตุให้ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه โดนฆาตกรรมในที่สุด ซึ่งเป็นไปตามคำบอกเล่าของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ (Muhammad al-Sullami อ้างถึงใน Ali Muhammad al-Sallabi, 2003 : 396)

3.6.6 แนวทางการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه

สำหรับผู้ที่ใช้วิจารณ์ถึงแนวทางการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่าน แน่นนอนที่สุดเขาสามารถวิเคราะห์หรือสรุปบทเรียนจากสถานการณ์ความวุ่นวายนี้ เพื่อเป็นส่วนที่จะช่วยให้มุสลิมสามารถเผชิญกับปัญหาความขัดแย้ง ความวุ่นวายได้ ซึ่ง Ali Muhammad al-Sallabi (2003 : 396-398) ได้สรุปแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งไว้ดังนี้

3.6.6.1 การคัดกรองข่าวสาร

เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ส่งหน่วยตรวจการไปยังแคว้นเมืองต่างๆ และได้รับฟังข่าวสารจากพวกเขา จนกระทั่งสามารถเจาะข่าวความเคลื่อนไหวรวมถึงข้อเท็จจริงประเด็นต่างๆ ของ

กลุ่มอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะอ์ และท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน^{๕๕๕}เองก็ไม่ได้รับรองในการที่จะออกมาตรการอันใดกับพวกเขา

3.6.6.2 ดำรงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม

เรื่องนี้ปรากฏได้อย่างเด่นชัดในข้อความที่ปรากฏในสาส์นที่ท่านได้ส่งไปยังแคว้นเมืองต่างๆ และได้ขอจากผู้ที่มีร้องทุกข์ในกรณีถูกร้ายหรือถูกทำโทษโดยผู้ปกครองตามแคว้นเมืองต่างๆ ว่า ให้ถึงฤดูกาลแล้วค่อยมาเอาสิทธิคืนจากผู้ปกครองหรือจากบรรดาเจ้าหน้าที่ (al-Tabariy, 1987 : 5/349) การดำรงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม นับว่าเป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ทุกคนสำหรับการอยู่ร่วมในสังคมกับบุคคลอื่น ยิ่งกรณีที่มิได้ตำแหน่งเป็นผู้นำอีกถือว่าเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานในการบริหารจัดการหรือปกครองผู้ที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชา สำหรับเรื่องความยุติธรรมในตัวของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน^{๕๕๕}เป็นคุณสมบัติที่มีความโดดเด่นอย่างมาก ส่วนหนึ่งจากข้อความที่มีปรากฏในสาส์นของท่านตามที่ได้ส่งไปยังแคว้นเมืองต่างๆ โดยได้ขอให้ผู้ที่มีร้องทุกข์ในกรณีถูกร้ายหรือถูกลงโทษจากผู้ปกครองของพวกเขา เมื่อถึงฤดูกาลประกอบพิธีหัจญ์ให้มาเอาสิทธิของพวกเขาคืนจากตัวของท่านเองหรือจากบรรดาเจ้าหน้าที่ผู้ปกครองของท่าน

3.6.6.3 มีความสุขุม รอบคอบและอ่อนโยน

ดังที่ปรากฏชัดในสาส์นที่เคาะลีฟะฮ์อูษมาน^{๕๕๕}ส่งไปยังชาวเมืองกูพะฮ์ ขณะที่พักเขาขอถอดถอน สะอีด อิบน์ อัล-อาศ^{๕๕๕}แล้วให้แต่งตั้งอุมูซา อัล-อัซอะรียะฮ์^{๕๕๕}บางส่วนของที่ปรากฏในสาส์น “...ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ฉันจะเปิดกว้างให้พวกท่านที่จะเสนอแนะแก่ฉัน และฉันจะมอบให้พวกท่านซึ่งความอดทนของฉัน และฉันจะแก้ปัญหากับพวกท่านด้วยความทุ่มเทพยายามแห่งฉัน ฉะนั้นพวกท่านอย่าได้นิ่งเฉยต่อสิ่งใดที่พวกท่านต้องการที่จะให้มันเกิด หากสิ่งนั้นไม่ฝ่าฝืนต่ออัลลอฮ์ก็จงขอมาน และไม่ว่าสิ่งใดที่พวกท่านไม่ชอบในสิ่งที่ไม่ได้ฝ่าฝืนต่ออัลลอฮ์ พวกท่านก็จะได้รับการยกเว้นให้ (al-Tabariy, 1987 : 5/343)

3.6.6.4 แสวงหาแนวทางสมานฉันท์ปรองดอง

ด้วยเหตุนี้เคาะลีฟะฮ์อูษมาน^{๕๕๕}สร้างความเป็นเอกภาพในประชาชาติโดยการรวมการอ่านอัลกุรอานให้อยู่ในฉบับเดียวกันดังที่ได้กล่าวผ่านมาแล้ว ในขณะที่อัล-อัซดร์ อัน-นะเคาะอียะฮ์ได้เสนอแนะต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน^{๕๕๕} 3 ประการ และท่านอูษมาน^{๕๕๕}ได้กล่าวว่า “หากพวกท่านจะสังหารฉัน ฉันก็ไม่เคยทำในสิ่งที่เปื้อนโทษถึงขั้นต้องสังหาร ขอสาบานต่ออัลลอฮ์หากพวกท่านจะสังหารฉัน แน่แน่นอนพวกท่านก็จะไม่มีใครรักหลังจากนี้ และพวกท่านก็จะไม่ละหมาดพร้อมกันแล้ว

หลังจากนี้ และจะไม่ได้ออกไปทำสงครามอย่างพร้อมเพรียงกันแล้วหลังจากนี้” (Ibn Kathir, 1988 : 7/184)

3.6.6.5 สงบนิ่ง รมัถะวังคำพูด

เมื่อเราศึกษาจากชีวประวัติของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ท่านเป็นคนที่พูดน้อยนอกจากในสิ่งที่จำเป็นประโยชน์ เรื่องที่เป็นวิชาความรู้ คำชี้แนะเตือนหรือเป็นการตอบโต้ข้อกล่าวหาใส่ร้ายที่ไม่เป็นความจริง และแน่นอนว่าท่านอุมมาน رضي الله عنه เป็นคนสงบนิ่งอย่างมาก และเป็นคนที่พูดน้อย (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 397)

3.6.6.6 ปรีชาผู้รู้และขอคำแนะนำจากนักวิชาการศาสนา

ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ได้ขอคำปรึกษาจากบรรดาเศาะหาบะฮ์ผู้ทรงความรู้ อาทิ เช่น อะลีย , ฎ็อลหะฮฺ , ซุบัยร , มุหัมมัด อิบน์ มัสละมะฮฺ , อับดุลลอฮ์ อิบน์ สะลาม رضي الله عنه เพราะบรรดาอุละมาฮ์ผู้ทรงความรู้จะเป็นหลักประกันถึงความปลอดภัย เป็นที่พึ่งพาในยามสถานการณ์วิกฤติเลวร้ายและวุ่นวาย อันเนื่องจากพวกเขาเป็นผู้ที่มีสายตากว้างไกลเข้าใจถึงสถานการณ์และรู้ถึงจุดจบของเหตุการณ์ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นผู้ที่กลับไปพึ่งพาบรรดาอุละมาฮ์ผู้ทรงความรู้เขาจะได้รับความเข้าใจอย่างถูกต้องและมีอุดมการณ์ในเรื่องศาสนาอย่างชัดเจน (Abdul Aziz Saghir Dukhan อ้างถึงใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 397)

3.6.6.7 ศึกษาทำความเข้าใจแนวทางในการแก้ปัญหาของท่านเราะสูล ﷺ

แท้จริงแนวทางของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ในสถานการณ์ของความวิกฤติขัดแย้ง ท่านปฏิบัติกับพวกที่ตั้งตัวเป็นกบฏ โดยไม่ปล่อยให้เหตุการณ์ดำเนินไปอย่างเลยเถิด แต่ท่านได้ใช้แนวทางที่มาจากคำสอนของท่านเราะสูล ﷺ คือการใช้หลักของความอดทนและหวังผลในภาคผลบุญ ไม่เลือกทำการต่อสู้ด้วยจนกระทั่งอัลลอฮ์กำหนดผลลัพธ์สุดท้ายระหว่างชนะหรือไม่ก็เสียชีวิตแล้วท่านอุมมาน رضي الله عنه ก็ได้บรรลุถึงพันธะสัญญาตามที่ท่านเราะสูล ﷺ เคยบอกไว้ว่าจะเกิดขึ้นในช่วงการดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ของท่าน กล่าวคือท่านได้ตายชะฮีดในสภาพที่มีเลือดไหลท่วมร่างกาย (Khalid al-Ghaith อ้างถึงใน Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 397)

อัล-เคาะฎิบ กล่าวว่า “รวมสายรายงานทั้งหมดที่ได้บอกเกี่ยวข้องกับจุดยืนของท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه ในการปกป้องตัวเองหรือการยอมจำนนต่อกฏสภาวะที่อัลลอฮ์ทรงกำหนด กล่าวคือเคาะลีฟะฮ์อุมมาน رضي الله عنه เป็นคนรังเกียจต่อความวุ่นวาย และท่านเป็นคนที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์และกลัวว่าเลือดของบรรดาพี่น้องมุสลิมจะถูกหลั่ง นอกจากว่าสุดท้ายท่านชอบหากว่าท่านมีกำลังมากกว่าก็ให้บรรดาผู้ละเมิดไม่กลัว และหยุดจากการตั้งตนเป็นปฏิปักษ์โดยไม่จำเป็นต้องใช้

อาวุธเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย และก่อนที่ท่านจะถูกสังหารมูอาวิยะฮ์ได้เสนอกับท่านอุษมาน رضي الله عنهว่าจะส่งกำลังทหารมาจากแคว้นซาม แต่ปรากฏว่าท่านปฏิเสธที่จะให้ทหารมาอยู่ร่วมอาศัยกับชาวมะดีนะฮ์ และท่านเองก็ไม่คาดคิดว่าจะมีกลุ่มคนที่กล้าก่อกวนเลือดของผู้ที่อพยพคนแรกๆ ที่เสียสละในหนทางศาสนา ครั้นเมื่อผู้ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์แสดงอาการบ้าคลั่ง และท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه เชื่อว่าการปกป้องตัวเองจะทำให้เกิดมีการหลังเลื่อระหว่างพี่น้องมุสลิมด้วยกัน ท่านก็เลยสั่งให้ผู้คนที่เชื่อฟังปฏิบัติตามท่านให้หยุดยั้งและยอมวางอาวุธจากการต่อสู้ สายรายงานต่างๆ ที่กล่าวถึงในเรื่องนี้ เป็นที่รับรู้กันอย่างแพร่หลายทั้งในกลุ่มบุคคลที่รักใคร่และกลุ่มบุคคลที่เกลียดชังท่าน หากมีกองกำลังปรากฏชัดมีการจัดระบบระเบียบอย่างน่าเกรงขามที่พร้อมจะเผชิญหน้ากับผู้ตั้งตนเป็นกบฏ และกำหนดบทลงโทษไว้ชัดเจนเพื่อสกัดกั้นความป่าเถื่อนของพวกเขา แน่نونที่สุดเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنهก็จะรอดพ้นจากวิกฤติความวุ่นวายในครั้งนี้อย่างสบาย พร้อมกับการดำเนินวิถีชีวิตอย่างสันติสุข และท่านจะไม่เสียชีวิตนอกจากจะเป็นชะฮีด (Ibn al-‘Arabi, 1989 : 138)

3.7 กรณีตัวอย่างการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه

ส่วนหนึ่งจากตัวอย่างของการจัดการความขัดแย้งของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ที่ผู้วิจัยต้องการนำเสนอในงานชิ้นนี้ เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าการจัดการความขัดแย้งของท่านไม่ปรารถนาให้เกิดความรุนแรงแต่อย่างใด หากทว่าท่านพยายามที่จะใช้สันติวิธีหรือไม่ทำให้เกิดความเสียหายจนกระทั่งนำมาซึ่งการเสียเลือดเนื้อชีวิต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.7.1 การส่งอะลี อิบน์ อับดุลลิล رضي الله عنه เป็นตัวแทนไปเจรจากับกลุ่มกบฏ

กลุ่มบุคคลที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ลงฟ่านกัซิมรวะฮ์ ก่อนที่การสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ประมาณหนึ่งเดือนครึ่ง ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้ส่งอะลี อิบน์ อับดุลลิล رضي الله عنه และผู้ติดตามอีกคนตามสายรายงานไม่ได้ระบุว่าเป็นใครเพื่อไปพบและเจรจากับพวกเขา ท่านอะลีได้กล่าวกับพวกเขาว่า “พวกท่านได้รับคัมภีร์แห่งอัลลอฮ์แล้วพวกท่านมาดำเนินทุกคนที่พวกท่านไม่ชอบ” พวกเขาก็ตอบรับในเรื่องดังกล่าว (Ibn ‘Asakir, 1986 : 328) อีกสายรายงานเล่าว่า พวกเขาได้โต้แย้งกับท่านอะลี رضي الله عنه และท่านอะลีเองก็ได้โต้แย้งกับพวกเขาสองหรือสามครั้ง แล้วพวกเขากล่าวว่า ผู้เป็นลูกของลุงท่านเราะสูล ﷺและเป็นตัวแทนของอะมีร์มุอุมินีน เขาได้นำเสนอคัมภีร์อัลกุรอานให้แก่พวกท่าน แล้วพวกเขาก็ตอบรับในที่สุดโดยมีข้อตกลงกัน 5 ประการ ประกอบด้วย 1) ให้ผู้ที่ถูกเนรเทศได้กลับคืนสู่มาตุภูมิ 2) ผู้ที่ถูกตัดสิทธิได้รับสิทธิคืน 3) ให้แบ่งทรัพย์สินเฉลี่ยกันอย่างทั่วถึง 4) ให้จัดแบ่งทรัพย์สินเฉลี่ยอย่างยุติธรรม 5) ให้แต่งตั้งผู้ที่มีความรับผิดชอบและเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง และได้บันทึกผลการเจรจານี้ไว้เป็นตราสาร พร้อมทั้งนี้ได้ให้อิบน์ อามิร กลับไปปกครองเมืองบัสเราะฮ์ ให้อับูมุซาปกครองเมืองกูฟะฮ์เหมือนเดิม

(Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/129) การเจรจาตั้งที่กล่าวมานี้ที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ทำกรอบข้อตกลงกับตัวแทนเจรจา หลังจากนั้นพวกเขาก็กลับสู่ภูมิลาเนา

3.7.2 เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เจรจากับกลุ่มกบฏด้วยตนเอง

หลังจากกลุ่มที่ตั้งเป็นกบฏได้ปิดล้อมบ้านของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ไว้อย่างเบ็ดเสร็จ พวกเขาได้เรียกร้องต่อท่านอูษมานให้เลือกเอาระหว่าง 2 ประการ ให้ลาออกหรือไม่ก็จะถูกสังหาร (Ibn Sa'ad, 1996 : 3/66) ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ปฏิเสธที่จะลาออก และกล่าวว่า “ฉันจะไม่ยอมถอยต่ออาการซึ่งเป็นอาการที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงสวมให้” โดยที่ท่านได้ชี้ถึงคำสั่งเสียของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ถึงแม้ว่าจะมีบรรดาเคาะฮาบะฮ์ رضي الله عنهم อีกจำนวนหนึ่ง อาทิ มุฮิเราะฮ์ อิบน์ อัล-อิกนัส رضي الله عنه ที่แนะนำให้ท่านลาออกจากตำแหน่งเพื่อเป็นการปกป้องชีวิต แต่เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้ปฏิเสธคำแนะนำดังกล่าว (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/147) และส่วนหนึ่งจากคำปรึกษาแนะนำของบรรดาเคาะฮาบะฮ์ رضي الله عنهم ต่อท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه รวมถึงการเจรจาต่อรองของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมานกับบรรดาผู้ปิดล้อมที่ตั้งตนเป็นกบฏ จะนำเสนอต่อไปนี้

1. ท่านอิบนุ อุมร์ رضي الله عنه สนับสนุนไม่让您อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์

ในขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ถูกปิดล้อมอยู่ อิบนุ อุมร์ رضي الله عنه ได้เข้าพบ และท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ได้กล่าวกับเขาว่า “จงพิจารณาในสิ่งที่คนกลุ่มนั้นพูด พวกเขาพูดว่าจงลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์และอย่าได้ฆ่าตัวตาย” อิบนุ อุมร์ رضي الله عنه กล่าวว่า “หากท่านลาออกจากตำแหน่งแล้วท่านจะมีอายุยืนอยู่ในโลกคุณยาคะนั้นหรือ? ท่านอูษมานตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” อิบนุ อุมร์ رضي الله عنه ถามต่อว่า “หากว่าท่านไม่ลาออกจากตำแหน่งนอกเหนือจากการสังหารแล้วพวกเขาจะทำอะไรให้แก่ท่านได้อีกหรือ? ท่านอูษมานตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” อิบนุ อุมร์ رضي الله عنه ถามต่อว่า “พวกเขามีกรรมสิทธิ์ในสิ่งที่จะมอบสวนสวรรค์หรืรกรให้แก่ท่านกระนั้นหรือ?” ท่านอูษมานตอบว่า “หาเป็นเช่นนั้นไม่” อิบนุ อุมร์ رضي الله عنه ถามต่อว่า “ฉันเห็นว่าท่านไม่สมควรจะถอยต่ออาการที่อัลลอฮ์ทรงสวมให้กับท่าน เพราะมันจะกลายเป็นแบบอย่างหรือเป็นบรรทัดฐานทุกครั้งที่มีกลุ่มบุคคลไม่พอใจเคาะลีฟะฮ์หรือผู้นำของพวกเขาที่จะสังหาร” (Ahmad, 1999 : 1/473)

ขออัลลอฮ์ทรงพอพระทัยต่ออับดุลลอฮ์ อิบนุ อุมร์ رضي الله عنه ที่มองการณ์ไกลมีวิสัยทัศน์ เขาไม่ต้องการให้เคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه สร้างแบบอย่างหรือบรรทัดฐานที่ไม่ดีแก่บรรดาเคาะลีฟะฮ์รุ่นหลัง หากว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه ยอมลาออกจากตำแหน่งตามคำเรียกร้องของพวกที่ตั้งตนเป็นกบฏ ตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ก็จะกลายเป็นของเล่นหรือเรื่องสนุกแก่บรรดาผู้ที่ละโมภกระหายอำนาจจะส่งผลให้บัลลังก์แห่งเคาะลีฟะฮ์ต้องสั่นสะเทือน และจะลดความน่าเกรงขามในสายตาของ

ประชาชน แน่นอนที่สุดท่านเคาะลีฟะฮ์อุซมาน رضي الله عنه ได้สร้างบรรทัดฐานแบบอย่างที่ดีแก่ชนรุ่นหลัง โดยการให้คำปรึกษาของอิบน์ อุมร์ และรวมถึงบรรดาเศาะหาบะฮ์คนอื่นๆ โดยการที่ท่านยอมอดทนอดกลั้นหวังผลการตอบแทนจากอัลลอฮ์ไม่ยอมลาออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์และไม่ยอมให้พี่น้องมุสลิมต้องหลังเลียด

2. บรรดาผู้ปิดล้อมข่มขู่จะสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อุซมาน رضي الله عنه

ในขณะที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุซมาน رضي الله عنه อยู่ในบ้าน ส่วนบรรดาผู้ตั้งตนเป็นกบฏปิดล้อมอยู่ด้านหน้า มีอยู่วันหนึ่งท่านได้ออกไปที่ทางเข้าประตูบ้าน แล้วท่านได้ยินคำข่มขู่จากพวกที่กำลังปิดล้อมว่าจะต้องสังหารท่าน จากนั้นท่านก็ได้กลับเข้าไปหาคนในบ้านในสภาพที่สีหน้าของท่านเปลี่ยนไปและท่านกล่าวว่า “เมื่อสักครูพวกนั้นได้ข่มขู่ว่าจะสังหารฉัน” ส่วนคนที่อยู่ในบ้านกล่าวกับท่านว่า “โอ้อะมีรุลมุอมีนีน อัลลอฮ์จะเป็นผู้ปกป้องช่วยให้ท่านรอดพ้นจากพวกเขา” ท่านกล่าวว่า “เพราะเหตุอันใดหรือที่พวกเขาจะสังหารฉัน?” ฉันเคยได้ยินท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวไว้ความว่า “เลือดของมุสลิมจะไม่เป็นที่อนุญาตยกเว้นจะต้องมีหนึ่งในสามประการต่อไปนี้ 1) คนที่กลับไปเป็นผู้ปฏิเสธหลังจากที่เขาเคยศรัทธาต่ออัลลอฮ์ 2) คนที่ผิดประเวณีหลังจากที่เขาเคยผ่านการแต่งงาน 3) คนที่ฆ่าชีวิตผู้อื่นโดยไม่มีสิทธิอันชอบธรรม ขอสาบานต่อพระองค์อัลลอฮ์ฉันไม่เคยผิดประเวณีทั้งในยุคญาฮิลียะฮ์หรือหลังจากเข้ารับอิสลามเลย ฉันไม่เคยคิดที่จะเปลี่ยนศาสนานับตั้งแต่ที่อัลลอฮ์ได้ประทานทางนำให้แก่ฉัน และฉันไม่เคยฆ่าชีวิตของผู้อื่น แล้วด้วยเหตุผลอันใดหรือที่พวกเขาจะสังหารฉัน” (Ahmad, 1995 : 1/63)

จากนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุซมาน رضي الله عنه ได้เดินออกมาดูกลุ่มผู้ที่กำลังปิดล้อม ท่านพยายามที่จะโน้มน้าวพวกเขาให้ลดอุณหภูมิความเร่าร้อนและให้ทบทวนการออกจากเชื้อฟังปฏิบัติตามผู้นำ พร้อมทั้งท่านได้ตอบโต้ประเด็นต่างๆ ที่พวกเขาได้กล่าวตำหนิ และพยายามเปิดเผยความเป็นจริงในกรณีที่พวกเขาได้กล่าวใส่ร้ายท่าน คาดหวังว่าพวกเขาจะได้ประจักษ์ถึงความเป็นจริงและกลับสู่การใช้สติปัญญาอย่างใคร่ครวญ แล้วท่านขอให้ผู้ที่ปิดล้อมส่งตัวแทนมาหนึ่งคนเพื่อจะได้เจรจาพูดคุยกัน พวกเขาได้ส่งชายหนุ่มที่ชื่อเศาะอศอออะ อิบน์ สุหาน จากนั้นเคาะลีฟะฮ์อุซมาน رضي الله عنه ขอให้เขาชี้แจงประเด็นปัญหาต่างๆ ที่พวกเขาได้กล่าวตำหนิต่อท่าน (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/150)

3. เคาะลีฟะฮ์อุซมาน رضي الله عنه กล่าวตอบโต้การอ้างหลักฐานเท็จของเศาะอศอออะ

เศาะอศอออะกล่าวว่า “พวกเราถูกเนรเทศออกจากมาตุภูมิของเราโดยไม่ได้รับความเป็นธรรม นอกจากพวกเรากล่าวว่าอัลลอฮ์คือพระผู้อภิบาลของเราเท่านั้น” เคาะลีฟะฮ์อุซมาน رضي الله عنه กล่าวกับเขาว่า “จงนำหลักฐานที่มาจากอัลกุรอานซิ” เขาจึงอ่านคำดำรัสของอัลลอฮ์ที่ว่า

﴿أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾

(الحج : 39)

ความหมาย “สำหรับบรรดาผู้ (ที่ถูกโจมตีนั้น) ได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหง และแท้จริงอัลลอฮฺทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอน”

(อัล-หัจญ : 39)

เคาะลีฟะฮฺอูษมาน رضي الله عنه จึงกล่าวว่า “โองการนี้ไม่ได้หมายถึงท่านและก็ได้ไม่ได้หมายถึงพรรคพวกของท่าน แต่ทว่าโองการนี้กล่าวถึงฉันและบรรดาพรรคพวกของฉัน แล้วท่านอูษมานได้อ่านโองการที่เศาะอฺศอะได้กล่าวอ้างและอ่านโองการหลังจากนั้นซึ่งมาอธิบายการอ้างหลักฐานเท็จของเศาะอฺศอะ โดยท่านได้อ่านคำดำรัสของอัลลอฮฺที่ว่า

﴿أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾
 الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا
 دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ هَدَمَتْ صَوَامِعُ وَبِيْعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسْجِدُ
 يُذَكِّرُ فِيهَا أَسْمَ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ
 لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوْا
 الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَقِيبُ الْأُمُورِ﴾

(الحج : 39-41)

ความหมาย “สำหรับบรรดาผู้ (ที่ถูกโจมตีนั้น) ได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหง และแท้จริงอัลลอฮฺทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอน บรรดาผู้ที่ถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนของพวกเขา โดยปราศจากความยุติธรรม นอกจากพวกเขาบอกว่า อัลลอฮฺคือพระเจ้าของเราเท่านั้น และหากว่าอัลลอฮฺทรงขัดขวางมิให้มนุษย์ต่อสู้ซึ่งกันและกันแล้ว บรรดาหอสวด และโบสถ์ (ของพวกคริสต์) และสถานที่สวด (ของพวกยิว) และมีสิ่งทั้งหลายที่พระนามของอัลลอฮฺ ถูกกล่าวรำลึกอย่างมากมาย ต้องถูกทำลายอย่างแน่นอน และแน่นอนอัลลอฮฺ จะทรงช่วยเหลือผู้ที่สนับสนุนศาสนาของพระองค์ แท้จริงอัลลอฮฺเป็นผู้ทรงพลัง ผู้ทรงเดชานุภาพอย่างแท้จริง บรรดาผู้ที่เราให้พวกเขามีอำนาจในแผ่นดิน

คือบรรดาผู้ที่ดำรงการละหมาด และบริจาคซะกาตและใช้กันให้กระทำความดี และห้ามปรามกันให้ละเว้นความชั่ว และขับไล่ของกิจการทั้งหลายย่อมกลับไปหาอัลลอฮ์”

(อัล-หัจญ : 39-41)

จากนั้นท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้รราธิบายรายละเอียดของโองการนี้ให้ประชาชนเข้าใจอย่างถูกต้องครอบคลุม รวมถึงได้บอกถึงสาเหตุของการประทานโองการนี้ลงมา มันถูกประทานลงมาให้กับใคร และโองการได้ชี้ถึงสิ่งใด เพื่อว่าผู้ที่อ่านอัลกุรอานจะไม่เกิดความคลุมเครือส่วนเศาะออะออะอ่านโดยไม่รู้ความหมายและอ้างหลักฐานไม่ตรงกับเป้าหมายของโองการอย่างแท้จริง (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/151) ทำนองเดียวกันการที่ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ปฏิเสธผู้ที่ขับไล่ท่านเป็นการกระทำตามโองการที่มาหลังจากนั้น ซึ่งเป็นโองการที่เศาะออะออะได้กล่าวอ้างเป็นหลักฐาน แท้จริงในโองการนั้นได้สั่งแก่ผู้ที่อัลลอฮ์ทรงให้เขามีอำนาจในแผ่นดิน ได้กำชับกันในเรื่องคุณธรรมความดีงามและห้ามปรามในเรื่องของความอธรรมชั่วร้าย และท่านอุษมาน رضي الله عنه เป็นเคาะลีฟะฮ์ฮุกุมที่ท่านขับไล่พวกเขาถือว่าเป็นเรื่องของการกำชับใช้ในเรื่องความดีงามและเป็นการห้ามปรามในเรื่องของความชั่วร้ายอันเนื่องจากพวกเขาได้ละเมิดต่อพี่น้องมุสลิมบางส่วนและพยายามที่จะเผยแพร่ให้เกิดความวุ่นวายขึ้น (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/152)

4. เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه พยายามกล่าวถึงความดีงามเพื่อชี้แจงกับประชาชน

หลังจากที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้กล่าวตอบโต้กับพวกที่ปิดล้อม ท่านพยายามกล่าวชี้แจงกับประชาชนถึงสถานะและความประเสริฐบางประการของท่านเพื่อขอแรงสนับสนุนจากผู้ที่ได้รับรู้หรือได้ยินเรื่องนี้มาจากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เพื่อชี้แจงแก่มวลประชาชน โดยที่ท่านกล่าวว่า ขออัลลอฮ์ทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้อยู่ร่วมกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ในวันเกิดเหตุการณ์ที่ถ้าหิรอซึ่งในวันนั้นญะฮ์ลได้สั่นสะเทือน แล้วท่านเราะสูลได้ใช้เท้ากระแทกพร้อมกับกล่าวว่า “จงสงบนิ่งหรือไม่มีใครอยู่บนเจ้านอกจากผู้ที่เปนนบี ศิดดีก และชะฮีด” และฉันก็เป็นคนหนึ่งที่อยู่บนนั้นพร้อมกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ (Muslim, 1972 : 2417) และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น ซึ่งในเวลาต่อมาท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه กล่าวอีกว่า ขออัลลอฮ์ทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้เข้าร่วมกับเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ในวันที่ทำสตัยบันอัล-ริฎวานในขณะที่ฉันเป็นตัวแทนถูกส่งไปเจรจากับพวกมุชริกมักกะฮ์ ปรากฏว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “นี่คือมือของฉัน และนี่ (อีกข้าง) คือมือของอุษมาน” โดยที่เราะสูลได้ทำสตัยบันแทนฉัน และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น ต่อมาท่านอุษมาน رضي الله عنه กล่าวอีกว่า ขออัลลอฮ์ทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้เข้าร่วมกับท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ท่านกล่าวว่า “ผู้ใดที่ได้ร่วมขยายบ้านหลังนี้ (มัสยิด) ให้กับเรา เขาจะได้รับบ้านหลังหนึ่งในสวนสวรรค์” ฉันก็ได้รวบรวมทรัพย์สินและ

ได้ขยายมัสยิด และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น ต่อมาท่านอุษมาน رضي الله عنه กล่าวอีกว่า ขออัลลอฮฺทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้เข้าร่วมกับท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ในวันจัดเตรียมกองทัพยามทุกซีก ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ กล่าวว่า “ผู้ใดที่ได้ใช้จ่ายทรัพย์สินในวันนี้การใช้จ่ายของเขาจะถูกตอบรับ” ฉันได้ใช้จ่ายครั้งหนึ่งจากทรัพย์สินของฉันเพื่อจัดเตรียมกองทัพในครั้งนี้ และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น ต่อมาท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه กล่าวอีกว่า ขออัลลอฮฺทรงเป็นพยานผู้ใดที่ได้ซื้อบ่อน้ำรุมะฮฺเพื่อแบ่งปันน้ำให้แก่คนเดินทาง ฉันก็ได้ซื้อมันด้วยกับทรัพย์สิน และฉันก็ได้มอบให้แก่คนเดินทาง และท่านอุษมาน رضي الله عنه กล่าวว่า และบุคคลจำนวนหนึ่งก็ได้ยืนยันเช่นนั้น (Ahmad, 1995 : 1/59)

ดังนั้นเมื่อเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه เห็นว่ากลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏยังมีความมุ่งมั่นที่จะสังหารท่าน ท่านพยายามที่จะกล่าวอำตีดอนพวกเขาให้ระงับในเรื่องดังกล่าว และท่านได้พูดกับพวกเขาว่า “โอ้พี่น้องประชาชน พวกท่านทั้งหลายอย่าได้สังหารฉันและอย่าพยายามตำหนิว่าร้ายต่อฉัน ขอสาบานต่ออัลลอฮฺหากพวกท่านได้สังหารฉันแล้ว ไม่มีวันที่พวกท่านจะได้ออกสมรภูมิอย่างพร้อมเพรียงกัน ไม่มีวันที่จะได้ออกไปเผชิญหน้ากับเหล่าศัตรูอย่างพร้อมหน้ากัน อันเนื่องจากจะเกิดความขัดแย้งจนกระทั่งจะกลายเป็นดังที่ปรากฏอยู่ พร้อมกันนั้นท่านได้ประสานนิ้วมือเพื่อแสดงถึงความเป็นเอกภาพกลมเกลียว (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/71)

3.7.3 การยอมจำนนด้วยชีวิตเพื่อแลกกับสันติภาพอันยั่งยืน

ขณะที่วิฤติจากกลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏได้ก่อตัวขึ้น เคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه เชื่อแน่ว่าความปั่นป่วนวุ่นวายที่ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวเอาไว้กำลังเคลื่อนตัวใกล้เข้ามาแล้ว โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่ท่านคิดว่าจะประวิงเวลานั้นให้มาถึงช้าลง ท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه มั่นใจว่าการที่จะปราบปรามกลุ่มผู้ตั้งตนเป็นกบฏอย่างรุนแรง มีแต่จะทำให้ยุคแห่งความปั่นป่วนมาถึงรวดเร็วยิ่งขึ้น ดังนั้นท่านจึงพยายามที่จะเหนี่ยวรั้งไว้โดยสร้างปฏิสัมพันธ์ด้วยความอ่อนโยนเมตตาและพยายามให้อภัยต่อผู้ที่ปิดล้อม ท่านอุษมาน رضي الله عنه เชื่อแน่ว่าวิธีนี้จะได้ประสบความสำเร็จ แต่หากวิธีนี้ไม่ประสบผลสำเร็จก็หาใช่เป็นความผิดของท่านแต่อย่างใด แต่มันเป็นความผิดของผู้ตั้งตนเป็นกบฏนั่นเอง เคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه ระลึกถึงการปฏิสัมพันธ์หรือแบบอย่างของท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ที่ปฏิบัติต่อฝ่ายตรงกันข้ามอยู่เสมอ ท่านได้ตระหนักดีว่าถ้าหากเกิดมีการหลังเล็ดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิมสักครั้งหนึ่งแล้ว มันจะต้องเกิดขึ้นอีกเรื่อยๆ ตราบจนถึงวันกิยามะฮฺ ในความเป็นจริงเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه สามารถที่จะได้รับกองกำลังสนับสนุนจากซีเรียอย่างทันเวลาเพื่อนำมาเผชิญหน้ากับกลุ่มที่ตั้งตนเป็นกบฏ แต่ไม่มีสิ่งใดที่จูงใจให้เคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه กระทำการรุนแรงถึงขั้นต้องเสียเลือดเนื้อระหว่างมุสลิมด้วยกัน เพราะหากทำเช่นนั้นท่านจะเป็นเคาะลีฟะฮฺคนแรกที่ทำให้เกิดการหลังเล็ดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิมด้วยกันเอง และท่านเคาะลีฟะฮฺอุษมาน رضي الله عنه จะไม่ยอมให้มุสลิมต้องต่อสู้

กันเองเป็นอันขาด สำหรับท่านแล้วมันเป็นเรื่องง่ายเหลือเกินที่จะยอมสละชีวิตของท่านเพื่อแลกกับความสงบสุขของมวลพี่น้องมุสลิม ดังนั้นท่านจึงได้เลือกตัดสินใจที่ง่ายดายนี้ ท่านยอมเอาชีวิตของท่านเพื่อแลกกับความสันติภาพอันจะเกิดกับรัฐและประชาชาติ โดยปราศจากการลุกขึ้นมาชักดาบฆ่าฟันกันระหว่างมุสลิมและมิยอมนให้เลือดของพี่น้องมุสลิมแม้เพียงหยดเดียวตกหลังในขณะที่ท่านปกครองอาณาจักรอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ ความกล้าหาญและความซื่อสัตย์ของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه นับเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมอย่างมากมาย ท่านยอมเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่ชีวิตของท่านเพื่อแลกกับสันติภาพอันยั่งยืนที่จะบังเกิดขึ้นกับประชาชาติของท่านเราะสุล ﷺ สิ่งที่ท่านทำไม่มีข้อกังขาอันใดถึงความจงรักภักดีของท่านได้เลย และด้วยความกล้าหาญชาญชัยอย่างสุขุมเยือกเย็นท่านก็ได้พบกับวาระสุดท้ายแห่งชีวิตอามาลาโลกใบนี้ไปอย่างสงบ

การสังหารท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งมีกลุ่มบุคคลจำนวนหนึ่งต้องการที่จะปลดท่านออกจากตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์ และต้องการที่จะแต่งตั้งบุคคลอื่นขึ้นมาดำรงตำแหน่งนี้แทน แต่พวกเขาเลือกใช้วิธีการที่ไม่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะตำแหน่งเคาะลีฟะฮ์เป็นตำแหน่งที่มีขั้นตอนกระบวนการในการคัดสรรที่มาจากเสียงของประชาชน ซึ่งบรรดาอัครสาวกที่มีความอาวุโสคนสำคัญหลังจากได้ปรึกษาหารือกันเป็นอย่างดีแล้ว จึงตัดสินใจเลือกท่านอูษมาน رضي الله عنه เป็นเคาะลีฟะฮ์คนต่อมา เพื่อสานต่อภารกิจอันยิ่งใหญ่ของประชาชาติ หลังจากท่านเคาะลีฟะฮ์อุมัร رضي الله عنه ที่ได้เสียชีวิตลง แต่บรรดาผู้ที่ตั้งตนเป็นกบฏจากชาวอียิปต์ กุฬะฮ์ และบัศเราะฮ์ ไม่ยอมรับตามมติดังกล่าวพวกเขาเลยเลือกใช้วิธีการอันเลวร้ายโดยใช้คมดาบมาแก้ไขปัญหา

อีกประการหนึ่งที่นาชื่นชมในตัวของท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه คือการเชื่อมั่นอย่างหนักแน่นของท่าน เพราะท่านยอมตระหนักว่าสงครามการเมืองหากเกิดขึ้นแล้วเป็นเรื่องยากที่จะยุติลงได้ง่ายๆ ดังนั้นท่านเองไม่ปรารถนาที่จะให้ไฟสงครามลุกโชนขึ้นมาเป็นการฆ่าฟันระหว่างพี่น้องมุสลิมด้วยกัน และท่านไม่ต้องการให้ผู้ใดชักดาบขึ้นมาต่อสู้เพื่อปกป้องตัวของท่าน ในวาระสุดท้ายของชีวิตท่านเกิดการปะทะต่อสู้กันที่หน้าประตูใหญ่ระหว่างผู้ที่ตั้งตนเป็นกบฏกับบรรดาผู้ทำหน้าที่ปกป้องท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน อับดุลเราะฮ์มาน رضي الله عنه ได้เข้าไปหาท่านในบ้านพร้อมกับปรึกษาว่า “โอ้ อะมีรุลมุอมีนินเราจะต่อสู้กับพวกเขาดีกว่าไหม?” ท่านตอบว่า “โอ้ อับดุลเราะฮ์มาน ท่านจะสบายใจหรือ หากท่านต้องสังหารผู้คนทั้งหมดเพียงเพื่อจะรักษาชีวิตของฉันไว้คนเดียว?” เขาตอบว่า “ไม่หรอกครับ” ท่านจึงกล่าวว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ หากท่านได้สังหารคนๆ หนึ่ง ก็เสมือนกับท่านได้สังหารผู้คนทั้งหมด” จากนั้นอับดุลเราะฮ์มาน رضي الله عنه จึงล้มเลิกความตั้งใจแล้วเดินทางกลับ (Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/70)

ชัยค่ออิสลาม อิบน์ ตัยมียะฮ์ رحمته الله กล่าวว่า “เป็นที่รับทราบกันดีด้วยกับสายรายงานจำนวนมากติดต่อกัน (มุตะวาติร) ว่า ท่านเคาะลีฟะฮ์อูษมาน رضي الله عنه เป็นคนหนึ่งที่พยายามปกป้องจาก

การหลั่งเลือดมากที่สุด เป็นคนที่อดทนต่อผู้ที่มาทำลายชื่อเสียงมากที่สุด อดกลั้นต่อกลุ่มบุคคลผู้มาปิดล้อมที่พยายามจะมาสังหาร ท่านรู้ดีถึงเป้าหมายที่พวกเขาต้องการ และบรรดามุสลิมได้มาหาเพื่อที่จะช่วยเหลือและให้คำปรึกษาหารือท่านในเรื่องที่จะต่อสู้กับพวกนั้น เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้กำชับให้หยุดจากการหลั่งเลือดและได้สั่งห้ามผู้ที่เชื่อฟังท่านอย่าได้สู้รบกับคนพวกนั้น...มีบางคนเสนอให้ท่านอพยพไปอยู่ที่นครมักกะฮ์ ท่านกล่าวว่า ฉันไม่ต้องการที่จะเป็นคนนอกรีตที่อยู่ในเขตหะรอมมักกะฮ์ บางคนได้เสนอให้ท่านหนีไปเมืองขาม ท่านกล่าวว่า ฉันไม่ต้องการแยกตัวออกจากมะดีนะฮ์ และบางคนเสนอให้ท่านเปิดศึกต่อสู้กับพวกนั้น ท่านตอบว่า ฉันไม่อยากจะเป็นคนแรกจากประชาชาติของท่านนบีผู้หิมัด رضي الله عنه ที่ต้องหลั่งเลือดด้วยกับคมดาบ ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาจะพบท่านอุษมาน رضي الله عنه ได้ออดทนอดกลั้นจนถึงที่สุดจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายท่านถูกสังหารเสียชีวิต นับได้ว่าเป็นท่านเป็นผู้เสียสละอย่างยิ่งใหญ่ที่อยู่ในใจของพี่น้องมุสลิม” (Ibn Taimiyah, n.d. : 3/202-203)

ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه คิดว่าถ้าหากความวุ่นวายทั้งหมดที่กำลังเกิดขึ้นจะสงบยุติลงได้โดยเอาชีวิตของท่านเป็นสิ่งเข้าแลก ท่านก็ยินดีที่จะรับการแลกเปลี่ยนครั้งนี้ ท่านไม่มีความประสงค์ที่จะใช้ดาบเพื่อการต่อสู้ปกป้อง และไม่ต้องการที่จะหนีออกจากเมืองของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ด้วย ท่านพร้อมและยินดีที่จะอุทิศชีวิตของท่านเพื่อความอยู่รอดของประชาชาติอิสลาม ด้วยเหตุผลอันสูงส่งและด้วยความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าควรค่าแก่การสรรเสริญยกย่องดังที่กล่าวมา จึงเป็นแรงผลักดันให้ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه เป็นบุคคลผู้ทุ่มเทเสียสละอย่างยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่มนุษย์คนหนึ่งพึงกระทำได้ นับเป็นเกียรติแห่งชีวิตประวัติของท่านที่ควรได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ยอมทนทุกข์ทรมานเพื่อความสงบสุขของประชาชาติและเพื่อสันติภาพอันยั่งยืนของศาสนาอิสลาม ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ได้สรรค์สร้างคุณูปการอันยิ่งใหญ่มากมายเหลือคณานับให้เป็นที่ยอมรับของชนรุ่นหลังที่ยากต่อการลืมเลือน

3.7.4 สาเหตุที่เคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ห้ามมิให้บรรดาเศาะหาบะฮ์ลุกขึ้นต่อสู้

หลังจากที่ได้ศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดเจาะลึก บรรดานักประวัติศาสตร์และจากงานวิจัยของ Muhammad al-Ghabban (1999 : 1/167) สรุปได้ว่ามีสาเหตุ 5 ประการที่เป็นปัจจัยหนุนนำมิให้ท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه รวมถึงบรรดาเศาะหาบะฮ์ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อเป็นการปกป้องอธิปไตยจากกลุ่มผู้ปิดล้อมที่ตั้งตนเป็นกบฏ มีดังนี้

1. เป็นการกระทำตามคำสั่งเสียของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ซึ่งท่านได้แจ้งข่าวดีต่อเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ท่านอุษมานเองก็ได้อธิบายแจ่มแจ้งในวันที่ถูกพวกกบฏปิดล้อม ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสัญญาว่าวาระสุดท้ายกำลังจะมาถึงและท่านเองต้องอดทนต่อเหตุการณ์นี้ (Ahmad, 1999 : 1/605)
2. อันเนื่องจากคำกล่าวของท่านเคาะลีฟะฮ์อุษมาน رضي الله عنه ที่ว่า “ฉันไม่อยากจะเป็นคนแรกของประชาชาติท่านนบีผู้หิมัด ﷺ ที่ต้องทำให้เกิดการหลั่งเลือดด้วยกับคมดาบ” กล่าวคือ ท่าน

รังเกียจไม่ยากที่จะเป็นคนแรกจากประชาชาติของท่านนบีผู้มหัศจรรย์ ﷺ ที่เกิดการสู้รบจนกระทั่งต้องนองเลือดขึ้นระหว่างพี่น้องมุสลิมด้วยกันเอง (Ahmad, 1995 : 1/396 ; Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/167)

3. ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ รู้ดีว่ากลุ่มบุคคลที่ตั้งตนเป็นกบฏพวกเขาไม่ต้องการใครนอกจากตัวของท่านคนเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ท่านไม่ต้องการที่จะให้มันเกิดขึ้นกับพี่น้องมุสลิมคนอื่น และท่านปรารถนาที่จะให้พวกนั้นกระทำกับตัวของท่านเพียงผู้เดียวโดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับใครอื่น (Muhammad al-Ghabban, 1999 : 1/167)

4. ท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ รู้ดีว่าเหตุการณ์ความวุ่นวายในครั้งนี้ท่านจะถูกสังหาร ดังที่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ เคยบอกไว้ขณะที่ได้แจ้งข่าวดีว่าท่านจะได้รับสรวงสวรรค์อันเนื่องจากการทดสอบที่จะมาประสบกับตัวเขา โดยที่ท่านจะถูกสังหารในสภาพที่เป็นผู้ยืนหยัดอยู่บนสัจธรรมซึ่งในขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่เกิดความวิกฤติวุ่นวาย และเป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่าเหตุการณ์นั้นมาถึงแล้ว สิ่งมาตอกย้ำในเรื่องดังกล่าวคือการที่ท่านได้ฝันเห็นในคำคืนที่ถูกสังหาร ได้ฝันเห็นว่าท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ขวนละศีลอดในคืนพรุ่งนี้ จากเหตุการณ์นี้เคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ เข้าใจเป็นอย่างดีว่าวันเวลาแห่งการตายชะฮีดกำลังคืบคลานเข้ามาใกล้แล้ว (Ali Muhammad al-Sallabiy, 2003 : 414)

5. ท่านได้กระทำโดยผ่านการปรึกษาหารือกับ อิบน์ สะลาม ﷺ โดยที่เขาได้พูดกับท่านว่า “หยุดเถอะ หยุดเถอะ เพราะการที่ท่านถูกสังหารจะเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญ” ((Ibn Sa‘ad, 1996 : 3/71)

และสิ่งที่มาบรรลุนั้นความเป็นจริงคือคำบอกเล่าของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ที่ว่าท่านเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ﷺ จะถูกสังหารจนกระทั่งเสียชีวิต มีรายงานจากอับดุลลอฮ์ อิบน์ หะวาละฮ์ ﷺ จากท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ نَجَا مِنْ ثَلَاثٍ فَقَدْ نَجَا - ثَلَاثَ مَرَّاتٍ - مَوْتِي وَالدَّجَالُ وَقَتْلُ خَلِيفَةِ مُصْطَفِيٍّ بِالْحَقِّ يُعْطِيهِ))

(رواه أحمد: 419/4 , 349/5)

ความว่า “ผู้ใดที่ได้ก้าวผ่านสามเรื่อง แน่แน่นอนเขาจะประสบความสำเร็จ ท่านได้กล่าวถึงสามครั้ง คือ การเสียชีวิตของฉัน การสร้างความวุ่นวาย โกลาหลของดัจญาล และการสังหารเคาะลีฟะฮ์ผู้ยืนหยัดบนสัจธรรม”

(Ahmad, 1995 : 4/419 , 5/346)

สรุป คำว่า “ความขัดแย้ง” (Conflict) เามาจากภาษาละตินคือ Confligere ซึ่งแปลว่า การต่อสู้ (Fight) การทำสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอยต่อกันหรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatible) ตรงกันข้าม (Opposition) ความแตกต่างระหว่างกลุ่มหรือเผ่าพันธุ์ สัมพันธภาพที่แตกต่างกันนี้ทำให้เป็นชนวนแห่งการต่อสู้แข่งขันระหว่างกัน จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งคือการไม่เข้าใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากความแตกต่างในเรื่องความคิด การกระทำ การตัดสินใจ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่มหรือบุคคล และปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه ผลจากการวิจัยพบว่า ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสมัยการปกครองของท่านสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก ประเด็นปัญหาความขัดแย้งตามที่มีปรากฏสายรายงานถูกต้อง (เศาะฮีหฺ) ประกอบด้วย กรณีการไม่ได้เข้าร่วมสมรภูมิบะดร์ กรณีการถอยร่นจากสมรภูมิอุหุด กรณีการเข้าร่วมทำสัตยาบันอัล-ริฎวานล่าช้า กรณีที่ดินสงวน (อัล-หิมา) กรณีการรวบรวมอัลกุรอาน และกรณีของอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะบะฮ์ และส่วนหลัง ประเด็นปัญหาความขัดแย้งตามที่มีปรากฏสายรายงานอ่อน (ฎะอียะฟ) ประกอบด้วย กรณีการไม่ได้ละหมาดย่อที่ทุ่งมินา กรณีการลงโทษอัมมาร อิบน์ ยาสีร

วิธีการจัดการความขัดแย้งเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด บรรดานักวิชาการได้นำเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งไว้หลายวิธี และแหล่งที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางของอิสลามมี 2 แหล่งที่สำคัญด้วยกัน 1) จากคัมภีร์อัลกุรอาน และ 2) จากแบบฉบับของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เนื่องจากอัลกุรอาน เป็นคัมภีร์ที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักการศรัทธา หลักปฏิบัติ และหลักคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตมุสลิมที่ทุกคนต้องยอมรับ ส่วนแบบฉบับของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ อันหมายถึง คำพูด การกระทำ และการยอมรับที่มาจากท่าน ซึ่งเป็นสิ่งที่จะมาอธิบายอัลกุรอาน และแนวทางในการจัดการความขัดแย้งของเคาะลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อัฟฟาน رضي الله عنه สรุปได้ดังนี้ 1. การคัดกรองข่าวสาร 2. ดำรงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม 3. มีความสุขุม รอบคอบ และอ่อนโยน 4. แสวงหาแนวทางสมานฉันท์ปรองดอง 5. ปรีชาผู้รู้และขอคำแนะนำจากนักวิชาการศาสนา 6. ศึกษาทำความเข้าใจแนวทางในการแก้ปัญหาของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ 7. ศึกษาทำความเข้าใจแนวทางในการแก้ปัญหาของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ